1867 — № 1. Dienstag 3. September

Die **Fiumaner Zeitung** erscheint am Dienstag, Donnerstag und Samstag in deutscher und italienischer Ausgabe.

Pränumeration: für Fiume jährlich 10 fl.; halbjährig 5 fl.; vierteljährig 2.50; für 1 Monat 1 fl.

Für die Monarchie: Jährlich 12 fl.; halbjährig 6 fl.; vierteljährig 3 fl. — Einzelne Nummern: 10 kr.

Die Redaction, Administration und Expedition befindet sich: Kapuciner Gasse, N.° 601, I. Stock

Frangar, non flectar.

Inserate: die dreispaltige Petitzeile 10 kr. für einmalige Insertion; für Insertion in beiden Ausgaben per Zeile 15 kr. — Im „offenen Sprechsaal": 20 kr. per Zeile.

Inserate werden angenommen: In Fiume im Bureau der Administration; in Wien bei Haasenstein und Vogler, A. Oppelik.

Geldsendungen und Briefe werden frankirt erbeten.

Manuscripte werden nicht zurückgestellt.

FIUMANER ZEITUNG

DIZIONARIO ITALIANO-UNGHERESE ed UNGHERESE-ITALIANO

KNJIXICA-IMEN za hasan selfkih Skol u Cesarsko-Kraljevskih Darxavah

LA BILANCIA

compilato sui migliori vocabolari

Giornale ebdomadario, umoristico e di varietà con illustrazioni.

Kalja jako vezan 17 Kraicari.

Amtliche Notirungen der Waaren- und Effecten-Course.

Pester Waaren-Börse vom 31. August

Fruchtpreise der Börse und Kornhalle.	Preise	Metzen
Weitzen, Banater, neuer eff.	fermi	
"	86	5.— 5.05
"	87	5.10 5.20
"	80	5.40 5.45
"	85	5.20 5.30
"	85	5.20 5.25
"	84	4.80 4.95
"	85	4.85 4.90
"	85	4.90 5.—
"	87	5.25 5.30
"	87	5.05 5.25
"	—	4.60 4.75
"	—	3.20 3.30
Weizen, Banater, alter	fermi	
" neuer	calmi	2.68
Bisolen, neue	fermi	
Hirse	calmi	
Reps-Kohl	fermi	
" Banater	calmi	5.40 5.50

Telegrafische Wiener Börsen-Course

Wiener Börsen-Cours vom 31. August

Staats-Lehen	Waare	Geld
Anlehen	58.10	58.25
Silber-Anlehen	88.25	88.50
Oest. Zinsen	74.	75.—
Oest. Zinsen	80.—	80.50
Oest. Zinsen	66.25	66.40
Oest. Zinsen	66.25	66.40
Lloyd	57.30	57.50
	59.—	59.50
	139.50	140.—
	139.—	139.—
	84.—	84.20
	88.—	88.50
	76.90	77.10
	18.—	18.50

Bank- u. Industrieaktien	Waare	Geld
Nationalbank	688	690
Credit-Anstalt	181.70	181.90
Anglo-Oesterreichische Bank	105.50	106.—
Nied. Oest. Escompte Bank	605	608
Donau-Dampfschiffahrt-Gesellschaft	489	490
Oester. Boden-Credit-Anstalt	168	172
Wiener Dampfmühle	420	420
Lloyd	180	182
Triester Gasgesellschaft	272	274
	—	—

Lotterie-Effecten

	Waare	Geld
Credit-Lose	126.25	126.75
Donau-Dampfschiff. Lose	84.50	85.50
Triester-Lose	117	119
	53	55
Ofner Lose	23	24

Devisen

	Waare	Geld
Augsburg 100 fl. Süddeutsch	103.50	103.75
Frankfurt 100 "	103.50	103.75
	124.50	124.70
Marseille 100 Francs	49.25	49.45
Paris	49.44	49.50

Valuten

	Waare	Geld
		5.94
Gold al Marco		5.90
Napoleons d'or		9.94
Englische Sovereignes		12.45
Russische Imperiale		10.18
Silber		22.25

Telegrafische Berichte

Parte italiana-ungherese

PARTE NON UFFICIALE.

Parte ungherese

PARTE UFFICIALE.

PROCLAMA.

Donatti E. Kavulyak

Bellezza comune fl. 1,600,000
" angelica " 500,000
" non più alta " 380,000
" " " 120,000
Totale certificati fl. 2,000,000.

Die Wiederkehr des Königsberg-Wurde Gemahl Fürst Hohenzollern-Sigmaringen-Hechingen-Altensteinen Wiedersehen Agram 31. August. Heute fand die feierliche Installation des Oberstbans Bogovics statt. Seine Rede fand mit Beifallssturm aufgenommen. Er betont die Nothwendigkeit der Union mit Ungarn als standhaften Verbündeten nach Verfechter der constitutionellen Freiheit.

Pritiskovnika, Vonovnika

Minister-

Ungarn noch imati kod Antona i Olippa

Ricicholo

NAŠE STARO ZLO.

Gospodine, oslobodi nas od zla!
OTČE NAŠ.

U Hàrvatah od vrěmenah davnih,
Uz krěpostih někih puno slavnih,
Jedno stalno zlo, baš kó baština,
Věk prelazi od otca na sina,
Zlo to izvor drugih jeste zalah,
Uzrok mnogih kod nas jur pečalah,
I kó něgda, tako baš i sada,
Kudgod gledaš, svuda zlo to vlada,
Jer u obće cio nam narod truje,
A u poseb svakom sàrce kljuje,
Baš kó jastreb Prometea [2]) hudi.
Zlo to bolje sve nadvlada ćudi,
Razkidajuć svaki savez bratski,
Jur priréčje postà: *jal hàrvatski.*[3])

Mirko Bogović
Domorodni glasi, u Rěki, 1848.

Diana Stolac i suradnici

RIJEČKA PISANA BAŠTINA U 19. STOLJEĆU

Filozofski fakultet u Rijeci

Rijeka, 2021.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA KROATISTIKU

Nakladnik
Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet

Za nakladnika
izv. prof. dr. sc. Ines Srdoč-Konestra

Recenzenti
izv. prof. dr. sc. Ines Srdoč-Konestra
izv. prof. dr. sc. Gianna Mazzieri-Sanković
doc. dr. sc. Maja Ćutić Gorup

Grafička priprema
Tempora, Rijeka

Tisak
Tiskara Sušak, Rijeka

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Sveučilišne knjižnice Rijeka pod brojem 150119080.

ISBN 978-953-361-029-0 (tiskano izdanje)
ISBN 978-953-361-030-6 (e-izdanje)

Pripremu i tisak kataloga sufinanciralo je Sveučilište u Rijeci projektom ***Hrvatska pisana baština od 18. do 20. stoljeća* – uniri-human-18-285** i **projektom *Riječka pisana baština u 19. stoljeću*** (Rijeka – Europska prijestolnica kulture 2020 – 27 susjedstava – Susjedstvo Kampus).

RIJEKA 2020.eu
Luka različitosti

EUROPSKA PRIJESTOLNICA KULTURE

27 SUSJEDSTAVA

KAMPUS KREATIVNI TIM

PREDGOVOR

Izložba *Riječka pisana baština u 19. stoljeću* bila je tijekom siječnja 2021. postavljena na vanjskim panelima na šetnici na Kampusu Sveučilišta u Rijeci, a ponovno na Korzu u lipnju.

Izložba je pripremljena unutar projekata *Riječka pisana baština u 19. stoljeću* (Rijeka Europska prijestolnica kulture 2020 – 27 susjedstava – Susjedstvo Kampus) i *Hrvatska pisana baština od 18. do 20. stoljeća* (Sveučilište u Rijeci, potpora: uniri-human-18-285), koje vodi Diana Stolac s Odsjeka za kroatistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Rijeci.

Kultura svakoga prostora ima svoje korijene u prošlome vremenu i treba je istražiti te u suvremenu kulturu uključiti one cjeline koje doprinose razvoju prostora u novim okolnostima. Kulturno nasljeđe nije samo spomenik prošlosti nego i aktivni čimbenik suvremene kulture. Identitet grada uvijek se čita i iz prošlosti i iz sadašnjosti.

Izložba riječke tiskane baštine iz 19. stoljeću pokazuje da je u tome vremenu Rijeka bila središte niza kulturnih aktivnosti i dio europskoga kulturnog prostora. Naš je grad predstavljen kao višejezična i višekulturna urbana cjelina u 19. stoljeću, što se tradira do današnjega vremena.

Izložba progovara kroz bogatu slikovnu dokumentaciju tiskarstva u Rijeci u 19. stoljeću, s naglaskom na hrvatskome tisku, ali i s prikazom knjiga, novina, časopisa, proglasa i drugih tiskovina na talijanskom, mađarskom i njemačkom jeziku. Upravo slikovni materijal na izloženim plakatima najbolje pokazuje višejezičnost kao obilježje riječke kuture u 19. stoljeću, uz prateće tekstove na talijanskom, mađarskom i njemačkom na nekima od plakata, uz hrvatski i engleski na svima.

Izložbe traju do skidanja plakata – da ostane trag, pripremljen je ovaj katalog.

Pozivamo vas da se prošetate kroz našu izložbu zamišljajući veće formate plakata.

Diana Stolac i suradnici

RIJEČKA PISANA BAŠTINA U 19. STOLJEĆU

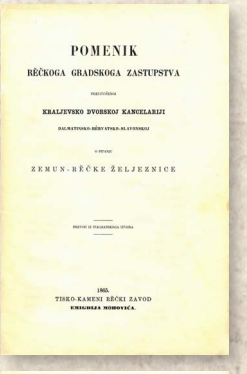

POMENIK

RÉČKOGA GRADSKOGA ZASTUPSTVA

PREDLOŽENA

KRALJEVSKO DVORSKOJ KANCELARIJI

DALMATINSKO-HRVATSKO-SLAVONSKOJ

O PITANJU

ZEMUN-RÉČKE ŽELJEZNICE

PRETOU IZ PUGLIANSKOGA IZVORA

1865.

TISKO-KAMENI RÉČKI ZAVOD

KNIGOTISKA MOHOVIĆA.

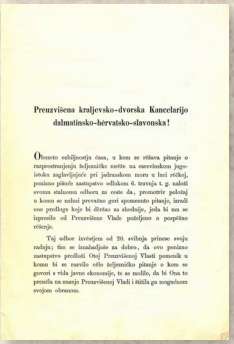

Preuzvišena kraljevsko-dvorska Kancelarijo dalmatinsko-hrvatsko-slavonska!

Osmoto osbiljcestja časa, u kom se vrštava pitanje o zarpostavljanju željezničke zvizde na emrvišnom jugoistoku najbolljijeje pri jednakom mora i luci réčkoj, poznano pitnoto austepstvo odlukom 6. travnja t. g. nalosti svemu stanovnu silbere za cesto da, prozentrite poletaj u kom se nalazi prevažno gori spomenuto pitanje, izrazili ene predloge koje bi čvrstao sa shodnije, jedu bi mu se izpunilo od Preuzvišene Vlade potiljenje u pospešno réšenje.

Taj sdbor izvešten od 20. svibnja prinese svoje rešiju; tim se izrazilnjaje na dobro, da ovo pozitano austepstvo prosliši Otuj Preuzvišenoj Vlasti pomenik u kom bi se razvilo ešto željezničko pitanje u kom se govori o vlda javno obnoznaje, te se nadilo, da bi Ona to poznela na znanje Preuzvišenoj Vladi i štitila ga mogućnom svojom obnozom.

JUVENTUS
REGII GYMNASII
FLUMINENSIS
JUNTA
PROGRESSUM IN LITTERIS, ET MORIBUS FACTUM
SEMESTRI ALTERO A. C. MDCCCXXVIII.
IN CLASSES DISTRIBUTA.

SECUNDA HUMANITATIS SCHOLA.

PRIMA HUMANITATIS SCHOLA.

Izložba pripremljena unutar projekata:

Riječka pisana baština u 19. stoljeću
(Rijeka – Europska prijestolnica kulture 2020 – 27 susjedstava – Susjedstvo Kampus)

Hrvatska pisana baština od 18. do 20. stoljeća
(Sveučilište u Rijeci, potpora: uniri-human-18-285)

Voditeljica projekata: Diana Stolac, Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet

Članovi tima:

- Corinna Gerbaz-Giuliano, Borana Morić-Mohorovičić, Kristian Novak i Anastazija Vlastelić, Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet
- Sanja Holjevac i Nina Spicijarić Paškvan, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne i društvene znanosti u Rijeci
- Sanja Kosić i Lea Lazzarich, Sveučilište u Rijeci, Sveučilišna knjižnica Rijeka
- Mateja Fumić Bistre i Petra Radošević, doktorandice poslijediplomskoga studija „Povijest i dijalektologija hrvatskoga jezika", Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet

Recenzentice:

izv. prof. dr. sc. Ines Srdoč-Konestra, izv. prof. dr. sc. Gianna Mazzieri-Sanković i doc. dr. sc. Maja Ćutić Gorup, Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet

Tehnička priprema plakata: Petra Večerić

Prijevodi:

Petra Sapun Kurtin (engleski), Corinna Gerbaz-Giuliano (talijanski), Eszter Tamasko Baričević (mađarski), Kristian Novak (njemački)

Tisak plakata: Sveučilište u Rijeci, Akademija primijenjenih umjetnosti

U zimskom semestru akademske 2019./2020. godine na kolegiju *Odabrane teme iz povijesti i dijalektologije hrvatskoga jezika* studentima prve godine diplomskoga dvopredmetnog studija Hrvatski jezik i književnost predstavljen je projekt i zajednički je obrađen širi kontekst za proučavanje riječke pisane baštine u 19. stoljeću.

RIJEKA'S 19th-CENTURY WRITTEN HERITAGE

The exhibition was prepared as part of the project:

Rijeka's 19th-Century Written Heritage
(Rijeka 2020 European Capital of Culture – 27 Neighbourhoods – Campus Neighbourhood)

Croatian Written Heritage from the 18th to the 20th Century
(University of Rijeka, funding/grant: uniri-human-18-285)

Project leader: Diana Stolac, University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences

Team members:

- Corinna Gerbaz-Giuliano, Borana Morić-Mohorovičić, Kristian Novak, and Anastazija Vlastelić, University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences
- Sanja Holjevac and Nina Spicijarić Paškvan, Croatian Academy of Sciences and Arts, Department of Historical and Social Sciences in Rijeka
- Sanja Kosić and Lea Lazzarich, University of Rijeka, University Library Rijeka
- Mateja Fumić Bistre and Petra Radošević, PhD students, Doctoral Programme "History and Dialectology of the Croatian Language", University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences

Reviewers:
Assoc. Prof. Ines Srdoč-Konestra, PhD, Assoc. Prof. Gianna Mazzieri-Sanković, PhD, and Asst. Prof. Maja Ćutić Gorup, PhD, University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences

Poster production: Petra Večerić

Translations:
Petra Sapun Kurtin (English), Corinna Gerbaz-Giuliano (Italian), Eszter Tamasko Baričević (Hungarian), Kristian Novak (German)

Poster print: University of Rijeka, Academy of Applied Arts

The project and the broader context for the study of Rijeka's 19th-century written heritage were presented in the winter semester of academic year 2019/2020 in the course *Selected Topics in the History and Dialectology of the Croatian Language* to first-year graduate students of the double major MA programme Croatian Language and Literature.

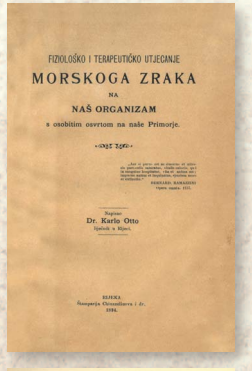
FIZIOLOŠKO I TERAPEUTIČKO UTJECANJE
MORSKOGA ZRAKA
NA
NAŠ ORGANIZAM
s osobitim osvrtom na naše Primorje.

Napisao:
Dr. Karlo Otto
liječnik u Rijeci.

RIJEKA.
Tiskopisnja Chronikarova i dr.
1894.

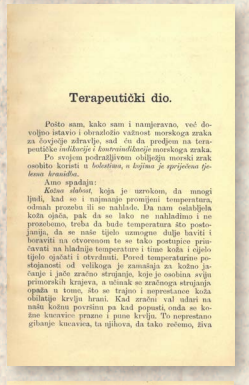
Terapeutički dio.

Pošto sam, kako sam i namjeravao, već dovoljno istavio i obrazložio važnost morskoga zraka za čovječe zdravlje, sad ću da prodjem na terapeutičke *indikacije i kontraindikacije* morskoga zraka.

Po svojem podrazljivom obiljeżju morski zrak osobito koristi u *bolestima, u kojima je spriječena sjelesna kruselba.*

Amo spadaju:

Kožna slabost, koja je uzrokom, da mnogi ljudi, kad se i najmanje promijeni temperatura, odmah promeđu ili se nahlade. Da nam oslabjela koža ojača, pak da se lako ne nahladimo i ne prozebemo, treba da bude temperatura što postojanija, da se naše tjelo usmogne dulje laviti i boraviti na otvorenom te se tako postupice priučavati na hladnije temperature i time koža i ojelo tjelo ojačati i otvrdnuti. Pored temperaturine postojanosti od velikoga je znamenja za kožno jačanje i jače zračno strujanje, koje je osobina svijeu primorskih krajeva, a učinak se zračnoga strujanja opaża u tome, što se trajno i neprestance koža oblatije krviju hrani. Kad zračni val udari na našu kožnu površinu pa kad popusti, onda se kožne kucavice prazne i pune krviju. To neprestano gibanje kucavica, ta njihova, da tako rečemo, živa

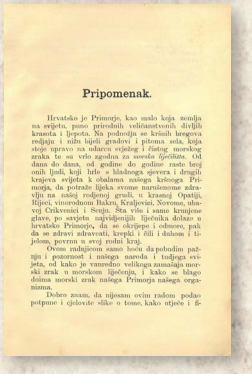
Pripomenak.

Hrvatsko je Primorje, kao osalo koja zemlja na svijetu, puno prirodnih veličanstvenih divljih krasota i ljepota. Na podnožju se krševih bregova redjaju i niže bijeli gradovi i pitoma sela, koja stoje upravo na udaru svjeżeg i čistog morskog zraka te su vrlo zgodna za *sanaka liječišta*. Od dana do dana, od godine do godine raste broj onih ljudi, koji bilo s hladnoga sjevera i drugih krajeva svijeta k obalama našega krćnoga Primorja, da potraže lijeka svome narušenome zdravlju na našoj rodjenoj grudi, u kraseoj Opatiji, Rijeci, vinorodnom Bakru, Kraljevici, Novome, uhavoj Crikvenici i Senju. Sta više i same krunjene glave, po starjeta najvidenijih liječnika dolaze u hrvatsko Primorje, da se okrijepe i odmore, pak da se zdravi ozdraveti, krepki i čili i duhom i tijelom, povrnu u svoj rodni kraj.

Ovom zadnjiemu samo hoću da pobudim pažnju i pozornost i našega naroda i tudjega svijeta, od kako je vanredno velikoga znamenja morski zrak u morskom liječenju, i kako se blago domna morski zrak našega Primorja našega organizma.

Dobro znam, da njesam ovim radom podao potpune i cjelovite slike o tome, kako utječe i ši-

POVIJESNI KULTURNI KRAJOLIK URBANE RIJEKE

NARODNA BIBLIOTEKA RIJEKA
A.P. 46

Izvješće
kr. velike gimnazije
u
Rieci
(Fiume)
koncem školske godine 1891.92.

Na Sušaku.
Tiskâ Priserska tiskara.

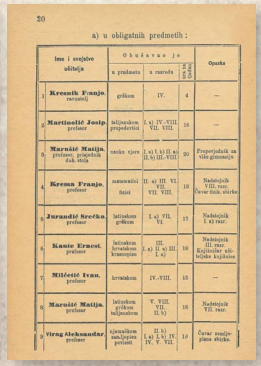
20

a) u obligatnih predmeth:

	Ime i svojstvo učitelja	Obučavane je: u predmetu	u razredu	broj sati	Opaske
1.	**Kresnik Franjo**, ravnatelj	grčkom	IV.	4	—
2.	**Martinović Josip**, profesor	bilježnikom prepodertini	I. a) IV.-VIII. VII. VIII.	18	—
3.	**Marnšić Matija**, profesor, pripadnik đak. reda	latin. ćjes	I. a) I. b) II. a) II. b) III.-VIII	20	Prepostojnik za više gimnazije
4.	**Krema Franjo**, profesor	matematici fizici	II. a) III. VI. VII. VII. VIII.	18	Nadstojnik VIII. razr. Čuvar fizik. zbirke
5.	**Jurandić Srećko**, profesor	latinskom grčkom	I. a) VII. VI.	17	Nadstojnik I. a) razr.
6.	**Kante Ernest**, profesor	latinskom hrvatskom kraseopism	III. I. a) II. a) III. I. a)	18	Nadstojnik III. razr. Knjižničar učiteljske knjižnice
7.	**Milčetić Ivan**, profesor	hrvatskom	IV.-VIII.	15	—
8.	**Marnšić Matija**, profesor	latinskom grčkom talijanskom	V. VIII. VII. II. b)	18	Nadstojnik VII. razr.
9.	**Virag Aleksandar** profesor	njemačkom đačkim prilozi	II. b) I. b) IV. IV. V. VII.	19	Čuvar muzejne zbirke.

PRAVNIK
List za pravne i državne znanosti.
I. god. U Subotu 28 Veljače 1863. Br. 22.

Pomorska pravosudje.
Ruk Akordge.

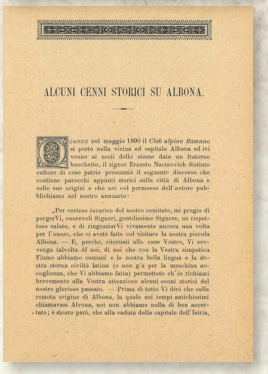
ALCUNI CENNI STORICI SU ALBONA.

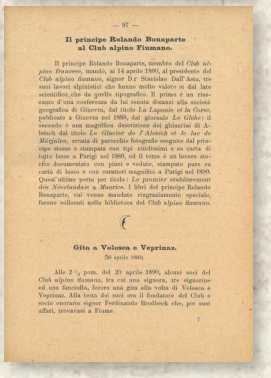
— 97 —

Il principe Rolando Bonaparte al Club alpino Fiumano.

Gita a Volosca e Veprinac.
20 aprile 1890.

Kultura svakoga prostora ima svoje korijene u prošlome vremenu i treba je istražiti te u suvremenu kulturu uključiti one cjeline koje doprinose razvoju prostora u novim okolnostima. Kulturno nasljeđe nije samo spomenik prošlosti nego i aktivni čimbenik suvremene kulture. Identitet grada uvijek se čita i iz prošlosti i iz sadašnjosti.

Rijeka nije izuzetak.

Izložba riječke tiskane baštine iz 19. stoljeća pokazuje da je u tome vremenu Rijeka bila središte niza kulturnih aktivnosti i dio europskoga kulturnog prostora. Naš je grad predstavljen kao višejezična i višekulturna urbana cjelina u 19. stoljeću, što se tradira do današnjega vremena.

Izložba progovara kroz bogatu slikovnu dokumentaciju tiskarstva u Rijeci u 19. stoljeću, s naglaskom na hrvatskome tisku, ali i s prikazom knjiga, novina, časopisa, proglasa i drugih tiskovina na talijanskom, mađarskom i njemačkom jeziku. Upravo slikovni materijal na izloženim plakatima najbolje pokazuje višejezičnost kao obilježje riječke kuture u 19. stoljeću, uz prateće tekstove na talijanskom, mađarskom i njemačkom na nekima od plakata, uz hrvatski i engleski na svima.

Nije to, naravno, sveobuhvatna slika riječke pisane baštine u 19. stoljeću – zato što je izložba prostorno ograničena, ali i zato što nisu svi rukopisi doživjeli svoju tiskanu verziju, stoga ćemo nakratko zaviriti i u rukopise toga vremena.

HISTORICAL CULTURAL HERITAGE OF URBAN RIJEKA

Cultural roots of any place can be traced back to its past and deserve careful exploration, so that those elements that could contribute to its future development in new circumstances may be included in its contemporary culture.

Cultural heritage is not a mere monument to the past but rather an active participant of contemporary culture. A city's identity is always read from its past and present.

Rijeka is no exception.

The exhibition of Rijeka's 19th-century print culture reveals Rijeka of the time as a cultural hub and a participant of the European cultural scene. Our city was being presented as a multilingual and multicultural urban whole in the 19th century, a tradition maintained to this day.

The pictorially rich exhibition documents the 19th-century history of printing in Rijeka, with an emphasis on the Croatian press, but also showcasing books, newspapers, magazines, proclamations and other publications in Italian, Hungarian and German language. The pictorial material on the exhibited posters best portrays multilingualism as a feature of Rijeka's 19th-century culture, with accompanying texts in Italian, Hungarian and German on some of the posters, along with Croatian and English on all of them.

Understandably, the exhibition does not attempt to provide a comprehensive picture of Rijeka's 19th-century written heritage – partly due to its limited space, but also because some manuscripts never received their printed version, and we shall therefore also take a brief look at the manuscripts of the time.

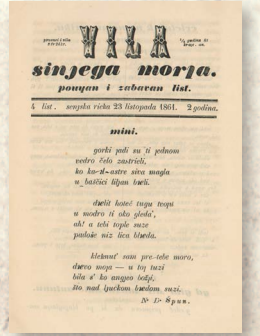
VILA
sinjega morja.
pouzan i zabaven list.
4. list. senjska vrieda 23 listopada 1861. 2 godina.
mini.

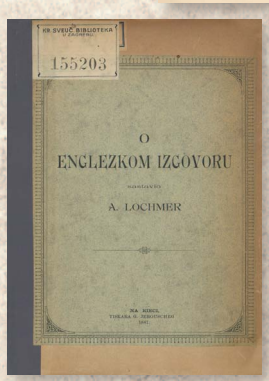
KR. SVEUČ. BIBLIOTEKA U ZAGREBU
155203
O
ENGLEZKOM IZGOVORU
A. LOCHMER

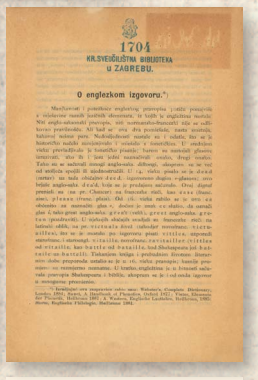
1704
KR. SVEUČILIŠNA BIBLIOTEKA U ZAGREBU.
O englezkom izgovoru.

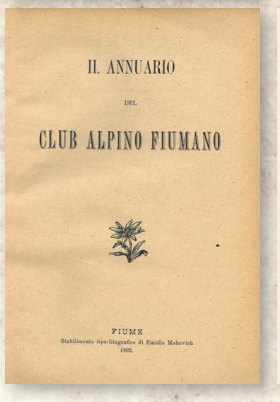
II. ANNUARIO
DEL
CLUB ALPINO FIUMANO
FIUME

MALI
KATEKIZMUS
S' PITANJI I ODGOVORI,
SHUPA DODANJEM
OD NAJPOTREBNIJIH SVETIH SAKRAMENTÛV IZVADJENIM IZ POKRATCHENOGA KATEKIZMA.
ZA NAJMLADJE UČÉNIKE NARODNIH SHÓL.
S' Dopuštjenjem Duhovnoga Poglavarstva.
U RIKI,
Tiskana s' Slovi Otija Karletshky.
1815.

RIJEKA I NJEZINI JEZICI U 19. STOLJEĆU

DIZIONARIO
DI
TERMINI MARITTIMI
ITALIANO INGLESE
E
INGLESE ITALIANO
PER
USO DELLA MARINA MERCANTILE

Edizione stampata a beneficio del pio fondo di Marina amministrato dal locale Regio Governo Marittimo

FIUME
Tipografia Francesco Karletzky
1878.

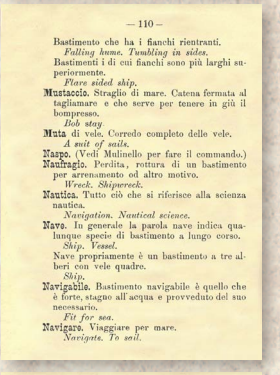

— 110 —

Bastimento che ha i fianchi rientranti.
Falling home. Tumbling in sides.
Bastimenti i di cui fianchi sono più larghi superiormente.
Flare sided ship.
Mustaccio. Straglio di mare. Catena fermata al tagliamare e che serve per tenere in giù il bompresso.
Bob stay.
Muta di vela. Corredo completo delle vele.
A suit of sails.
Naspo. (Vedi Mulinello per fare il commando.)
Naufragio. Perdita, rottura di un bastimento per arrenamento od altro motivo.
Wreck. Shipwreck.
Nautica. Tutto ciò che si riferisce alla scienza nautica.
Navigation. Nautical science.
Nave. In generale la parola nave indica qualunque specie di bastimento a lungo corso.
Ship. Vessel.
Nave propriamente è un bastimento a tre alberi con vele quadre.
Ship.
Navigabile. Bastimento navigabile è quello che è forte, stagno all'acqua e provveduto del suo necessario.
Fit for sea.
Navigare. Viaggiare per mare.
Navigate. To sail.

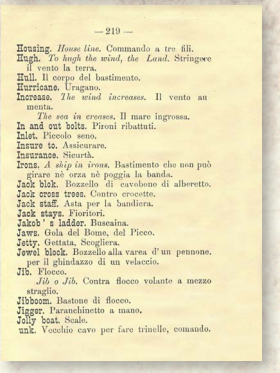

— 219 —

Housing. *House line.* Commando a tre fili.
Hugh. *To hugh the wind, the Land.* Stringere il vento la terra.
Hull. Il corpo del bastimento.
Hurricane. Uragano.
Increase. *The wind increases.* Il vento aumenta.
The sea in creases. Il mare ingrossa.
In and out bolts. Pironi ribattuti.
Inlet. Piccolo seno.
Insure to. Assicurare.
Insurance. Sicurtà.
Irons. *A ship in irons.* Bastimento che non può girare nè orza nè poggia la banda.
Jack block. Bozzello di cavolono di alberetto.
Jack cross trees. Contro crocette.
Jack staff. Asta per la bandiera.
Jack stays. Fioriori.
Jakob' s ladder. Buscaina.
Jaws. Gola del Boune, del Picco.
Jetty. Gettata, Scogliera.
Jewel block. Bozzello alla varea d'un pennone, per il ghindazzo di un velaccio.
Jib. Flocco.
Jib o Jib. Contra flocco volante a mezzo straglio.
Jibboom. Bastone di flocco.
Jigger. Paranchinetto a mano.
Jolly boat. Scale.
unk. Vecchio cavo per fare trinelle, comando.

Govoriti o pisanoj i tiskanoj baštini nije moguće bez uvida u jezik grada, ili bolje rečeno, u jezike ovoga grada.

Jačanjem industrije Rijeka privlači stručnjake, majstore, radnike i mnoge ljude iz svih krajeva Monarhije u potrazi za boljim životom. Stoga ne čudi da se miješaju jezici, ne samo oni koji se stoljećima govore u Rijeci, hrvatski i talijanski, ne samo administrativni službeni, mađarski i njemački, nego i češki, slovački, slovenski...

Ne smije se zaboraviti ni latinski kao jezik Crkve i intelektualaca na europskome tlu. Pa na kraju stoljeća sve prisutniji engleski, na drugim europskim prostorima još ne tako poznat, ali u Rijeci, lučkome gradu, već se čuje. Potvrđuje to rječnik pomorskih termina *Dizionario di termini marittimi italiano inglese e inglese italiano per uso della marina mercantile* iz 1878.

I, naravno, jedno je pisani, a drugo govoreni jezik, pa će ova izložba pokazati samo jednu stranu, onu službenu. Nažalost, čakavski i fijumanski, onodobni jezici luke, trgovina, ulica i kala nisu bili jezici knjiga, zakona i škole.

Ova izložba nudi jedan uvid u Rijeku i njezine jezike u 19. stoljeću. Započinje pregledom jezika u riječkim tiskanim djelima, a onda prelazi na kronološki pogled u Rijeku kroz desetljeća. U svakome se desetljeću pokušava pokazati još slika naslovnica knjiga i novina jer natpisi na naslovnicama pokazuju različite tiskare u Rijeci tijekom 19. stoljeća, različita grafijska rješenja za hrvatski jezik, različite jezike, različite tipove tiskovina i širok raspon tema: vjerske, književne, jezikoslovne, administrativne...

Ali, nužno je bilo sve smjestiti i u širi kontekst. Kao što pjesnik kaže – *nitko nije otok* – tako ni riječka pisana baština nije razumljiva bez svoga konteksta, svoga okruženja. U tome svoje mjesto nalaze izdanja u drugim hrvatskim gradovima, ali i u drugim dijelovima Monarhije, djela koja su obilježila europsku kulturu toga vremena, ili, pak, ona tematski vezana uz Rijeku.

Osim pisanih i tiskanih djela u širi kontekst svakako ulaze vrste škola i njihovi jezici, komunalno poslovanje...

Sve to govori o multikulturalnosti i multijezičnosti kao dvjema temeljnim odrednicama riječke pisane baštine u 19. stoljeću.

RIJEKA AND ITS LANGUAGES IN THE 19th CENTURY

In order to talk about written and printed heritage of the city, we need to have an insight into its language, or as in this case, its various languages.

With a growing industry, Rijeka was attracting more and more experts, craftsmen, workers and people from all parts of the Monarchy in search of a better life. It should therefore come as no surprise that their languages were mixing, not only the ones spoken in Rijeka for centuries, such as Croatian and Italian, or the official languages of the administration, Hungarian and German, but also Czech, Slovak, Slovenian etc. Latin must also not be forgotten, as the language of the Church and European intellectuals. Additionally, by the end of the century, English became more and more present, and although not as well known in other European areas, it could already be heard in Rijeka, a port city. This is confirmed by the dictionary of maritime terms Dizionario di termini marittimi italiano inglese e inglese italiano per uso della marina mercantile from 1878.

Finally, of course, there is a difference between the written and the spoken language, so the exhibition will show only one aspect, the official one. Unfortunately, Chakavian and Fiuman dialects, as the languages of the port, trade, streets and alleys at that time were not the languages of books, laws and schools.

This exhibition offers one possible view of Rijeka and its languages in the 19th century. It begins with an overview of the language in Rijeka's printed works, moving on to a chronological perspective of Rijeka by decades. Each decade attempts to show more pictures of book and newspaper covers because the inscriptions on the covers show different printing houses in 19th-century Rijeka, different grapheme choices within the Croatian language, languages, types of publications and a wide range of topics: religious, literary, linguistic, administrative etc.

Still, it was necessary to place everything within a broader context. As the poet once said – *no man is an island* – so too is Rijeka's written heritage not complete without its context, its environment. Editions in other Croatian cities and other parts of the Monarchy, works that marked the European culture of the time, or those thematically related to Rijeka, are also featured.

In addition to written and printed works, the wider context naturally includes the types of schools and their languages, communal business etc.

All of the above testify to multiculturalism and multilingualism as two basic determinants of Rijeka's written heritage in the 19th century.

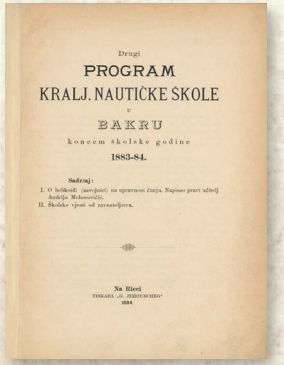

Drugi

PROGRAM

KRALJ. NAUTIČKE ŠKOLE

U

BAKRU

koncem školske godine

1883-84.

Sadrži:

I. O bolikoši (zavojnici) na upravnom čunju. Napisao pravi učitelj Andrija Mohorovičić.

II. Školska izpoć od narastajova.

Na Rieci

TISKARA „G. JEROUSCHEGO"

1884.

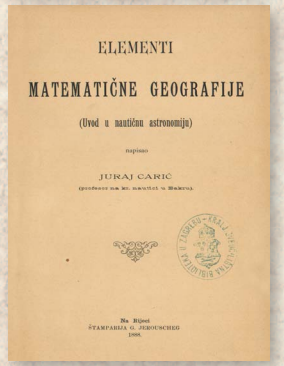

ELEMENTI

MATEMATIČNE GEOGRAFIJE

(Uvod u nautičnu astronomiju)

napisao

JURAJ ČARIĆ

(profesor na kr. nautičt. u Bakru).

Na Rijeci

ŠTAMPARIJA G. JEROUSCHEGO

1886.

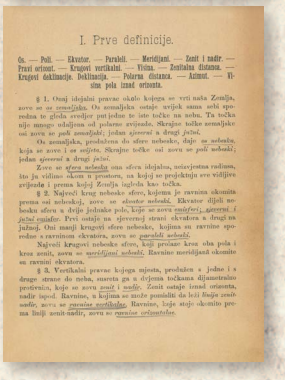

I. Prve definicije.

Os. — Poli. — Ekvator. — Paraleli. — Meridijani. — Zenit i nadir. — Pravi orizont. — Krugovi vertikalni. — Visina. — Zenitalna distanca. — Krugovi deklinacije. Deklinacija. — Polarna distanca. — Azimut. — Vi-sina pola iznad orizonta.

§ 1. Onaj idejalni pravac okolo kojega se verti naša Zemlja, zove se *os zemaljska*. Os zemaljska ostaje svijek sama sebi sporedna te gleda svedjer prijedno te iste točke na nebu. Ta točka nije mnogo udaljena od polarne zvijezde. Skraćne točke zemaljske osi zove se *poli zemaljski*; jedan *sjeverni* a drugi *južni*.

Os zemaljska, produžena do sfere nebeske, daje se *nebesku*, koja se zove i *os svijeta*. Skraćne točke osi zove se *poli nebeski*; jedan *sjeverni* a drugi *južni*.

Zove se *sfera nebeska* ona sfera idejalna, neizvjestna radiusa, što ja vidimo okom u prostoru, na kojij se projektuju sve vidljive zvijezde i prema kojoj Zemlja izgleda kao točka.

§ 2. Najveći krug nebeske sfere, kojemu je ravnina okomita prema osi nebeskoj, zove se *ekvator nebeski*. Ekvator dijeli nebeski sferu u dvije jednake polo, koje se zovu *emisferi*, *sjeverni* i *južni emisfer*. Prvi ostaje na sjevernoj strani ekvatora a drugi na juženj. Osi manji krugovi sfere nebeske, kojima su ravnine sporedne s ravninom ekvatora, zove se *paraleli nebeski*.

Najveći krugovi nebeske sfere, koji prolaze kroz oba pola i kroz zenit, zove se *meridijani nebeski*. Ravnine meridijanâ okomite su ravnini ekvatora.

§ 3. Vertikalni pravac kojega mjesta, produžen s jedne i s druge strane do neba, smeta ga u dijema točkama dijametralno protivnica, koje se zovu *zenit* i *nadir*. Zenit ostaje iznad orizonta, nadir ispod. Ravnine, u kojima se može ponaditi da leži *linija zenit-nadir*, zove se *ravnine vertikalne*. Ravnine, koje stoje okomito prema liniji zenit-nadir, zovu se *ravnine orizontalne*.

TISKARA OBITELJI KARLETZKY I TISAK NA HRVATSKOM JEZIKU I.

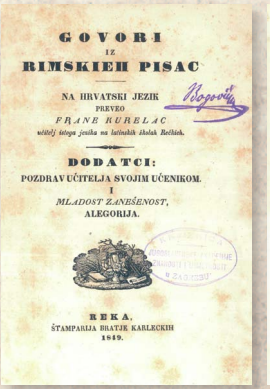

GOVORI
IZ
RIMSKIEH PISAC

NA HRVATSKI JEZIK
PREVEO
FRANE KURELAC
učitelj istoga jezika na latinskih školah Rečkih.

DODATCI:
POZDRAV UČITELJA SVOJIM UČENIKOM.
I
MLADOST ZANEŠENOST,
ALEGORIJA.

REKA,
ŠTAMPARIJA BRATJE KARLECKIH
1849.

PREDGOVOR.

U nas knjige drevnieh Grkov i Rimljana dosta se slabo poznavaju; malo se čitaju i još manje prevadjaju; a mozebiti ni u koji jezik tako se lepo prevesti ne čuda kako u naš. Kto ko čitajuć ove prevode rekne da je tako, i da sam pravo reko: to mi je oada vas trud što sam ga u ovu ako i silnu knjižicu uložio bogato nagradjen. No još bi mi milije bilo kad bi koje slovinsko pero, koje bolje od mene piše, oko kakvih drevnjaka se potrudilo, te mu staru mudrost na slovinsku knjigu prevergło, nebi-li me za ono, što sam o naćenu jezika rekao bolje opravdao nego što sam i sim mojim prevodom uzmogao. Svakako treba da sudac bar jednim okom zime jer mi je ovo prvi prevod: a prvi se ištenci u vodu hitoju.

PREVODITELJ.

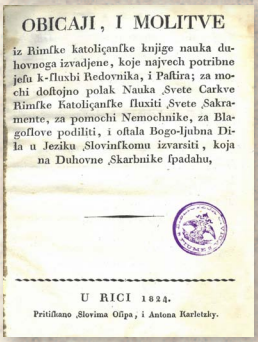

OBICAJI, I MOLITVE
iz Rimſke katoliçanſke knjige nauka duhovnoga izvadjene, koje najvech potribne jefu k-fluxbi Redovnika, i Paſtira; za mochi doſtojno polak Nauka Svete Carkve Rimſke Katoliçanſke fluxiti Svete Sakramente, za pomochi Nemochnike, za Blagoſlove podiliti, i oſtala Bogo-ljubna Dila u Jeziku Slovinſkomu izvarsiti, koja na Duhovne Skarbnike ſpadahu,

U RICI 1824.
Pritiſkano Slovima Oſipa, i Antona Karletzky.

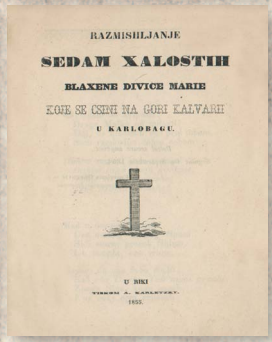

RAZMISHLJANJE
SEDAM XALOSTIH
BLAXENE DIVICE MARIE
KOJE SE CSINI NA GORI KALVARII
U KARLOBAGU.

U RIKI
TISKOM A. KARLETZKY.
1855.

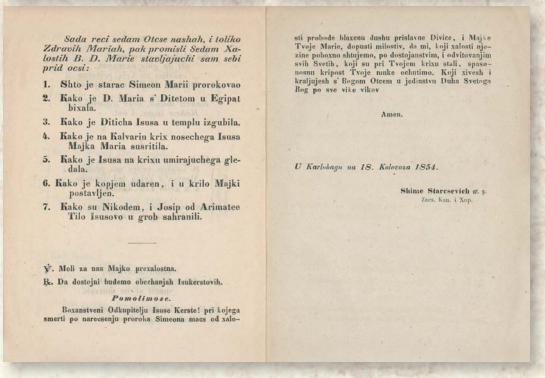

Sada reci sedam Otcse nashah, i toliko Zdrovih Marijah, pak promisli Sedam Xalostih B. D. Marie stavljajuchi sam sebi prid ocsi:

1. Shto je starac Simeon Marii prorokovao
2. Kako je D. Maria s' Ditetom u Egipat bixala.
3. Kako je Diticha Isusa u templu izgubila.
4. Kako je na Kalvariu krix nosechega Isusa Majka Maria susritila.
5. Kako je Isusa na krixu umirajuchega gledala.
6. Kako je kopjem udaren, i u krilo Majki postavljen.
7. Kako su Nikodem, i Josip od Arimatee Tilo Isusovo u grob sahranili.

℣. Moli za nas Majko prezalostna.
℟. Da dostojni budemo obechanjah Isukerstovih.

Pomolitmoze.

Boxanstveni Odkupitelju Isuse Kerste! pri kojega smerti po narecsenju proroka Simeona mnes od xalosti probode blaxenu dushu pristavne Divice, i Majke Tvoje Marie, dopusti milostiv, da mi, koji xalosti njezine poboxno shtujemo, po dostojanstvim, i odvitovanjim svih Svetih, koji su pri Tvojem krixu stali, spasenosnu kripost Tvoje nuke ochutimo. Koji živesh i kralljujesh s' Bogom Otcem u jedinstvu Duha Svetoga Bog po sve vike vikov

Amen.

U Karlobagu na 18. Kolovsa 1854.

Shime Starcsevich st. p.
Izm. Kan. i Scp.

KARLETZKY FAMILY PRINTING HOUSE AND PRESS IN CROATIAN LANGUAGE I.

In 1779, the Czech Lovro/Lorenzo Karletzky (Lat. Laurentius Aloysius) founded a public printing house in Rijeka, with the approval of the Grand Council of the City of Rijeka. This meant revitalization and the beginning of the (late)modern era printing and publishing activity in a city in which the printing activity had all but died out with the cessation of the work of the Glagolitic printing house of Šimun Kožičić Benja (1530/1531). The founding and beginning of the Karletzky printing house was therefore a key event in Rijeka's overall cultural history of the city and of immeasurable importance for its future development. With this act, L. Karletzky became the first official city printer, his printing house the first of its kind in the city, and soon afterwards, the first printing house within the province. Under the leadership of various members of the Karletzky family (Lovro/Lorenzo, Rosina, Anton/Antonio and Josip/Giuseppe, Franjo/Francesco, Josip/Giuseppe Jr.), the printing house continued operating in Rijeka until 1889. Up until mid-19th century, it was the only printing house in the city, making its activities that more important. Its longest and most fruitful period was under the joint leadership of the brothers Anton/Antonio and Josip/Giuseppe (1804-1853), and subsequently under the sole leadership of Anton (until 1875).

In the second half of the 19th century, Croatian books were also printed on the Rijeka side by Tipografia Rezza and Riječki tiskarski zavod, and on the Sušak side by Primorska/Narodna tiskara.

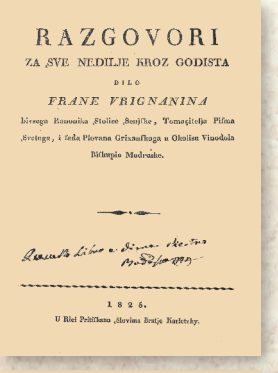

RAZGOVORI
ZA SVE NEDILJE KROZ GODISTA
DILO
FRANE VRIGNANINA
Lisnoga Kanonika Stolice Senjske, Tomačitelja Pisma Svetoga, i sada Plovana Grisanskoga u Otoćim Vinodola Biskupie Modruske.

1825.
U Rieci Pečitšano Slavima Bratje Karletzky.

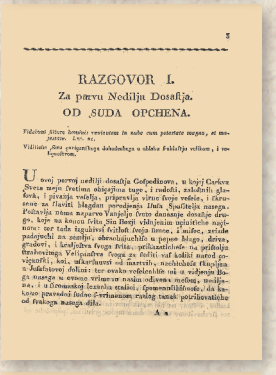

5

RAZGOVOR I.
Za pervu Nedilju Dosašja.
OD SUDA OPCHENA.

Videbunt filium hominis venientem in nube cum potestate magna, et magnitudine. Luc. 21.
Vidilitse Sina pričovičnoga dohodnoga u oblaku s velikim vlastom, i veličanstvom.

U ovoj pervoj nedilji dosašja Gospodinova, u kojej Carkva Sveta nepi Svetima obiđjelna tupe, i radosti, zahđitši glavoka, i pričašja vesela, pripravlja virni Sveje vesele, i čarnovate za čuviti blagdan poredenja Isusa Spasitelja naega. Poštovlja tiemu najprvu Vašnjeja Svete dostanje dosašje strašno, koje na koncu Svita Sveji vidinjenim uplašitelne najmune: ter tude žegulićni Svijeh Sveje Sinove, i miđuc, zvizde padajoche na zemlje, obrnolijuchih u pepeo blago, drva, gradovi, i krašjidna Sveje Svita, prikazatilnoste na pešćinja žrabovinga Velipunstva Sveje za Sudbi; ter kodiki nared pričašćenih, koi, ukarfluvši od marvitih, nachitnuće Sveje u Judićnovej dolini: ter ovako vodećehlie rai u vašnjeje blaga naega u ovomo vriemu naših odivenih mešon, medjena, i u Nemanskoj Sezanka stašić. Sprometilšćoche, da kanono pravedni Sudac Sverhnenum raćeg tanak pričišćenićhe od Svakoga naega dišć.

A 2

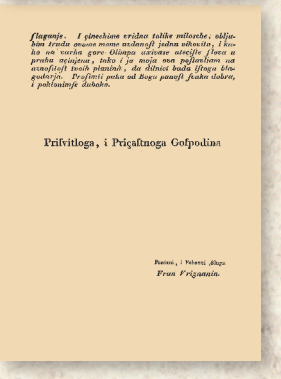

flagonje. I pinechine vrićno talike milostke, obljubim trezda onoze mome nedonosit jedna ubenitu, i koja na verha gore Olimpa uzivane otecijle Sveze u prezha vrijajeu, isto i ja sonje ona pojkonlaem sa nenofitsoft tooih planinh, da dilnici buda Sveogu blagodarjn. Prosfimši peha od Boga panoft Svakn dobrat, i poštanjeje dubaho.

Prifvitloga, i Priçaftnoga Gofpodina

Pastore, i Pobrati Sveze
Fran Frigananin.

TISKARA OBITELJI KARLETZKY I TISAK NA HRVATSKOM JEZIKU II.

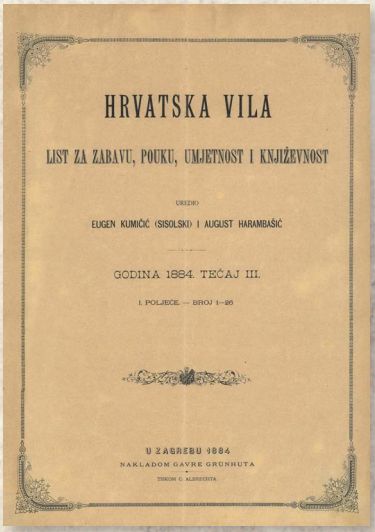

HRVATSKA VILA

LIST ZA ZABAVU, POUKU, UMJETNOST I KNJIŽEVNOST

UREDIO

EUGEN KUMIČIĆ (SISOLSKI) I AUGUST HARAMBAŠIĆ

GODINA 1884. TEČAJ III.

I. POLJEĆE. — BROJ 1–26

U ZAGREBU 1884

NAKLADOM GAVRE GRUNHUTA

TISKOM C. ALBRECHTA

Broj 22 HRVATSKA VILA 351

LISTAK

Književnost

— **Hrvatska**, ali novokom crnka i moćnih kopljišta. Napisao dr. Bogoslav vitez Tvrtko; prošlo šifi u Sisku. Zagreb, 1885. Knjižić je ovrlo, da upozna obilnoću na prirodnjim, naročito na Sisku i njegovu okolnom okolišu. — O. Ćijem fešbinović napisao je raspravicu pod naslovom «Crnka» bogljeka postoja u Zemun. U ovoga spomenjeg g. pisca, kako je Zemun napokon najzem na mirovoje pitim mogu kraja, naročito pisa naročitom. U raspravici prikazuje g. fešbinović naše podatke o pitanji iz okolica zemunske, da bi ih po najbljeđim od literatuje g. 1882. pa do poletnih tuvnja u g.

— **Srbska**. Kaže na izvoda. To je raspravica, ko je je napisao magjarski Dujanda Kalej. Nedavno je prevedena ta izdana u Novom Sadu u tamoprvij tvrde Pajevića. Glasa 20 novć. — Iste knjižnice izdaje obilnoćno zelenoćnih romana. U toj biblioteci tuđe je Jugoslavia (Sluhive do Sarajevo) od Gaspar Ghinea. U ovoma svezku izaćno je prvi dio romana «Ljubavna Ćerka» od Ivana Ćiđ. U najnovijem broju jerčja «Sartarac», da ćo ulaćo ištaći tosi puta za tjedan, i u mesu dosle, dok tuje izlazite glasnje na kongres «Zastava» je od tuđe uvrijćena i ukrćia je nekrto prerosa, da bi joj ni ćuđi, da u ko dude poznao dovrććno. — Svezka 103 «Na nebu biblioteke» nadstoje prijevoćnika Nemajći, i to II. dio. Pišu Jovan Bajić.

— **Ruska**. «Kazćnice ljubćnoga znanjem na nove dojde N. G. Černišćevskoga. O pisac nakoć su nada u Antonkomu. On je bio prognan u Sibiriju i odjećio je tamo dvadeset i dva godina. Sad je je ruska vlada pomilovala i on je napisao pamćenate djelo, koje izjde da Černišćevski nije jed nakoćnan.

Češka. Kraćnaga Ćestvovanga djela «Českoga», koijeg uredjuju Fr. A. Sukert, Fr. A. Berovski i Karlo Lizbenkar, a izdaje J. Otto, izđe je 5. svezak, koijge III. U tom svezku ćeđdio ćo naćinati historćko opisivanje

ćete Iranja, u prama Ibćiera, ććiel Valuge gđje, pasćaćete ćan prvi prijćini pertvij Mćerć. Ta je bila nekoć kapćelna ca Mćerćlla. Danas je ćaj kuća jedinga bećććnćnga pasćadaka, koji ćć je u ćanaje ugćććććn, da bude neććm Ćeman hćrććććma i ćjećććma i znakoma, da ćć, da ćć ćećććć, da ćć naććje u ćjećnoj ćparćć ććććla i ugeććn kććla pod gćććma ćjććma kojćć gććććn i kamććn. Jćć kććć, ććć ćććć, kććć ćć ććć u Ćććn prvo kućć bećććććććn ććć ćć Vćla.

K neććj bećććććj pćććććć ćć ćććć ćććććććć Bećććj, a na vććć Ććććććć, gđje ććććć nećć, ććć ććć ćććć ććććć ćććććć, ćććććć ćć ćććććć ćććććć. Pod vćććć ććććććć

KARLETZKY FAMILY PRINTING HOUSE AND PRESS IN CROATIAN LANGUAGE II.

During the many active years of the Karletzky printing house, a number of varied publications were printed in several languages, most of which in Italian, followed by Croatian, then Latin, and some in German and Hungarian, as a result of the complex history and socio-political and linguistic reality of the city of Rijeka. These include e.g. school reports, schematics, directories, religious books, opera librettos, school and trade regulations, company regulations and statutes, advertisements and proclamations, speeches, textbooks, dictionaries, books of poetry, professional and scholarly literature, newspapers, etc. These editions reflect different aspects of the public life of the city of Rijeka and its surroundings from the end of the 18th to the end of the 19th century, and are an indispensable source for studying their history.

At the beginning of this series are theses *Tentamen publicum et solemne, quod secundum institutum regium II. semestri exhibitum est in regio Fluminensi Lyceo mense Septembri MDCCLXXX* and the bilingual Latin-Italian pharmacy manual *Taxa medicamentorum in Pharmacopoea Austriaco-provincialis contentorum / Tassa delli medicinali contenuti nella Farmacopea austriaco-provinciale* from 1781. In 1813 and 1814, the printing house also printed the first Rijeka newspaper, *Notizie del giorno*.

Additionally, the importance of the printing house *Karletzky* lies in the fact that it published not only the first edition in Croatian in 1790 (*Pisme koje se pivaju pod svetom misom*), but also several books and a number of other publications of various kinds in Croatian (both religious and secular), thus contributing greatly to the preservation of Croatian language and its written word in and around Rijeka, as well as to the education and enlightenment of its Croatian population.

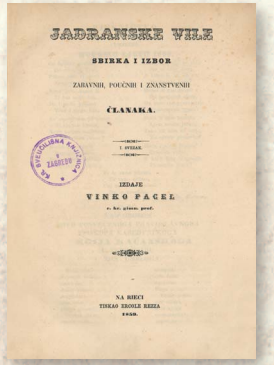
JADRANSKE VILE

SBIRKA I IZBOR

ZABAVNIH, POUČNIH I ZNANSTVENIH

ČLANAKA.

I OTIŠAO

IZDAJE

VINKO PAČEL

c. kr. glavn. geod.

NA RIECI

TISKAO IZNOSE REDIA

1850.

TALIJANSKI JEZIK I KULTURA U RIJECI

U riječku urbanu sredinu utkani su pojmovi višejezičnosti i multikulturalnosti. Riječki multietnički prostor određen je kulturnom i jezičnom otvorenošću, tolerancijom i međusobnim poštovanjem. Stoljetni skladni suživot pripadnika različitih nacionalnih zajednica stvorio je bogatu multietničku kulturnu panoramu, čiji su talijanska tradicija i kultura važan dio. U tom pogledu značajna je izreka na fijumanskom dijalektu koja govori kako je najgluplji čovjek, odnosno stanovnik Rijeke koji potječe iz najnižega socijalnog sloja, „el più stupido omo", poznavao četiri jezika i njima se uredno služio u svakodnevnom životu: njemački, mađarski, talijanski i hrvatski.

Pod austrougarskom vlašću grad bilježi velik porast trgovačkih i industrijskih djelatnosti, te je kao lučko područje od velikoga značaja za Carstvo, a otkriva jasne tragove urbanoga razvoja.

Bilježi se u tom periodu bogata književna produkcija na talijanskom jeziku u kojoj autori opisuju jaku povezanost s rodnim mjestom i narodnom tradicijom. Odabirom tema oni oslikavaju stvarnost, osobe i stvari koje svjedoče događajima povezanima s poviješću Rijeke, njezinim društveno-ekonomskim i kulturnim rastom. Talijanski književni korpus riječkoga područja sačinjavaju, stoga, mikrokozmosi nastanjeni likovima i karikaturama tipičnima za ovo kvarnersko središte, mjesta okupljanja običnih ljudi, kao što su gostionice koje posjećuju lučki radnici nakon napornoga radnog dana, ali i gradski intelektualci.

Međutim, talijanski je jezik prisutan u Rijeci već od 15. stoljeća, odnosno prva pisana svjedočanstva i dokumenti u kojima je vidljiva uporaba fijumanskog dijalekta potječu iz 1449. godine (npr. *La tariffa o calmiere del pesce* od 10. siječnja 1449.), a kroz stoljeća se bilježi bogata književna građa na talijanskom jeziku. Nedavno je Društvo za riječka povijesna istraživanja u Rimu pronašlo još stariji spis na starotalijanskom jeziku koji je upravo u fazi analize: radi se o pismu koje je riječki Kapetan vijeća i sudaca poslao Gradu Cividaleu 19. studenoga 1445. i koje se nalazi u državnom arhivu u Udinama u zbirci grofa Enrica del Torsa iz Udina.

ITALIAN LANGUAGE AND CULTURE IN RIJEKA

The notions of multilingualism and multiculturalism are woven into Rijeka's urban environment. The city's multiethnic space is determined by cultural and linguistic openness, tolerance and mutual respect. Centuries of harmonious coexistence of members of different national communities created a rich multiethnic cultural panorama, an important part of which is also the Italian tradition and culture. There is an indicative saying in the Fiuman dialect that says that even the dumbest man, ie an inhabitant of Rijeka coming from its lowest social classes, "el più stupido omo", was fluent in four languages and used them in everyday life: German, Hungarian, Italian and Croatian.

Under Austro-Hungarian rule, the city recorded a significant increase in commercial and industrial activities, as a port area of great importance to the Empire, and was showing visible traces of urban development.

The period was marked by a rich literary production in Italian, in which the authors describe a strong connection to their place of birth and folk tradition. Thematically they depict reality, people, and things that witness events related to the history of Rijeka, its socio-economic and cultural growth. The Italian literary corpus of the Rijeka area therefore consists of microcosms inhabited by characters and caricatures typical of this Kvarner center, communal spots where ordinary people gathered, such as inns visited by port workers after a hard day's work, but also by city intellectuals.

The Italian language has been present in Rijeka since the 15th century, i.e. the first written testimonies and documents in which the use of the Fiuman dialect is visible date from 1449 (e.g. *La tariffa o calmiere del pesce* from 10 January 1449), and over the centuries a rich literary material in the Italian language has been recorded. Recently, the Society for Rijeka's Historical Research in Rome found an even older document in Old Italian that is currently being analysed: a letter sent by the Rijeka Captain of the Council and Judges to the City of Cividale on November 19, 1445, currently located in the state archives in Udine in the collection of Count Enrico del Torso of Udine.

Poštenjak

ILITI

PRAVICE I DUŽNOSTI

LJUDSKO VLADANJE PUČKI RAZPRAVLJENO

PO

CEZARU CANTÙ

PREVOD

IVANA FIAMINA.

Po osamnaestom Milanskom izdanju god. 1861
piscem pregledanom.

Na Rieci
Slovi tisk. kamen. Zavoda
Emidija Mohovića
1869.

ASTROLOGO
DI FIUME
LUNARIO ILLUSTRATO
PER L'ANNO
1867.

BIBLIOTECA CIVICA FIUME

Stabilimento Tipo-Litografico Fiumano
di EMIDIO MOHOVICH *Ed.*

DOMAĆE DRUŽTVO.

§. 49.

Otac, majka i sinovi čine obitelj.

Družtvo med mužem i ženom zove se zakon (ženitba, brak). A to je sveta tajna, koja utvrdjuje ugovor zakonski, kojim se mužko i žensko obvezuju jedan drugoma biti vjerni, ljubiti se, sretju si uzajmice dobavljati, odgajati djeteu za dobro družtva ljudskoga i kraljestvo božje.

Ti, što se hoćeš ženiti a nisi prije pribavio žitka za se, za ženu i porod; što radiš? Množiš nuždu i nevolju na svietu. Bolje je reći: tužan ja, nego li tužni mi.

Tako zamašnoj odluci i vezu, koji se nemože razriešiti, nepristupi, a da nepitaš roditeljev o njih savjet, i prije nego razvidiš, jeli ti takova vjerenica, da možeš biti š njom sretan. Njeki negledaju van na mastno vjeno (prćiju); a druge opet vabi zamamljiva ljepota. Nebude za dugo, te se pokaju. Nejma ti ga bez dobrote; za njom ide mila ćud; sve je ostalo nuzgredno.

Njeki pripovjedao mudru čovjeku sva dobra, što ih je u njegove vjerenice: ljepota, bogatsvo, uznosit duh, rod, nauk; a mudrac bi na svako ovo svojstvo napisao ništicu „O“. Napokon reče momak da je ona mile ćudi; onda mudrac napiše jedinicu „1“ pred onimi ništicami,

Anno II. FIUME, 13 Maggio 1883. N. 7.

La Varietà
GIORNALE PER TUTTI

PREZZI D'ABBONAMENTO:
Per l'anno intero . . . . . fl. 5.—
Per la Metà-Mità . . . . . » 3.50
Per gli Stati dell'unione postale . . » 6.—
Anticipo e Cronaca, da pagarsi.

UN NUMERO SOLO: 15 N. A.
Uffizio del Giornale Via Governo N. 129-130, I. piano.
Gli Abbonati ricevono il giornale ogni mese
ed PUBLICA OGNI DOMENICA.

PREZZI D'INSERZIONE.
Centesimi soldi 15 la linea. — Avvisi
sotto la linea fino a 5 parole franchi
e soldi 10 la riga.

LA PRINCIPESSA ISABELLA

Siamo alcuni centi ad Ischia, e ci siamo ancora trattenuti in Napoli, ove, in onore di Carlo d'Austria, la principessa Isabella di Lorena, per cui ci siamo ora, ci ha dato la lunga ballata, ma ballata che ci ha fatto dimenticare le fatiche. Ella parte domani, ed ha preparato per stasera un ballo in maschera per le dame. Di particolare oggi che le cose sull'isola dovevan il giorno dopo, ma non ci ha fatto dormire. Fra poco abbiamo avuto discorso, come la duchessa di Genova mi dice, di Lorenzo, ma sopratutto di Tedesco. Non ne ha più nulla figlio del vecchio di Lorenzo.

A Genova la principessa ci ha ancora, sempre, per l'arciglione della Madonna, ma non ci ha ancora ricevuto Sacchetti.

Appena giunta sulla riva, ricevo, cappuccino agli arrivi, con un mandolino, ma non ci ha ancora ricevuto Sacchetti. Ed l'indirizzo della Corte fiorentina.

Ma, ragione, con molto grazie le ho comprovato che io Sulla sarò: alla Corte ne è più apparenti; e le pone in mano un biscotto per avvicinarlo al Conte alla Sala di un vecchio sotto al Quirinale.

Quando la principessa si fece pagaggio, e ricevuto il biscotto, ella ha ricevuto la mano appunto a la gente ancora sempre.

APPENDICE

Le avventure di un ladro.

Nella notte del 1 al 2 aprile 1841, nel caffè del Gerolfi Vignoni, di via Stella a Milano, in continuo, modesta cornice, si trovava, in quella sera, in quattro, quattro, quattro, di tutto, di tutto, dice ad alto per un impuro complimento. Ma, ecco, ecco!

Dopo le dieci, i popolanetti nella notte del 18 al 19, dalla stanza di Pietro Gerolfi, si trovavano, in presenza, un Conte di Porta Genova, nella Sacchetta Sabbia, dando vicino, ma ancora, ad un Conte di Chiesa e di Sabbia. Ed il signor Giuseppe Ferrario, Roberto Boccia e Giuseppe Ferrario, Roberto Boccia e Giuseppe Ferrario, Roberto Boccia e

LA LINGUA E LA CULTURA ITALIANE A FIUME

Il plurilinguismo e il multiculturalismo sono elementi che contraddistinguono il tessuto sociale della città di Fiume. In questo quadro multietnico il concetto di cittadinanza è ed è sempre stato, sinonimo di apertura culturale e linguistica, di tolleranza e rispetto reciproco. Questa secolare e armoniosa convivenza tra appartenenti a diverse comunità nazionali ha creato un ricco panorama culturale multietnico di cui la tradizione e la cultura italiane costituiscono un tassello importante. A tal proposito è ricorrente il detto in dialetto fiumano che «el più stupido omo» sapesse parlare quattro lingue: il tedesco, l'ungherese, l'italiano e il croato. Queste venivano usate e si intercalavano nella comunicazione di tutti i giorni. Durante il periodo della reggenza austro-ungarica la città registra un forte incremento delle attività commerciali e industriali: l'area portuale diventa il secondo porto dell'Impero. Di conseguenza la città rileva un considerevole progresso in chiave socio-culturale.

La produzione letteraria dell'area fiumana della prima metà del diciannovesimo secolo mette in scena numerosi autori che nelle loro opere tracciano un fortissimo legame con il luogo natìo e con la tradizione popolare. Nella scelta delle tematiche questi dipingono una realtà fatta di uomini e cose che incorniciano le vicende legate alla storia di Fiume.

Nel corpus letterario dell'area fiumana si ritrovano, pertanto, microcosmi animati da personaggi e macchiette tipiche del capoluogo quarnerino, luoghi di ritrovo della gente comune, come per esempio le osterie, frequentate da lavoratori portuali che vi si recavano dopo una faticosa giornata di lavoro, ma anche da intellettuali cittadini.

Le prime testimonianze autografe e i documenti relativi all'uso del dialetto fiumano sono presenti a Fiume sin da quindicesimo secolo. Il primo documento che dimostra l'uso del dialetto fiumano risale al 1449. Si tratta de *La tariffa o calmiere del pesce stabilita dal Consiglio di Fiume il 10 gennaio 1449. Recentemente la Società di studi fiumani di Roma ha recuperato un documento ancora più antico che attualmente è soggetto a operazioni di decodifica. Si tratta di una lettera inviata dal Capitano del Consiglio e dai giudici di Fiume alla Città di Cividale il 19 novembre 1445. Il documento si trova presso l'Archivio di Stato di Udine nella collezione del Conte Enrico del Torso di Udine.*

TISAK NA TALIJANSKOM JEZIKU

Cijelo je 19. stoljeće obilježeno pisanim i tiskanim tekstovima na talijanskom jeziku. U prvoj je polovici stoljeća to vezano uz tiskaru Karletzky. Svakako valja izdvojiti tiskanje prvih riječkih novina *Notizie del giorno* (1813. – 1814.), a i sljedećih *Eco del Litorale Ungarico* (1843. – 1846.), potom *Studio e lavoro* (1876. – 1885.) i *Rivista di Fiume* (1885. – 1888.), čime se pridonosi razvoju građanske kulture u Rijeci.

Tiskan je niz pravilnika kojima se regulira gradski život, npr. o carinjenju vina i tekućina *Regolamento dei dazi sui vini, e liquidi per la fedelissima libera Città e Porto franco di Fiume* (1840.) ili o požarima *Regolamento in oggetti di fuoco per la Città e Porto franco di Fiume* (1841.). Tiskala se i stručna literatura, npr. o higijeni *Resoconto sull'igiene e l'istruzione pubblica nell'anno 1877*, 1878., ali i libreta poznatih opera izvođenih u riječkom kazalištu, npr. *Norma* Vincenza Bellinija (1836.), *L'elisir d'amore* Gaetana Donizettija (1837.), *I Due Foscari* Giuseppea Verdija (1848.)...

Od sredine 19. stoljeća djeluje tiskar Ercole Rezza i njegova *Tipografia Rezza*, u kojoj je objavljen velik broj naslova na talijanskom jeziku, a posebno mjesto zaslužuje zavidan niz periodičkih glasila, npr. *L'Eco di Fiume* (1857.), *Gazzetta di Fiume* (1860. – 1862.). Između ostalih tiskovina posebno se izdvaja polemična brošura riječkoga odvjetnika Erazma Barčića *La voce di un patriotta – Glas rodoljuba* (1860.).

Radom nastavlja Emidio Mohović (Mohovich), koji osniva Riječki tiskarski zavod (*Stabilimento Tipo-Litografico Fiumano*), usmjeren upravo na izdanja na talijanskom jeziku, u kojemu je objavljeno zanimljivo filološko djelo Giuseppea Berghoffera *Contributi allo studio del dialetto fiumano* (1894.), zatim *El trionfo de San Miciel e i sfoghi del cor con rime fiumane* Marija Schittara (1888.)... Tiskara je sudjelovala u oblikovanju riječkoga višejezičnog identiteta, pa se može izdvojiti riječki politički dnevnik na talijanskom jeziku *La Bilancia*, koji izlazi od 1867. godine do konca Prvoga svjetskog rata, te u drugoj polovici 19. stoljeća značajno obilježava riječku političku, gospodarsku i kulturnu stvarnost. Objavljuju se i druge novine, npr. *Giornale di Fiume* (1865.; 1870. – 1871.), *La Varietà* (1882. – 1896.)...

Dnevne novine *La Voce del Popolo* izlaze od 1889. godine, mijenjajući često tiskaru.

PRINT IN ITALIAN LANGUAGE

The entire 19th century was marked by texts written and printed in Italian language. In the first half of the century, the main reference was the Karletzky printing house. Their printing of the first Rijeka newspaper *Notizie del giorno* (1813-1814), and the subsequent *Eco del Litorale Ungarico* (1843-1846), followed by *Studio e lavoro* (1876-1885) and *Rivista di Fiume* (1885-1888), greatly contributed to the development of civic culture in Rijeka.

At the time a number of ordinances regulating city life were printed, e.g. *Regolamento dei dazi sui vini, e liquidi per la fedelissima libera Città e Porto franco di Fiume* (1840) on the topic of customs clearance of wine and liquids, or *Regolamento in oggetti di fuoco per la Città and Porto franco di Fiume* (1841) on fires. Specialized literature was also printed, e.g. *Resoconto sull'igiene e l'istruzione pubblica nell'anno 1877.* on hygiene in 1878, but also librettos of famous operas performed at the Rijeka theatre, e.g. *Norma* by Vincenzo Bellini (1836), *L'elisir d'amore* by Gaetano Donizetti (1837), and *Due Foscari* by Giuseppe Verdi (1848).

The printer Ercole Rezza and his *Tipografia Rezza* had been active since the mid-19th century, publishing numerous titles in Italian, among which are particularly noteworthy periodicals such as *L'Eco di Fiume* (1857), *Gazzetta di Fiume* (1860 – 1862). Among other publications, the polemical brochure of the Rijeka lawyer Erazmo Barčić *La voce di un patriotta – Glas rodoljuba* (1860) stands out.

His work was continued by Emidio Mohović (Mohovich), who founded the *Stabilimento Tipo-Litografico Fiumano / Riječki tiskarski zavod*, focused in particular on editions in the Italian language, and published an interesting philological work by Giuseppe Berghoffer *Contributi allo studio del dialetto fiumano* (1894), followed by *El trionfo de San Miciel ei sfoghi del cor con rime fiumane by Mario Schittar* (1888) etc. The printing house played an important role in the formation of Rijeka's multilingual identity, through such publications as the Rijeka political diary La Bilancia in Italian (from 1867 till the end of the World War I), but also significantly marking the political, economic and cultural reality of Rijeka in the second part of the century. Other newspapers were also published, such as the *Giornale di Fiume* (1865; 1870-1871), *La Varietà* (1882-1896) etc.

The daily *La Voce del Popolo* started appearing in 1889 and was published by various printing houses.

ANNO 1867. — Numero di Saggio. Fiume, 23 Dicembre.

LA BILANCIA

Giornale ebdomadario, umoristico e di varietà con illustrazioni.

PARTE UFFICIALE.

PROCLAMA.

Magnifico Podestà Fiumano!

Cari Concittadini!

Conforme alla lettera ministeriale ... ho ... ad ... ...

LA STAMPA ITALIANA A FIUME

Il diciannovesimo secolo è caratterizzato da testi scritti e stampati in lingua italiana. Il merito va ascritto alla tipografia Karletzky che opera in città a partire dalla prima metà del secolo in questione. Vanno segnalati: il primo quotidiano di Fiume *Notizie del giorno* (1813 – 1814) e i successivi *Eco del Litorale Ungarico* (1843 – 1846), *Studio e lavoro* (1876 – 1885) e *Rivista di Fiume* (1885 – 1888) che contribuiscono alla crescita culturale della città.

In quel periodo vengono stampate numerose ordinanze che regolano la vita cittadina. A tal proposito se ne ricordano alcune: il *Regolamento dei dazi sui vini, e liquidi per la fedelissima libera Città e Porto franco di Fiume* (1840) e il *Regolamento in oggetti di fuoco per la Città e Porto franco di Fiume* (1841). Fiorisce anche l'editoria professionale. Tra i testi di carattere settoriale vanno segnalati: il *Resoconto sull' igiene e l' istruzione pubblica nell' anno 1877* e nel 1878, ma anche i libretti delle opere che vengono rappresentate nel locale Teatro Stabile, come ad esempio *Norma* di Vincenzo Bellini (1836), *L'elisir d'amore* di Gaetano Donizetti (1837), *I Due Foscari* di Giuseppe Verdi (1848)...

A partire dalla metà del diciannovesimo secolo opera in città la tipografia di Ercole Rezza che pubblica numerosi volumi in lingua italiana. All'attività della tipografia Rezza va riconosciuto il merito di aver fondato diversi periodici in lingua italiana tra cui: *L'Eco di Fiume* (1857) e la *Gazzetta di Fiume* (1860 – 1862). Tra le altre pubblicazioni spicca l'opuscolo di Erasmo Barčić dal titolo *La voce di un patriotta* (1860).

A proseguire su questa strada è Emidio Mohović (Mohovich) che fonda lo *Stabilimento Tipo-Litografico Fiumano*. Il lavoro della tipografia è incentrato sulla stampa di edizioni in lingua italiana. In questo contesto va ricordata l'interessante opera di carattere filologico dell'autore Giuseppe Berghoffer *Contributi allo studio del dialetto fiumano* (1894), seguita dall'opera letteraria di Mario Schittar *El trionfo de San Miciel e i sfoghi del cor con rime fiumane* (1888)...

La tipografia Mohovich ha profuso il suo impegno nel consolidamento dell'identità multipla di Fiume. Significativo il contributo del quotidiano *La Bilancia*, che esce dal 1867 fino alla fine della Prima guerra mondiale, e traccia la realtà politica, economica e culturale della città quarnerina nella seconda metà del dicannovesimo secolo...

Vengono pubblicati inoltre altri giornali come il *Giornale di Fiume* (1865; 1870-1871), *La Varietà* (1882-1896)...

Il quotidiano "La Voce del Popolo" esce dal 1889 ma cambia spessotipografia.

TISAK NA MAĐARSKOM JEZIKU I.

Ugarsku vladavinu u Rijeci možemo podijeliti na tri razdoblja. Prvo razdoblje traje od 1776. do 1809., drugo od 1822. do 1848., a treće od 1868. do 1918. U skladu s time može se promatrati i postupna afirmacija mađarske kulture i jezika na području nekadašnje Rijeke, posebno prisutna u trećem razdoblju.

Vodeću ulogu za širenje mađarske kulture i jezika na riječkome području imaju škole, i to kroz razne publikacije u kojima objavljuje mađarska intelektualna elita, koja se unutar njih formira. U prvom redu, tu su udžbenici za učenje mađarskoga koje školski profesori pišu na talijanskom jeziku (Ferenc Császár, Leó Györök, Sándor Kőrösi itd.). Osim toga, u tiskari Mohovich 1884. god. u suautorstvu više autora za školske potrebe izlazi mađarsko-talijanski rječnik (*Magyar és olasz szótár*), te 1887. i talijansko-mađarski rječnik (*Dizionario italiano-ungherese compilato sui migliori vocabolari*). Značaj školskih profesora očituje se i u činjenici da je Ferenc Császár kao profesor mađarskog kod svoga učenika Ivana Mažuranića pobudio ljubav prema mađarskom jeziku i kulturi, što se vidi u Mažuranićevoj ranijoj lirici, ali i u činjenici da je Ivan Mažuranić upravo na mađarskom 1832. objavio oproštajnu pjesmu (*Búcsúdal*) povodom odlaska riječkoga guvernera Ferenca Ürményija u Požunski sabor.

PRINT IN HUNGARIAN LANGUAGE I.

Hungarian rule in Rijeka can be divided into three periods: the first from 1776 to 1809, the second from 1822 to 1848, and the third from 1868 to 1918, each marking the gradual affirmation of Hungarian culture and language in the area of the former Rijeka, especially present in the third period.

Schools had a leading role in spreading the Hungarian culture and language in the Rijeka area by means of various publications of the Hungarian intellectual elite, which was gradually forming within the print culture. First of all, there were textbooks for learning Hungarian written by school teachers in Italian (Ferenc Császár, Leó Györök, Sándor Kőrösi, etc.). Also, at the Mohovich printing house in 1884 a Hungarian-Italian dictionary (*Magyar és olasz szótár*) for schooling purposes was co-authored by several authors, and in 1887 an Italian-Hungarian dictionary (*Dizionario italiano-ungherese compilato sui migliori vocabolari*) was also published. The importance of school teachers is also evident in the fact that the language teacher Ferenc Császár instilled the love for the Hungarian language and culture in his student Ivan Mažuranić, as it is evident in Mažuranić's earlier poems, but also in the fact that he published a farewell song (*Búcsúdal*) in Hungarian in 1832 on the occasion of the departure of Rijeka Governor Ferenc Ürményi to the Požun Parliament.

GRAMMATICA UNGHERESE

e

LIBRO DI LETTURA

di

EMERICO DONÁTH
regio ispettore scolastico.

Opera appoggiata
da S. E. il r. ung. Ministro del Culto e dell'Istruzione Pubblica.

II. EDIZIONE AMPLIATA.

FIUME
TIPOGRAFIA P. BATTARA
1898.

M. POLONIO-BAI
FIUME

Lezione XX.

Numerali.

Egy 1, kettő (két)*) 2, három 3, ecc.**) sono *numerali* (számnév), perchè indicano il numero delle persone o delle cose.

I numerali egy, kettő, három, tíz *ecc. rispondono alla domanda: quanti? quante? hány? mennyi?, perciò sono* numerali cardinali. (*Tőszámnevek*). *P. e.* Ott három madár repül. *Là volano tre uccelli.* ***Két*** krajczár meg egy krajczár (az) három krajczár. *Due soldi ed un soldo fanno tre soldi.* Négy meg kettő hat. *Quattro e due fa sei.*

b) Kett-e-n, in due; *hárm-a-n*, in tre; *tíz-e-n* in dieci ecc. Questi numerali collettivi si formano dai cardinali coll'affisso ***-n*** ed indicano una certa unione di persone e di cose, una certa pluralità; e perciò vengono adoperati col verbo al plurale, al contrario degli altri numerali usati come attributo (V. P. 19. Nota**). P. e. *Ketten utazunk.* Noi viaggiamo in due. *Hányan jöttetek?* In quanti siete venuti? *Tizen. Húszan. Sokan. Kevesen. Néhányan.*

c). Egy-e-s, semplice;***) unità; *száz-a-s*, centuplo, da cento; *kettő-s*, (*kettes*) duplice, doppio; centinaio;
hárm-a-s, triplice, triplo; *ezr-e-s*, da mille, migliaio;
tíz-e-s, decuplo, da dieci; decina; *milliom-o-s*, da un milione; millionario;

Per ottenere questi numerali proporzionali basta aggiungere ai cardinali l'affisso ***-s***.

Questi siffatti numerali si adoperano in ungherese anche per indicare il nome proprio delle diverse cifre. P. e. *Az az egyes szép.* Quel numero uno è bello. *Irj egy hármast!* Scrivi un 3! *A tizenegyes jött ki.* È sortito l'undici. — Ed anche per indicare il *valore di posto* che ha la cifra. P. e. *Itt van egyes, tízes, százas és ezres.* Qui vi sono unità, decine, centinaia e migliaia.

*) Il numero ***kettő*** se è attributo (dinanzi al nome) si abbrevia in ***két***; p. e. *két forint, két ember, két hajó.* Me se sta solo, non si accorcia. *Hány* ember áll ott? Quanti uomini stanno là? *Kettő.* Due. *Kettő meg kettő négy.* Due e due fa quattro. Riguardo alla concordanza vedi la pagina 19, nota **).

**) Vedi la pag. 14.

***) Nel dialetto fiumano: *ignolo.*

GRAMMATICA METODICA

DELLA

LINGUA UNGHERESE

CON

ESERCIZI PRATICI

per opera di

L. G. GYÖRÖK
Professore nella scuola media di Stato a Fiume.

PRIMO VOLUME
PROPOSIZIONI SEMPLICI E RIDOTTE

FIUME
Stabilimento Tipo-Litografico di E. Mohovich
1900.

1913 B 3
1·60
El fiumei m. k. felső kereskedelmi iskola tanári könyvtára
Magyar Tanár Egyesület Könyvtár
FIUME
No. 746
Ex Stato Fiume - 724

INTRODUZIONE.

La lingua ungarica appartiene alla famiglia delle lingue altaiche*), che comprende i gruppi seguenti:

a) Lingue finniche (il finn, l'est, il karjala, il vat, il veps, il liv);
b) Lingue ugore (il vogul, l'ostjak, l'ungaro, il mordvin);

Fra questi primi gruppi si possono porvi il sürjen, il votjak, il perm; questi e il ceremis si avvicinano però piuttosto alle lingue ugore ed il lapp piuttosto alle finniche.

c) Lingue turche, e finalmente
d) le lingue samojede,
e) mongole e
f) mandciù.

Si osserva, che fra tutti questi gruppi, la maggior concordanza grammaticale e somiglianza di vocaboli è nei gruppi delle lingue finniche ed ugore. La lingua ungherese poi, fra tutte le sue sorelle, è la più colta, la più sviluppata, benchè abbia vissuto da mille anni isolata dalle sue affini. Non potendo alimentarsi alla sorgente materna ed arricchirsi di elementi convenevoli al contatto delle lingue sorelle, essa ha dovuto sviluppare e perfezionare quei soli elementi primitivi, coi quali ha immigrato in Europa. Si può quindi affermare, che la lingua ungherese non siasi arricchita di nessun nuovo elemento grammaticale dopo il suo millenario soggiorno in Europa, ma che anzi (da quanto si rileva dai vecchi codici) abbia perduto e lasciato fuori di uso diverse locuzioni.

La lingua ungherese, come ognuna delle lingue altaiche, è una lingua agglutinante, vale a dire essa varia il significato delle sue voci coll'aggiunta dei suffissi.

*) I filologi si accordano a dividere le lingue conosciute finora in sei famiglie: 1. la famiglia delle lingue malaje (parlate nelle isole dell'Oceano Pacifico), 2. delle lingue africane, 3. americane, 4. semitiche ed egiziane (il caldeo, l'assiro, il fenicio, l'ebraico, l'arabo), 5. indo-germaniche od ariane (le lingue indiane, persiane, greco-latine, slave, germaniche e celtiche), 6. le lingue altaiche.

MAGYAR NYELVŰ SAJTÓ I.

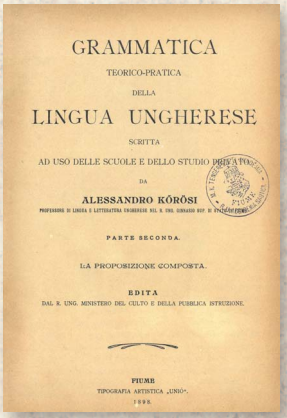

GRAMMATICA

TEORICO-PRATICA

DELLA

LINGUA UNGHERESE

SCRITTA

AD USO DELLE SCUOLE E DELLO STUDIO PRIVATO

DA

ALESSANDRO KŐRÖSI

PARTE SECONDA.

LA PROPOSIZIONE COMPOSTA.

EDITA

DAL R. UNG. MINISTERO DEL CULTO E DELLA PUBBLICA ISTRUZIONE.

FIUME

TIPOGRAFIA ARTISTICA „UNIÓ".

1898.

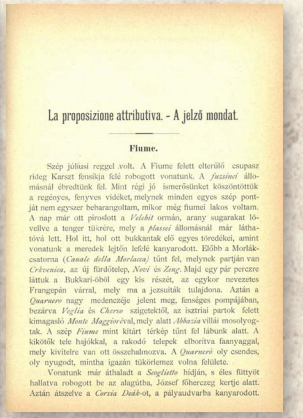

La proposizione attributiva. - A jelző mondat.

Fiume.

Szép júliusi reggel volt. A Fiume felett elterülő csupasz rideg Karsat fensíkja felé robogott vonatunk. A *fuzsinei* állomásnál ébredtünk fel. Mint régi jó ismerősünket köszöntöttük a regényes, fenyves vidéket, melynek minden egyes szép pontját nem egyszer bebarangoltam, mikor még fiumei lakos voltam. A nap már ott piroslott a *Velebit* ormán, arany sugarakat lövellve a tenger tükrére, mely a *plassai* állomásnál már láthatóvá lett. Hol itt, hol ott buikkantak elő egyes tőrodékei, amint vonatunk a meredek lejtőn lefelé kanyarodott. Előbb a Morlák-csatorna (*Canale della Morlacca*) tűnt fel, melynek partján van *Crkvenica*, az új fürdőtelep, *Novi* és *Zengg*. Majd egy pár percre láttuk a Bukkari-öböl egy kis részét, az egykor nevezetes Frangepán várral, mely ma a jezsuiták tulajdona. Aztán a *Quarnero* nagy medenczéje jelent meg, fenséges pompájában, bezárva *Veglia* és *Cherso* szigetektől, az isztriai partok felett kimagasló *Monte Maggiore*-vel, mely alatt *Abbazia* villái mosolyogtak. A szép *Fiume* mint kitárt térkép tűnt fel lábunk alatt. A kikötők tele hajókkal, a rakodó telepek elborítva faanyaggal, mely kivitelre van ott összehalmozva. A *Quarnero* oly csendes, oly nyugodt, mintha igazán tükörlemez volna fölülete.

Vonatunk már áthaladt a *Sogliatto* hídján, s éles fütyöt hallatva robogott be az alagútba, József főherczeg kertje alatt. Aztán átszelve a *Corsia Deák*-ot, a pályaudvarba kanyarodott.

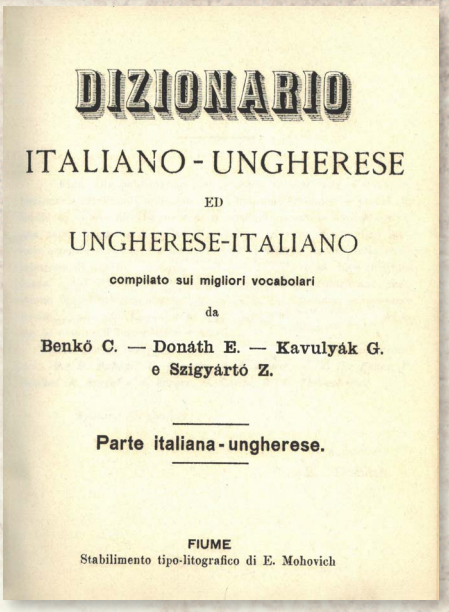

DIZIONARIO

ITALIANO - UNGHERESE

ED

UNGHERESE-ITALIANO

compilato sui migliori vocabolari

da

Benkő C. — Donáth E. — Kavulyák G.
e Szigyártó Z.

Parte italiana - ungherese.

FIUME
Stabilimento tipo-litografico di E. Mohovich

Fiume városában a magyar fennhatóságot 3 időszakra oszthatjuk. Az első az 1776 és 1809, a második az 1822 és 1848, míg a harmadik időszak az 1868 és 1918 közötti évekre tehető. Ennek következtében a magyar kultúra és nyelv jelenléte fokozatos nőtt az egykori Fiume területén, különösen a harmadik időszakban.

Az iskoláknak vezető szerepük van a magyar kultúra és nyelv Fiume térségében való elterjedésében, méghozzá kiadványaikon keresztül, melyekben az iskolában kialakuló magyar szellemi elit publikál. Elsőként kell említeni a magyarnyelv-tankönyveket, melyeket a tanárok olaszul írnak (Császár Ferenc, Györök Leó, Kőrösi Sándor stb.).

Ezen kívül a Mohovich Nyomdában több szerző közös munkájának eredményeként 1884-ben kiadják az iskolai célokra készült magyar–olasz szótárt (*Magyar és olasz szótár*), 1887-ben pedig az olasz–magyar szótárt (*Dizionario italiano-ungherese compilato sui migliori vocabolari*). Az iskolákban tanító tanárok jelentősége abban is megnyilvánult, hogy Császár Ferenc mint magyartanár felkeltette tanítványa, Ivan Mažuranić szeretetét a magyar nyelv és kultúra iránt. Hogy mennyire motiválóan hatott, az Mažuranić korai költészetében is megmutatkozik, valamint abban is, hogy Ivan Mažuranić 1832-ben magyarul adta ki *Búcsúdal* című versét Ürményi Ferenc fiumei kormányzónak a pozsonyi országgyűlésbe való távozása alkalmából.

TISAK NA MAĐARSKOM JEZIKU II.

Ostali radovi školskih profesora, ali i drugih intelektualaca objavljivani su i u godišnjacima (obično dvojezičnim) mađarskih državnih škola. Primjerice, Gimnazije – *A Fiumei Magyar Királyi Állami Főgimnázium Értesítője (Programma Del R. U. Ginnasio Superiore Di Stato Di Fiume)*; Pomorske akademije – *A Fiumei Magyar Királyi Tengerészeti Akadémia Értesítője (Programma della Regia Ungarica Accademia Nautica in Fiume)*; Muške osnovne i građanske škole – *A Fiumei Magyar Királyi Állami elemi és polgári fiúiskola Értesítője (Programma della R.U. scuola elementare e cittadina maschile di stato in Fiume)* i drugih. Osim toga, objavljuje se i u mađarskim novinama, i to na mađarskom, ali i na drugim jezicima: *Fiume* (od 1881.), *Magyar Tengermellék* (od 1884.), *Jó Egészség* (od 1892.), *Magyar Tengerpart* (od 1892.). Osim navedenoga, u riječkoj tiskari Mohovich od 1891. do 1918. izlazi dvojezični Mađarski pomorski godišnjak (*Magyar Tengerészeti Évkönyv/Annuario Marittimo Ungherese*).

Kultura i jezik afirmiraju se i kroz književna djela, pa je tako druga polovica 19. stoljeća bila razdoblje u kojem su nastali prijevodi pojedinih mađarskih autora na talijanski (npr. Sándor Petőfi, Mór Jókai itd.), ali i talijanskih autora na mađarski. Manji je dio tiskan u Rijeci. Osim toga, pojedine Petőfijeve pjesme prevedene su i na hrvatski (npr. u sušačkome časopisu *Sloboda*).

I na kraju, brojni su radovi mađarskih autora inspirirani Rijekom i Jadranom, uglavnom objavljivani u Budimpešti.

PRINT IN HUNGARIAN LANGUAGE II.

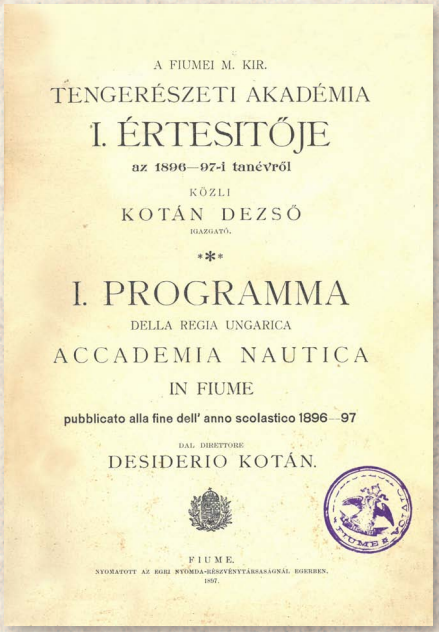

A FIUMEI M. KIR.
TENGERÉSZETI AKADÉMIA
I. ÉRTESITŐJE
az 1896—97-i tanévről
KÖZLI
KOTÁN DEZSŐ
IGAZGATÓ.

***

I. PROGRAMMA
DELLA REGIA UNGARICA
ACCADEMIA NAUTICA
IN FIUME
pubblicato alla fine dell' anno scolastico 1896—97
DAL DIRETTORE
DESIDERIO KOTÁN.

FIUME.
NYOMATOTT AZ EGRI NYOMDA-RÉSZVÉNYTÁRSASAGNÁL EGERBEN.
1897.

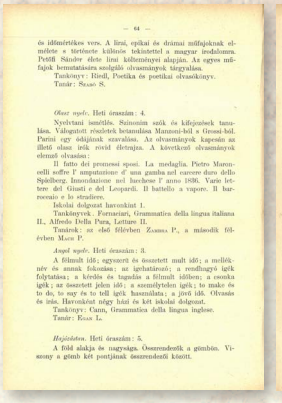

— 64 —

és időmértékes vers. A lírai, epikai és drámai műfajoknak elmélete s története különös tekintettel a magyar irodalomra. Petőfi Sándor élete lírai költeményei alapján. Az egyes műfajok bemutatására szolgáló olvasmányok tárgyalása.

Tankönyv: Riedl, Poetika és poetikai olvasókönyv.

Tanár: Salaó S.

Olasz nyelv. Heti óraszám: 4.

Nyelvtani ismétlés. Szinonim szók és kifejezések tanulása. Válogatott részletek betanulása Manzoni-ból s Grossi-ból. Parini egy odáljának szavalása. Az olvasmányok kapcsán az illető olasz írók rövid életrajza. A következő olvasmányok elemző olvasása:

Il fatto dei promessi sposi. La medaglia. Pietro Maroncelli soffre l' amputazione d' una gamba nel carcere duro dello Spielberg. Innondazione nel lucchese l' anno 1836. Varie lettere del Giusti e del Leopardi. Il battello a vapore. Il barcaiuolo e lo straniere.

Iskolai dolgozat havonkint 1.

Tankönyvek. Fornaciari, Grammatica della lingua italiana II., Alfredo Della Pura, Letture II.

Tanárok: az -dei félévben: Zambra P., a második félévben Maco P.

Angol nyelv. Heti óraszám: 3.

A főbbnik idő; egyszerű és összetett multidő; a melléknév és annak fokozása; az igehatározó; a rendhagyó igék folyatása; a kérdés és tagadás a folyatott időben; a csonka igék; az összetett jelen idő; a személytelen igék; to make és to do, to say és to tell igék használata; a jövő idő. Olvasás és írás. Havonkénti négy házi és két iskolai dolgozat.

Tankönyv: Cann, Grammatica della lingua inglese.

Tanár: Egan L.

Hajózástan. Heti óraszám: 5.

A föld alakja és nagysága. Ösmerendők a gömbön. Viszony a gömb két pontjának ösmerendő között.

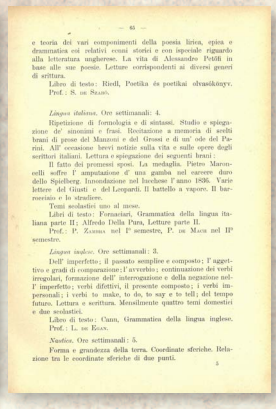

— 65 —

e teoria dei vari componimenti della poesia lirica, epica e drammatica col relativi cenni storici e con speciale riguardo alla letteratura ungherese. La vita di Alessandro Petőfi in base alle sue poesie. Letture corrispondenti ai diversi generi di scrittura.

Libro di testo: Riedl, Poetika és poetikai olvasókönyv.

Prof.: S. de Salaó.

Lingua italiana. Ore settimanali: 4.

Esercizione di formologia e di sintassi. Studio e spiegazione de' sinonimi e frasi. Recitazione a memoria di scelti brani di prose del Manzoni e del Grossi e di un' ode del Parini. All' occasione brevi notizie sulla vita e sulle opere degli scrittori italiani. Lettura e spiegazione dei seguenti brani:

Il fatto dei promessi sposi. La medaglia. Pietro Maroncelli soffre l' amputazione d' una gamba nel carcere duro della Spielberg. Innondazione nel lucchese l' anno 1836. Varie lettere del Giusti e del Leopardi. Il battello a vapore. Il barcaiuolo e lo straniere.

Temi scolastici uno al mese.

Libri di testo: Fornaciari, Grammatica della lingua italiana parte II; Alfredo Della Pura, Letture parte II.

Prof.: P. Zambra nel I° semestre, P. de Maco nel II° semestre.

Lingua inglese. Ore settimanali: 3.

Dell' imperfetto; il passato semplice e composto; l' aggettivo e gradi di comparazione; l' avverbio; continuazione dei verbi irregolari, formazione dell' interrogazione e della negazione nell' imperfetto; verbi difettivi, il presente composto; i verbi impersonali; i verbi to make, to do, to say e to tell; del tempo futuro. Lettura e scrittura. Mensilmente quattro temi domestici e due scolastici.

Libro di testo: Cann, Grammatica della lingua inglese.

Prof.: L. de Egan.

Nautica. Ore settimanali: 5.

Forma e grandezza della terra. Coordinate sferiche. Relazione tra le coordinate sferiche di due punti.

5

Other works by school teachers, as well as other intellectuals, were also published in yearbooks (usually bilingual) of Hungarian public schools. For example, yearbooks of high school – *A Fiumei Magyar Királyi Állami Főgimnázium Értesítője (Programma Del R. U. Ginnasio Superiore Di Stato Di Fiume)*; Maritime Academy – *A Fiumei Magyar Királyi Tengerészeti Akadémia Értesítője (Programma della Regia Ungarica Accademia Nautica in Fiume)*; Primary and Civic School for Boys – *A Fiumei Magyar Királyi Állami elemi és polgári fiúiskola Értesítője (Programma della R.U. scuola elementare e cittadina maschile di stato in Fiume)* and other. Additionally, they were published in Hungarian papers in Hungarian and other languages: *Fiume* (from 1881), *Magyar Tengermellék* (from 1884), *Jó Egészség* (from 1892), *Magyar Tengerpart* (from 1892). Furthermore, the Rijeka printing house Mohovich also published the bilingual Hungarian Maritime Yearbook from 1891 to 1918 (*Magyar Tengerészeti Évkönyv/Annuario Marittimo Ungherese*).

Culture and language have also been affirmed through works of literature; the second half of the 19th century was a period in which works of individual Hungarian authors were translated in Italian (e.g. Sándor Petőfi, Mór Jókai etc.), but also of Italian authors into Hungarian, some of them printed in Rijeka. Furthermore, individual poems by Petőfi were also translated into Croatian (such as in Sušak magazine *Sloboda*).

And finally, numerous works by Hungarian authors were inspired by Rijeka and the Adriatic, most of them published in Budapest.

MAGYAR NYELVŰ SAJTÓ II.

Az iskolai tanárok, valamint más értelmiségiek egyéb munkái szintén megjelentek a magyar állami iskolák (általában kétnyelvű) évkönyveiben. Például a Gimnáziumé – A *Fiumei Magyar Királyi Állami Főgimnázium Értesítője (Programma Del R. U. Ginnasio Superiore Di Stato Di Fiume)*; a Tengerészeti Akadémiáé – *A Fiumei Magyar Királyi Tengerészeti Akadémia Értesítője (Programma della Regia Ungarica Accademia Nautica in Fiume)*; az Elemi és Polgári Fiúiskoláé – *A Fiumei Magyar Királyi Állami Elemi és Polgári Fiúiskola Értesítője (Programma della R.U. scuola elementare e cittadina maschile di stato in Fiume)* stb. Ezeken kívül magyar újságokban is publikálnak magyarul, illetve más nyelveken is: *Fiume* (1881-től), *Magyar Tengermellék* (1884-től), *Jó Egészség* (1892-től), *Magyar Tengerpart* (1892-től). A fentiek mellett 1891 és 1918 között a fiumei Mohovich Nyomdában kiadják a kétnyelvű Magyar Tengerészeti Évkönyvet. (*Magyar Tengerészeti Évkönyv/Annuario Marittimo Ungherese*).

A kultúra és a nyelv irodalmi művekben is megmutatkozik, a 19. század második fele volt az az időszak, amikor megjelent egyes magyar szerzők műveinek olasz fordítása (pl. Petőfi Sándor, Jókai Mór stb.), ahogy olasz szerzőké is magyarul. Ezek egy kis részét Fiumében adták ki. Továbbá Petőfi egyes verseit horvátra is lefordították. (pl. a sušaki *Sloboda/Szabadság* folyóiratban)

Végül, Fiume és az Adria számos magyar szerző művét ihlette meg, melyek többnyire Budapesten jelentek meg.

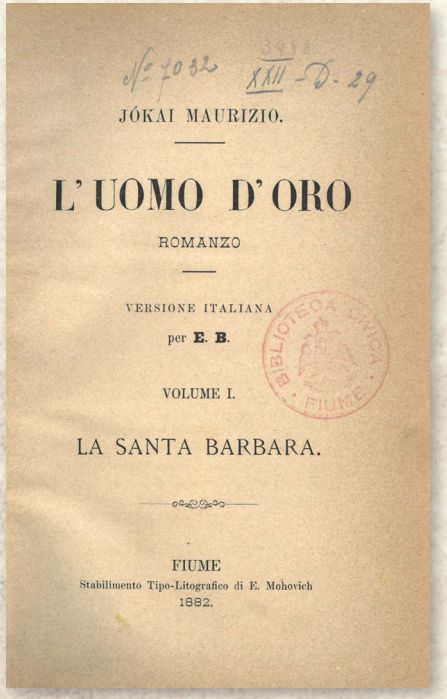
JÓKAI MAURIZIO.

L' UOMO D' ORO

ROMANZO

VERSIONE ITALIANA

per E. B.

VOLUME I.

LA SANTA BARBARA.

FIUME

Stabilimento Tipo-Litografico di E. Mohovich

1882.

TISAK NA NJEMAČKOM JEZIKU

Iako njemački jezik nije bio službenim u svim dijelovima Habsburške, odnosno Austro-Ugarske Monarhije, smatra se da je bio *lingua franca* i jezik prestiža višeetničke i višejezične carevine, pa je ostavio i traga u riječkoj pisanoj i tiskanoj baštini u 19. stoljeću.

Rijeka ima tradiciju objavljivanja školskih izvješća, između kojih se nalaze i ona na njemačkom jeziku, npr.: *Classification der Schueler an der kaiserl. koenigl. Hauptschule zu Fiume im Koenigreiche Illyrien nach geendigten Sommer-Curse* 1822, *Classification der schuler und schulerinnen an der staedtischen Musik = Lehranstalt zu Fiume nach geendetem Schuljahre* 1836, a na njemačkome i talijanskome, npr.: *Classification der Schueler an der Nazional deutsch-italienischen Haupt-Schule zu Fiume nach beendeten Sommer-Curse* 1829 = *Classificazione degli scolari nella Nazionale Capo-Scuola tedesco-italiana in Fiume dopo terminato il corso estivo* 1829, *Programm des K.k. Gymnasiums in Fiume: veroeffentlich am Schlusse des Schuljahres* 1855.

U Rijeci od 1883. godine djeluje Klub za prirodne znanosti u Rijeci (Naturwissentschaftliches Club in Fiume / Club di scienze naturali in Fiume), u kojemu je izrazito aktivan Peter Salcher. Klub u Mohovićevoj tiskari od 1896. objavljuje svoj godišnjak *Mittheilungen des Naturwissentschaftlichen lichen Clubs in Fiume / Bollettino del Club di scienze naturali in Fiume*.

Rijeka je značajna uvozno-izvozna luka i pomorski stručnjaci ostavili su svoj trag, između ostalih i Heinrich von Littrow, koji je 1870. objavio stručnu pomorsku raspravu *Fiume in maritimer Beziehung (Rijeka u pomorskom pogledu)*. Od 1862. objavljuje se i mornarički almanah – *Almanach der Österreichischen Kriegsmarine*, na čijim se stranicama može pratiti stanje c. k. mornarice, imena brodova i sl.

Premda riječku periodiku obilježava talijanski i hrvatski tisak, valja izdvojiti novine *Gazzetta di Fiume / Fiumaner Zeitung*, tiskane u Mohovićevoj tiskari, koje su 1867. izlazile triput tjedno na njemačkom i talijanskom jeziku. Krajem stoljeća, pak, kratko izlazi *Tagblat für Fiume und Abbazia*.

Rijeka kao da je u malom reflektirala etničko i jezično šarenilo Monarhije.

PRINT IN GERMAN LANGUAGE

Even though German was not an official language in all parts of the Habsburg or Austro-Hungarian Monarchy, it was considered to be the *lingua franca* and the language of the prestige of the multiethnic and multilingual empire, thus leaving its mark on Rijeka's written and printed heritage in the 19th century.

Rijeka has a tradition of publishing school reports, including those in German, e.g. *Classification der Schueler an der kaiserl. koenigl. Hauptschule zu Fiume im Koenigreiche Illyrien nach geendigten Sommer-Curse* 1822, *Classification der schuler und schulerinnen an der staedtischen Musik = Lehranstalt zu Fiume nach geendetem Schuljahre* 1836, and those in German and Italian, e.g. *Classification der Schueler an der Nazional deutsch-italienischen Haupt-Schule zu Fiume nach beendeten Sommer-Curse* 1829 = *Classificazione degli scolari nella Nazionale Capo-Scuola tedesco-italiana in Fiume dopo terminato il corso estivo* 1829, *Programm des K.k. Gymnasiums in Fiume: veroeffentlich am Schlusse des Schuljahres* 1855.

The Club for Natural Sciences in Rijeka (Naturwissentschaftliches Club in Fiume / Club di scienze naturali in Fiume) had been operating in Rijeka since 1883, with Peter Salcher as one of its particularly active members. The club at the publishing house Mohović also started publishing its yearbook *Mittheilungen des Naturwissentschaftlichen Clubs in Fiume / Bollettino del Club di scienze naturali in Fiume* in 1896.

Rijeka is a significant import-export port, so maritime experts have also left their mark, including Heinrich von Littrow, who in 1870 published an expert maritime treatise *Fiume in maritimer Beziehung* (Rijeka in Maritime Terms). Since 1862, the naval almanac – *Almanach der Österreichischen Kriegsmarine* – was also being published reporting on the situation of the imperial and royal navy, names of ships, etc.

Although the Rijeka periodicals were marked by the Italian and Croatian press, *Gazzetta di Fiume / Fiumaner Zeitung*, printed at the Mohović printing house and published three times a week in German and Italian in 1867, is also noteworthy. At the end of the century, the *Tagblat für Fiume und Abbazia* was also published briefly.

Rijeka seems to have reflected on a small scale the ethnic and linguistic diversity of the Monarchy as a whole.

CLASSIFICATION

der

Schüler und Schülerinnen

an der

städtischen Musik-Lehranstalt

zu

FIUME

nach geendetem Schul-Jahre

183 9/40

Aus der k. Gub. Buchdruckerei der Gebrüder Karlovits.

BOLLETTINO DEL CLUB DI SCIENZE NATURALI IN FIUME.

MITTHEILUNGEN

DES

NATURWISSENSCHAFTLICHEN CLUBS

IN

FIUME.

HERAUSGEGEBEN VOM AUSSCHUSS.

1896.

FIUME

Stabilimento Tipo-Litografico di Emidio Mohovich

1896.

1867 Nr. 4. Dienstag 3. September

FIUMANER ZEITUNG

Amtliche Notirungen der Waaren- und Effecten-Course.

Geschäftsberichte.

Telegraphische Depeschen

Unter Ladung.

Schiffahrts-Bericht.

PUBLIKATIONEN IN DEUTSCHER SPRACHE

Obwohl Deutsch nicht in allen Teilen der Habsburgermonarchie Amtssprache war, galt es als Verkehrssprache mit hohem Prestige dieses multiethnischen und mehrsprachigen Reiches. Deswegen verwundert es nicht, dass Deutsch im 19. Jahrhundert schon feste Spuren in Rijekas schriftlichem und gedrucktem Erbe hinterlassen hatte.

In Rijeka wurden beispielsweise Schulberichte in verschiedenen Sprachen veröffentlicht, u. a. auf Deutsch: *Classification der Schueler an der kaiserl. koenigl. Hauptschule zu Fiume im Koenigreiche Illyrien nach geendigten Sommer-Curse* 1822, *Classification der schuler und schulerinnen an der staedtischen Musik = Lehranstalt zu Fiume nach geendetem Schuljahre* 1836.

Zweisprachig, auf Deutsch und Italienisch z. B.: *Classification der Schueler an der Nazional deutsch-italienischen Haupt-Schule zu Fiume nach beendeten Sommer-Curse* 1829 = *Classificazione degli scolari nella Nazionale Capo-Scuola tedesco-italiana in Fiume dopo terminato il corso estivo* 1829, *Programm des K.k. Gymnasiums in Fiume: veroeffentlich am Schlusse des Schuljahres* 1855.

Seit 1883. ist in Rijeka der Naturwissentschaftliche Club in Fiume (Club di scienze naturali) tätig, in dem Peter Salcher äußerst aktiv ist. Der Club veröffentlicht seit 1896. seine in Emidio Mohović's Druckerei gedruckten jährlichen *Mittheilungen des Naturwissentschaftlichen Clubs in Fiume / Bollettino del Club di Scienze Naturali in Fiume*.

Dass Rijeka schon damals als bedeutender Import-Export-Hafen galt, ist auch aus zahlreichen Arbeiten von Marine-Experten ersichtlich, wie z. B. der 1870. veröffentlichten Abhandlung von Heinrich von Littrow Fiume in maritimer Beziehung. Seit 1862 wird auch der *Almanach der Österreichischen Kriegsmarine* veröffentlicht, in dem der Stand der k. u. k. Marine zu betrachten ist.

Obwohl das lokale Zeitungswesen vor allem von italienisch- und kroatischsprachigen Ausgaben geprägt war, gab es auch bedeutsame Ausgaben auf Deutsch. In diesem Kontext ist z. B. die in Mohović's Druckerei gedruckte zweisprachige *Gazzetta di Fiume / Fiumaner Zeitung* zu erwähnen, die 1867. dreimal pro Woche erschien. Ende des Jahrhunderts wurde außerdem kurz das *Tagblat für Fiume und Abbazia* veröffentlicht.

Die ethnische und sprachliche Vielfalt der Monarchie widerspiegelte sich somit in kleinerem Rahmen auch in Rijeka's Zeitungswesen.

1801. – 1810.

Nakon što je još krajem 18. stoljeća, 1790., u tiskari Karletzky objavljena prva knjiga na hrvatskome jeziku – *Pisme koje se pivaju pod svetom misom* – niz se nastavlja značajnim naslovima, npr. *Pokornik upućen za dobro i spasonosno ispoviditi se…* Matije Petra Grbčića 1800., *Varhu navlačenja kravokozica…* 1804. Objavljen je i niz knjiga na talijanskom i latinskom jeziku.

U to se vrijeme u Zadru pokreću prve novine na hrvatskom jeziku *Kraljski Dalmatin.*

Veliki Stullijev projekt iznjedrio je trotomni trojezični rječnik (s natuknicama na latinskom, hrvatskom i talijanskom).

Riječka gimnazija u 19. stoljeću nastavlja tradiciju započetu osnivanjem isusovačke gimnazije 1627. godine.

Nastavni je jezik na riječkim školama, osnovnim i pomorskim, talijanski.

1805. u Rijeci je otvoreno kazalište Andrije Ljudevita Adamića, tada jedno od najvećih u Europi.

1809. Francuzi su zaposjeli Rijeku, Rijeka je pripala Napoleonovu Carstvu.

1809./1810. dovršena je cesta Lujzijana, nazvana po Mariji Lujzi, supruzi Napoleona I.

PISME
KOJESE PIVAJU
POD
SVETOM MISSOM
ZAJEDNO S' PISMOM
PRID
PRIDIKU.

U RIKE,
Slovima Lovrenza Karletzky.
1790.

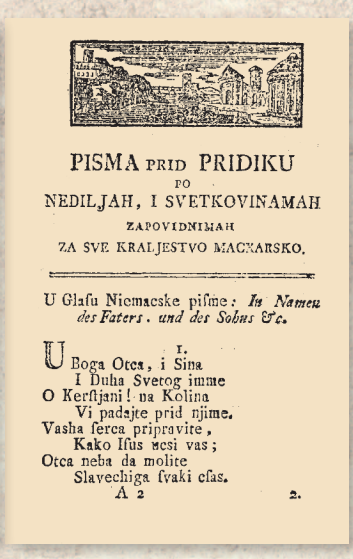
PISMA PRID PRIDIKU
PO
NEDILJAH, I SVETKOVINAMAH
ZAPOVIDNIMAH
ZA SVE KRALJESTVO MACKARSKO.

U Glasu Niemacske pisme: *In Namen des Faters. und des Sohns &c.*

I.
U Boga Otca, i Sina
I Duha Sverog imme
O Kerſtjani! na Kolina
Vi padajte prid njime.
Vasha ſerca pripravite,
Kako Iſus ucsi vas;
Otca neba da molite
Slavechiga ſvaki cſas.
A 2 2.

od **1627.** Isusovačka gimnazija > Riječka gimnazija

od **1781.** Viša talijanska četverogodišnja osnovna škola

od **1778.** Viša talijanska četverogodišnja ženska osnovna škola

1808. Nautička škola

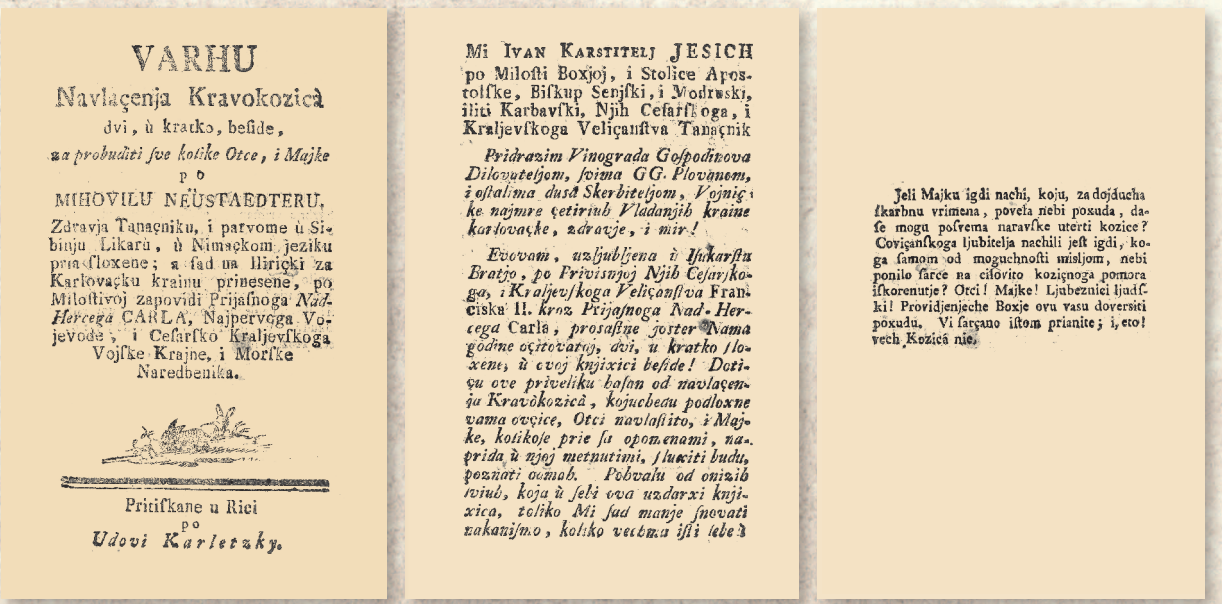

VARHU

Navlaçenja Kravokozicà

dvi, ù kratko, beſide,

za probuditi ſve kotike Otce, i Majke

po

MIHOVILU NEUSTAEDTERU,

Zdravja Tanaçniku, i parvome ù Sibinju Likarù, ù Nimaçkom jeziku priaſloxene; a ſad na Iliriçki za Karlovaçku krainu prinesene, po Miloſtivoj zapovidi Prijaſnoga *Nad-Hercega* CARLA, Najpervoga Vojevode, i Ceſarſko Kraljevſkoga Vojſke Krajne, i Morſke Naredbenika.

Pritiſkane u Riei

po

Udovi Karletzky.

Mi IVAN KARSTITELJ JESICH po Miloſti Boxjoj, i Stolice Apostolſke, Biſkup Senjſki, i Modruſki, iliti Karbavſki, Njih Ceſarſkoga, i Kraljevſkoga Veliçanſtva Tanaçnik

Pridrazim Vinograda Gospodinova Dilovuteljom, ſoima GG. Plovanom, i oſtalima duſà Skerbiteljom, Vojniçke najmre çetiriuh Vladanjih kraine karlovaçke, zdravje, i mir!

Evovam, uzljubljena ù Ljukarſtu Bratjo, po Privisnjoj Njih Ceſarſkoga, i Kraljevſkoga Veliçanſtva Franciska II. *kroz Prijaſnoga Nad-Hercega* Carla, *prosaſtne joster Nama godne oçitovatoj, dvi, u kratko ſloxene, ù ovoj knjixici beſide! Dotiçu ove priveliku haſan od navlaçenja Kravokozicà, kojuchedu podloxne vama ovçice, Otci navlaſtito, i Majke, kotikoſe prie ſu opomenami, naprida ù njoj metnutimi, ſluxiti budu, poznati oomah. Pobvalu od onizih tviuh, koja ù ſebi ova uzdarxi knjixica, toliko Mi ſad manje ſnovati zakanijmo, koliko vechma iſti ſebe ù*

Jeli Majku igdi nachi, koju, za dojducha ſkarbnu vrimena, povela nebi poxuda, daſe mogu poſvema naravſke uterti kozice? Coviçanſkoga ljubitelja nachili jeſt igdi, koga ſamom od moguchnoſti misljom, nebi ponilo ſarce na cilovito koziçnoga pomora iſkorenutje? Otci! Majke! Ljubezniei ljudſki! Providjenjeche Boxje ovu vasu doversiti poxudu. Vi ſarçano iſtom prianite; i, eto! vech Kozicà nie.

- Joakim Stulli, Dictionarium, Budim 1801; Rječosložje, Dubrovnik 1806; Vocabolario, Dubrovnik, 1810.
- Josip Voltić, Ričoslovnik iliričkoga, italianskoga i nimačkoga jezika s jednom pridpostavljenom gramatikom ili pismenstvom, Beč, 1803.
- Tituš Brezovački, Matijaš Grabancijaš Dijak, *praizvedba u Zagrebu*, 1804.
- 1806. Kraljski Dalmatin, Zadar, *prve novine na hrvatskom jeziku*
- Ugo Foscolo, Dei Sepolcri, Brescia, 1807.
- Johann Wolfgang Goethe, Faust – Der Tragödie erster Teil, Cotta, Tübingen, 1808.
- Josip Matijević, Horvatzka Grammatika oder kroatische Sprachlehre, Zagreb, 1810.

1811. – 1820.

Drugo desetljeće 19. stoljeća u riječkome tiskarstvu i dalje obilježava tiskara Karletzky, a mogu se izdvojiti sljedeće knjige na hrvatskome jeziku: *Mali katekizmus s pitanji i odgovori…* 1815., *Sridnji iliti pokraćeni katekizmus s pitanji i odgovori…* 1818., *Knjižica-imen za hasan selskih škol…* 1819., te na talijanskom *Relazione e raccolta delle composizioni /.../, dall Giovanni Battista Jesich vescovo di Segna*, Fiume, 1819.

U Trstu Šime Starčević tiska prvu gramatiku hrvatskoga jezika na hrvatskom jeziku te jednu francuskoga jezika.

Završava kratko francusko vladanje Rijekom.

Izlaze prve riječke novine *Notizie del giorno*.

Riječanin Josip Završnik u rukopisu ostavlja svoj prijedlog hrvatskoga slovopisa.

U školama je nastavni jezik talijanski i njemački.

1812. formirano Riječko municipalno vijeće; gradonačelnik postao Pavao Scarpa.

1817. – 1820. velika glad u Rijeci i loše ekonomske prilike.

1813. general Laval Nugent oslobađa Rijeku od Francuza.

1813. *Notizie del giorno*, prve riječke novine

1814. Ilirske provincije ponovno u sastavu Habsburške Monarhije.

KNJIXICA-IMEN
za
hasan ſelſkih Skol
u
Ceſarſko-Kraljevſkih
Darxavah.

Valja jako vezan 17 Kraicari.

U Rici 1819.
Pritiſkano i za moch imati kod Antona i Oſippa Karletzky Pritiſkovnika, i Vezovnika.

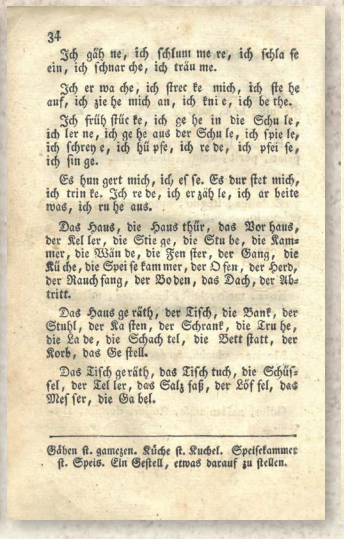

34

Ich gäh ne, ich ſchlum me re, ich ſchla fe ein, ich ſchnar che, ich träu me.

Ich er wa che, ich ſtrec ke mich, ich ſte he auf, ich zie he mich an, ich kni e, ich be the.

Ich früh ſtüc ke, ich ge he in die Schu le, ich ler ne, ich ge he aus der Schu le, ich ſpie le, ich ſchrey e, ich hü pfe, ich re de, ich pfei fe, ich ſin ge.

Es hun gert mich, ich eſ ſe. Es dur ſtet mich, ich trin ke. Ich re de, ich er zäh le, ich ar beite was, ich ru he aus.

Das Haus, die Haus thür, das Vor haus, der Kel ler, die Stie ge, die Stu be, die Kammer, die Wän de, die Fen ſter, der Gang, die Kü che, die Speiſe kam mer, der Ofen, der Herd, der Rauch fang, der Boden, das Dach, der Abtritt.

Das Haus geräth, der Tiſch, die Bank, der Stuhl, der Ka ſten, der Schrank, die Tru he, die La de, die Schach tel, die Bett ſtatt, der Korb, das Ge ſtell.

Das Tiſch geräth, das Tiſch tuch, die Schüſſel, der Tel ler, das Salz faß, der Löf fel, das Meſ ſer, die Ga bel.

Gäben ſt. gamezen. Küche ſt. Kuchel. Speiſekammer ſt. Speis. Ein Geſtell, etwas darauf zu ſtellen.

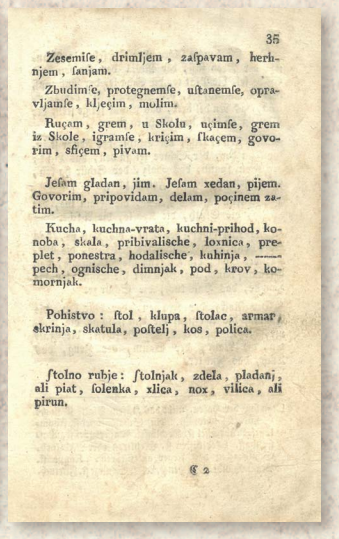

35

Zesemiſe, drimljem, zaſpavam, herhnjem, ſanjam.

Zbudimſe, protegnemſe, uſtanemſe, opravljamſe, kljeçim, molim.

Ruçam, grem, u Skolu, uçimſe, grem iz Skole, igramſe, kriçim, ſkaçem, govorim, ſfiçem, pivam.

Jeſam gladan, jim. Jeſam xedan, pijem. Govorim, pripovidam, delam, poçinem zatim.

Kucha, kuchna-vrata, kuchni-prihod, konoba, ſkala, pribivalische, loxnica, preplet, ponestra, hodalische, kuhinja, ——— pech, ognische, dimnjak, pod, krov, komornjak.

Pohiſtvo: ſtol, klupa, ſtolac, armar, ſkrinja, ſkatula, poſtelj, kos, polica.

ſtolno ruhje: ſtolnjak, zdela, pladanj, ali piat, ſolenka, xlica, nox, vilica, ali pirun.

C 2

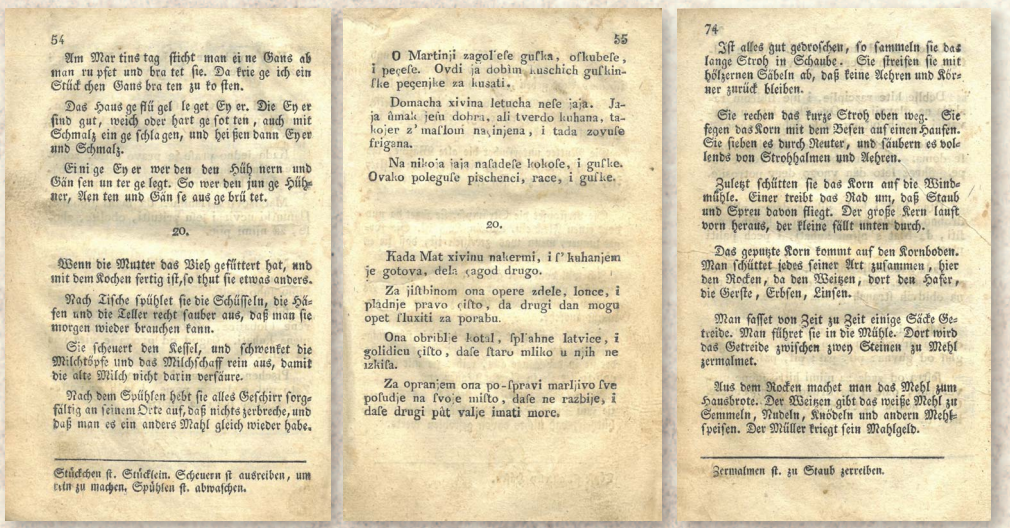

54

Am Martinstag sticht man eine Gans ab man rupft und bratet sie. Da kriege ich ein Stückchen Gans braten zu kosten.

Das Hausgeflügel legt Eyer. Die Eyer sind gut, weich oder hart gesotten, auch mit Schmalz eingeschlagen, und heißen dann Eyer und Schmalz.

Einige Eyer werden den Hühnern und Gänsen unter gelegt. So werden junge Hühner, Ententen und Gänse ausgebrütet.

20.

Wenn die Mutter das Vieh gefüttert hat, und mit dem Kochen fertig ist, so thut sie etwas anders.

Nach Tische spühlet sie die Schüsseln, die Häfen und die Teller recht sauber aus, daß man sie morgen wieder brauchen kann.

Sie scheuert den Kessel, und schwenket die Milchtöpfe und das Milchschaff rein aus, damit die alte Milch nicht darin versäure.

Nach dem Spühlen hebt sie alles Geschirr sorgfältig an seinem Orte auf, daß nichts zerbreche, und daß man es ein anders Mahl gleich wieder habe.

Stückchen st. Stücklein. Scheuern st ausreiben, um rein zu machen. Spühlen st. abwaschen.

55

O Martinji zagoljese guska, oskubese, i peçese. Ovdi ja dobim kuschich guskinske peçenike za kusati.

Domacha xivina letucha nese jaja. Jaja ûmak jeiu dobra, ali tverdo kuhana, takojer z' masloui nasinjena, i tada zovuse frigana.

Na nikoja jaja nasadese kokose, i guske. Ovako polegnuse pischenci, race, i guske.

20.

Kada Mat xivinu nakermi, i s' kuhanjem je gotova, dela kagod drugo.

Za jisthinom ona opere zdele, lonce, i pladnje pravo cisto, da drugi dan mogu opet sluxiti za porabu.

Ona obriblje kotal, splahne latvice, i golidicu cisto, dase staro mliko u njih ne zkisla.

Za opranjem ona po-spravi marljivo sve posudje na svoje misto, dase ne razbije, i dase drugi put valje imati more.

74

Ist alles gut gedroschen, so sammeln sie das lange Stroh in Schaube. Sie streifen sie mit hölzernen Sabeln ab, daß keine Aehren und Körner zurück bleiben.

Sie rechen das kurze Stroh oben weg. Sie fegen das Korn mit dem Besen auf einen Haufen. Sie sieben es durch Reuter, und säubern es bolends von Strohhalmen und Aehren.

Zuletzt schütten sie das Korn auf die Windmühle. Einer treibt das Rad um, daß Staub und Spreu davon fliegt. Der grosse Kern lauft vorn heraus, der kleine fällt unten durch.

Das gepuzte Korn kommt auf den Kornboden. Man schüttet jedes seiner Art zusammen, hier den Rocken, da den Weizen, dort den Hafer, die Gerste, Erbsen, Linsen.

Man fasset von Zeit zu Zeit einige Säcke Getreide. Man führet sie in die Mühle. Dort wird das Getreide zwischen zwey Steinen zu Mehl zermalmet.

Aus dem Rocken machet man das Mehl zum Hausbrote. Der Weizen gibt das weiße Mehl zu Semmeln, Nudeln, Knödeln und andern Mehlspeisen. Der Müller kriegt sein Mahlgeld.

Zermalmen st. zu Staub zerreiben.

- Šime Starčević, Nova ričoslovica iliričkа, Trst, 1812.
- Šime Starčević, Nova ričoslovica iliričko-franceska, Trst, 1812.
- Josip Završnik, Iskustvo uvedenja u pravogovorenje pravoštenje i pravopisanje latinskima slovima, iliričkome, oli slaveničkome jaziku, najprikladnije složeno, 1815. (rukopis)
- Alessandro Manzoni, Inni sacri, Milano, 1815.
- Antun Mihanović, Reč domovini od hasnovitosti pisanja vu domorodnom jeziku, Beč, 1815.

1813. Nautička škola

1818. Niža pučka škola na Trsatu (nastava na njemačkom jeziku)

1820. Javna škola za vokalnu i instrumentalnu glazbu

1821. – 1830.

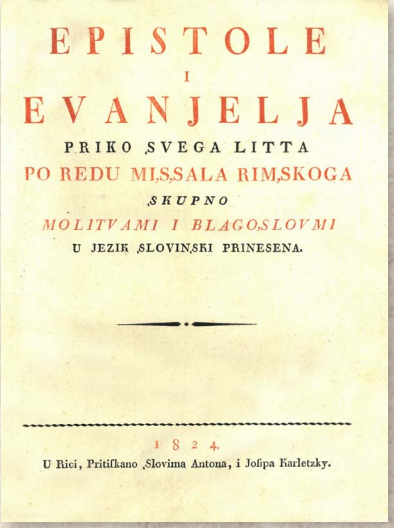

EPISTOLE
I
EVANJELJA
PRIKO SVEGA LITTA
PO REDU MISSALA RIMSKOGA
SKUPNO
MOLITVAMI I BLAGOSLOVMI
U JEZIK SLOVINSKI PRINESENA.

1824.
U Rici, Pritiſkano Slovima Antona, i Joſipa Karletzky.

Kapitalno djelo ovoga desetljeća u tiskari Karletzky je svakako knjiga *Epistole i evanjelja*, objavljena 1824.

Tiskare diljem Monarhije objavile su temeljne knjige za hrvatski jezik.

U Budimpešti su tiskane dvije značajne filološke knjige: 1826. kajkavska gramatika Josipa Đurkovečkoga i 1830. poznato slovopisno djelo Ljudevita Gaja *Kratka osnova horvatsko-slavenskog pravopisana*.

Prevodi se sa stranih jezika, među kojima se prvi put pojavljuje i engleski – Ivan Krizmanić ostavlja u rukopisu prijevod Miltonova djela pod naslovom *Raj zgubljen*.

1824. grof Laval Nugent po cijeni od jednog kremničkog dukata (za jednu kunu) dobiva od bakarskoga municipija ruševine trsatskoga Kaštela, gdje **1846.** otvara veliku umjetničku zbirku.

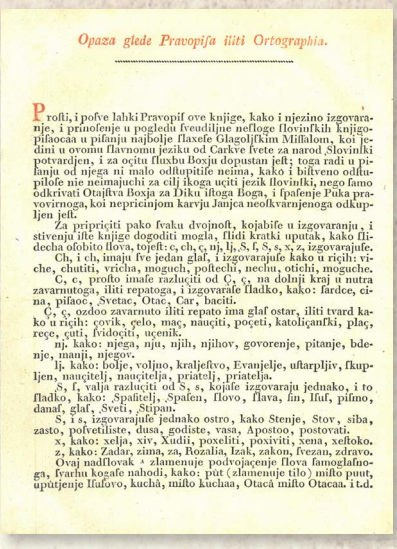

Opaza glede Pravopiſa iliti Ortographia.

Proſti, i poſve lahki Pravopiſ ove knjige, kako i njezino izgovaranje, i prinoſenje u pogledu ſveudiljne neſloge ſlovinſkih knjigopiſaocaa u piſanju najbolje ſlaxeſe Glagoljſkim Miſſalom, koi jedini u ovomu ſlavnomu jezku od Carkve ſvete za narod Slovinſki potvardjen, i za očitu ſlaxbu Boxju dopuſtan jeſt; toga radi u piſanju od njega ni malo odſtupitiſe neima, kako i biſtveno odſtupiloſe nie neimajuchi za cilj ſkoga učiti jezik ſlovinſki, nego ſamo odkrivati Otajſtva Boxja za Diku iſtoga Boga, i ſpaſenje Puka pravovirnoga, koi nepricinjom karvju Janjca neoſkvarnjenoga odkupljen jeſt.

Za pripriciti pako ſvaku dvojnoſt, kojabiſe u izgovaranju, i stivenju iſte knjige dogoditi mogla, ſlidi kratki uputak, kako ſlidecha oſobito ſlova, tojeſt: c, ch, č, nj, lj, S, ſ, Š, s, x, z, izgovarajuſe.

Ch, i ch, imaju ſve jedan glaſ, i izgovarajuſe kako u riçih: viche, chutiti, vricha, moguch, poſtechi, nechu, otichi, moguche.

C, c, proſto imaſe razluçiti od Ç, ç, na dolnji kraj u nutra zavarnutoga, iliti repatoga, i izgovaraſe ſladko, kako: ſardce, cina, piſaoc, Svetac, Otac, Car, baciti.

Ç, ç, ozdoo zavarnuto iliti repato ima glaſ oſtar, iliti tvard kako u riçih: çovik, çelo, maç, nauçiti, poçeti, katoliçanſki, plaç, reçe, çuti, ſvidoçiti, uçenik.

nj, kako: njega, nju, njih, njihov, govorenje, pitanje, bdenje, manji, njegov.

lj, kako: bolje, voljno, kraljeſtvo, Evanjelje, uſtarpljiv, ſkupljen, nauçitelj, nauçitelja, priatelj, priatelja.

S, ſ, valja razluçiti od Š, š, kojaſe izgovaraju jednako, i to ſladko, kako: Spaſitelj, Spaſen, ſlovo, ſlava, ſin, Iſuſ, piſmo, danaſ, glaſ, Sveti, Stipan.

S, i s, izgovarajuſe jednako oſtro, kako Stenje, Stov, siba, zasto, poſvetiliſte, dusa, godiſte, vasa, Apostoo, postovati.

x, kako: xelja, xiv, Xudii, poxeliti, poxiviti, xena, xeſtoko.

z, kako: Zadar, zima, za, Rozalia, Izak, zakon, ſvezan, zdravo.

Ovaj nadſlovak ^ zlamenuje podvojaçenje ſlova famoglaſnoga, ſvarhu koga ſe nahodi, kako: put (zlamenuje tilo) miſto puut, uputjenje Iſuſovo, kuchà, miſto kuchaa, Otacà miſto Otacaa. i t.d.

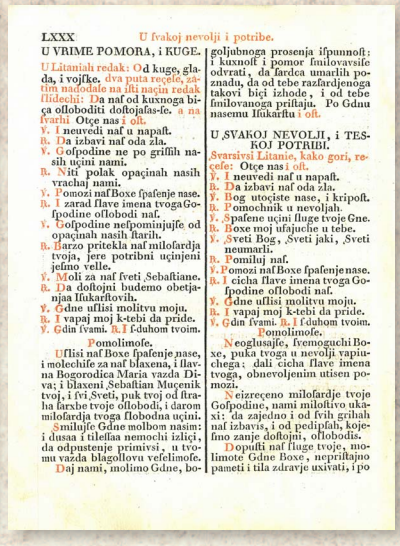

LXXX U ſvakoj nevolji i potribe.

U VRIME POMORA, i KUGE.

U Litaniah redak: Od kuge, glada, i vojſke. dva puta reçele, zatim nadodaſe na iſti naçin redak ſlidechi: Da naſ od kuxnoga biçа oſloboditi doſtojaſas-ſe. a na ſvarhi Otçe nas i oſt.

℣. I neuvedi naſ u napaſt.

℟. Da izbavi naſ oda zla.

℣. Gospodine ne po griſſih naſih uçini nami.

℟. Niti polak opaçinah naſih vrachaj nami.

℣. Pomozi naſ Boxe ſpaſenje naſe.

℟. I zarad ſlave imena tvoga Gospodine oſlobodi naſ.

℣. Gospodine neſpominjujſe od opaçinah naſih ſtarih.

℟. Barzo pritekla naſ miloſardja tvoja, jere potribni uçinjeni jeſmo velle.

℣. Moli za naſ ſveti Sebaſtiane.

℟. Da doſtojni budemo obetajnja Iſukarſtovih.

℣. Gdne uſliſi molitvu moju.

℟. I vapaj moj k-tebi da pride.

℣. Gdin ſvami. ℟. I ſduhom tvoim.

Pomolimoſe.

Uſliſi naſ Boxe ſpaſenje naſe, i molechiſe za naſ blaxena, i ſlavna Bogorodica Maria vazda Diva; i blaxeni Sebaſtian Mučenik tvoj, i ſvi Sveti, puk tvoj od ſtraha farxbe tvoje oſlobodi, i darom miloſardja tvoga ſlobodna uçini.

Smilujſe Gdne molbom naſim: i dusaa i tilelſaa nemochi izliçi, da odpuſtenje primivſi, u tvomu vazda blagollovu veſelimoſe.

Daj nami, molimo Gdne, bogoljubnoga proſenja iſpunnoſt: i kuxnoſt i pomor ſmilovavſiſe odvrati, da ſardca umarlih poznadu, da od tebe razſardjenoga takovi biçi izhode, i od tebe ſmilovanoga priſtaju. Po Gdnu naſemu Iſukarſtu i oſt.

U SVAKOJ NEVOLJI, i TESKOJ POTRIBI.

Svarsivſi Litanie, kako gori, reçeſe: Otçe nas i oſt.

℣. I neuvedi naſ u napaſt.

℟. Da izbavi naſ oda zla.

℣. Pomochnik u nevoljah.

℣. Spaſene uçini ſluge tvoje Gne.

℟. Boxe moj ufajuche u tebe.

℣. Sveti Bog, Sveti jaki, Sveti neumarli.

℟. Pomiluj naſ.

℣. Pomozi naſ Boxe ſpaſenje naſe.

℟. I cicha ſlave imena tvoga Gospodine oſlobodi naſ.

℣. Gdne uſliſi molitvu moju.

℟. I vapaj moj k-tebi da pride.

℣. Gdin ſvami. ℟. I ſduhom tvoim.

Pomolimoſe.

Neoglusajſe, ſvemoguchi Boxe, puka tvoga u nevolji vapiuchega; dali cicha ſlave imena tvoga, obnevoljenim utiſen pomozi.

Neizreçeno miloſardje tvoje Gospodine, nami miloſtivo ukaxi: da zajedno i od ſviih gribah naſ izbavis, i od pedipſah, kojeſmo zanje doſtojni, oſlobodis.

Dopuſli naſ ſluge tvoje, molimote Gdne Boxe, nepriſtajno pameti i tila zdravje uxivati, i po

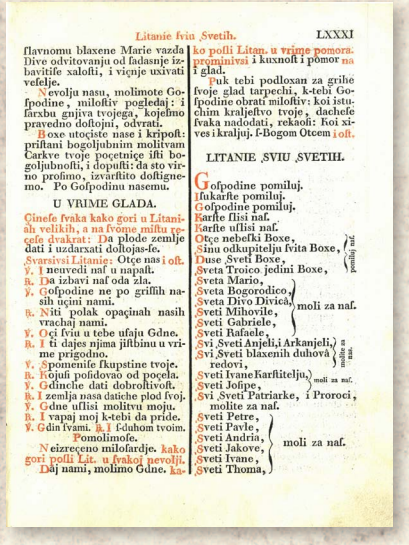

Litanie ſviu Svetih. LXXXI

ſlavnomu blaxene Marie vazda Dive odvitovanju od ſadasnje izbavitiſe xalosti, i viçnje uxivati veſelje.

Nevolju naſu, molimote Gospodine, miloſtiv pogledaj: i ſarxbu gnjiva tvojega, kojeſmo pravedno doſtojni, odvrati.

Boxe utoçiſte naſe i kriposlt: priſtani bogoljubnim molitvam Carkve tvoje poçetniçe iſti bogoljubnoſti, i dopuſti: da ſto virno proſimo, izvarſlito doſtignemo. Po Gospodinu naſemu.

U VRIME GLADA.

Çinefe ſvaka kako gori u Litaniah velikih, a na ſvoje miſtu reçeſe dvakrat: Da plode zemlje dati i uzdarxati doſtojas-ſe.

Svarsivſi Litanie: Otçe nas i oſt.

℣. I neuvedi naſ u napaſt.

℟. Da izbavi naſ oda zla.

℣. Gospodine ne po griſſih naſih uçini nami.

℟. Niti polak opaçinah naſih vrachaj nami.

℣. Oçi ſviu u tebe ufaju Gdne.

℟. I ti dajes njima jiſtbinu u vrime prigodno.

℣. Spomeniſe ſkupstine tvoje.

℟. Rojuſi poſidovao od poçela.

℣. Gdinche dati dobroſtivoſt.

℟. I zemlja naſa daticke plod ſvoj.

℣. Gdne uſliſi molitvu moju.

℟. I vapaj moj k-tebi da pride.

℣. Gdin ſvami. ℟. I ſduhom tvoim.

Pomolimoſe.

Neizreçeno miloſardje. kako gori poſli Lit. u ſvakoj nevolji.

Dâj nami, molimo Gdne. kako poſli Litan. u vrime pomora. prominivſi i kuxnoſt i pomor na i glad.

Puk tebi podloxan za griſne ſvoje glad tarpechi, k-tebi Gospodine obrati miloſtiv: koi istuchim kraljeſtvo tvoje, dachefe ſvaka nadodati, rekaoſi: Koi xives i kraljuj. I-Bogom Otçem i oſt.

LITANIE SVIU SVETIH.

Gospodine pomiluj.
Iſukarſte pomiluj.
Gospodine pomiluj.
Karſte iſliſi naſ.
Karſte uſliſi naſ.
Otçe nebeſki Boxe, } pomiluj naſ.
Sinu odkupitelju ſvita Boxe, } pomiluj naſ.
Duse Sveti Boxe, } pomiluj naſ.
Sveta Troico jedini Boxe, } pomiluj naſ.
Sveta Mario,
Sveta Bogorodico,
Sveti Mihovile,
Sveti Gabriele,
Sveti Rafaele,
Svi Sveti Anjeli, i Arkanjeli, } moli za naſ.
Svi Sveti blaxenih duhova redovi, } moli za naſ.
Sveti Ivane Karſtitelju, } moli za naſ.
Sveti Joſipe,
Svi Sveti Patriarke, i Proroci, } moli za naſ.
Sveti Petre,
Sveti Pavle,
Sveti Andria,
Sveti Jakove,
Sveti Ivane,
Sveti Thoma,

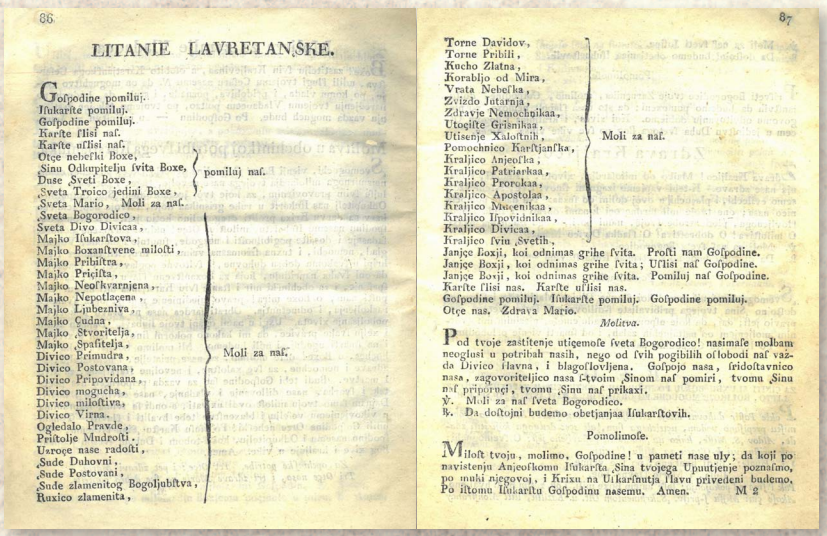

86

LITANIE LAVRETANSKE.

Gosподine pomiluj.
Iſukariſte pomiluj.
Gosподine pomiluj.
Kariſte ſlisi naſ.
Kariſte uſlisi naſ.
Otçe nebeſki Boxe,
Sinu Odkupitelju ſvita Boxe,
Duse Sveti Boxe,
Sveta Troico jedini Boxe, } pomiluj naſ.
Sveta Mario, Moli za naſ.
Sveta Bogorodico,
Sveta Divo Divicaa,
Majko Iſukariſtova,
Majko Boxanſtvene miloſti,
Majko Pribiſtra,
Majko Priçiſta,
Majko Neoſkvarnjena,
Majko Nepotlaçena,
Majko LjubeznIva,
Majko Çudna,
Majko Stvoritelja,
Majko Spaſitelja,
Divico Primudra,
Divico Poſtovana,
Divico Pripovidana,
Divico mogucha,
Divico miloſtiva,
Divico Virna.
Ogledalo Pravde,
Prestolje Mudroſti,
Uzroçe naſe radoſti,
Sude Duhovni,
Sude Poſtovani,
Sude zlamenitog Bogoljubſtva,
Ruxico zlamenita, } Moli za naſ.

87

Torne Davidov,
Torne Pribili,
Kucho Zlatna,
Korabljo od Mira,
Vrata Nebeſka,
Zvizdo Jutarnja,
Zdravje Nemochnikaa,
Utoçilte Grisnikaa,
Utisenje Xalostnih,
Pomochnico Kariſtjanſka,
Kraljico Anjeoſka,
Kraljico Patriarkaa,
Kraljico Prorokaa,
Kraljico Apostolaa,
Kraljico Mucenikaa,
Kraljico Ispovidnikaa,
Kraljico Divicaa,
Kraljico Svih Svetih, } Moli za naſ.
Janjçe Boxji, koi odnimas grihe ſvita. Proſti nam Gosподine.
Janjçe Boxji, koi odnimas grihe ſvita; Uſlisi naſ Gosподine.
Janjçe Boxji, koi odnimas grihe ſvita. Pomiluj naſ Gosподine.
Kariſte ſlisi nas. Kariſte uſlisi nas.
Gosподine pomiluj. Iſukariſte pomiluj. Gosподine pomiluj.
Otçe nas. Zdrava Mario.

Melitva.

Pod tvoje zaſtitenje utiçemoſe ſveta Bogorodico! nasimaſe molbam neoglusi u potribah nasih, nego od ſvih pogibilih oſlobodi naſ vazda Divico Slavna, i blagoſlovljena. Gosподjo nasa, Sridoſtavnico nasa, zagovoriteljico nasa s tvoim Sinom naſ pomiri, tvomu Sinu naſ priporuçi, tvomu Sinu naſ prikaxi.
℣. Moli za naſ ſveta Bogorodico.
℟. Da doſtojni budemo obetjanjaa Iſukariſtovih.

Pomolimoſe.

Miloſt tvoju, molimo, Gosподine! u pameti nase uly; da koji po navistenju Anjeoſkomu Iſukariſta Sina tvojega Upuutjenje poznaſmo, po muki njegovoj, i Krixu na Uſkariſnutja Slavu privedeni budemo. Po istomu Iſukariſtu Gosподinu nasemu. Amen. M 2

- Tomaš Mikloušić, Izbor dugovanj vsakoverstneh za hasen i razveselenje služečeh, Zagreb, 1821.
- Josip Đurkovečki, Jezičnica horvatsko-slavinska za hasen slavincev i potreboču ostaleh stranskoga jezika narodov, Pešta, 1826.
- Joannes Herkel (Pannonio), Elementa universalis linguae Slavicae a vivis dialectis eruta et sanis logicae principiis suffalta, Budim, 1826.
- Ivan Krizmanić, Raj zgubljen, 1827. (*rukopis*) (prijevod djela: John Milton, *Paradise lost*, 1783.)
- Alessandro Manzoni, Tragedie e altre poesie, Firenze, 1827.
- Ljudevit Gaj, Kratka osnova horvatsko-slavenskog pravopisana, poleg mudrolubneh narodneh i progospodarneh temelov i zrokov od L. o. G. Kurzer Entwurf einer kroatisch-slavischen Orthographie nach philosophischen, nazionalen und okonomischen Grundsatzen von L. v. G., Budim, 1830.

1831. – 1840.

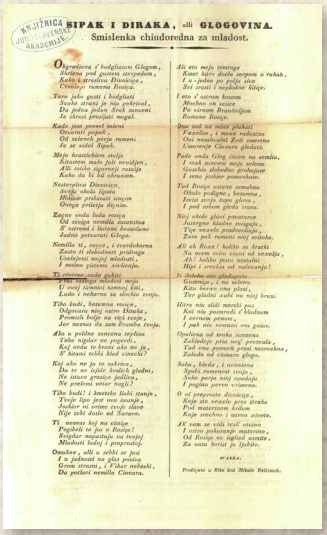

ŠIPAK I DIRAKA, alli GLOGOVINA.
Smislenka chiudoredna za mladost.

LA ROSA, E LO SPINO.
Favola, che in se racchiude bella morale per la gioventù.

Raznolikost u izdanjima tiskare braće Karletzky pokazuje već ovaj izbor impresuma: *po bratti Karletzky; Presso Fratelli Karletzky; gedruckt mit Gebrüder Karletzkyschen Schriften; pritiskano Slovima Antona i Josipa Karletzky; Typis Fratrum Karletzky; Tipografi a Fratelli Karletzky; Slovima Bratje Karletzky; Karletzky testverek betuivel; typis regiae gubernialis typographiae fratrum Karletzky; dalla regia tipografi a governativa dei fratelli Karletzky; Gebrueder Karletzk; Fratelli Karletzky Tipografi governiali; tiskom kr. povl. gubernialne tiskarnice bratje Karlecki; Štamparija bratje Karleckih; Karletzky testvérek könyvnyomdájában.*

U Budimu je 1831. svjetlo dana ugledao prvi tiskani prijevod Svetoga pisma na hrvatski iz pera Matije Petra Katančića.

Osim knjiga tiskaju se i kratke forme, na stranici-dvije.

Takav je dvojezični letak s pjesmom namijenjenom mladeži pisanom na prvoj stranici hrvatskim jezikom, i to čakavštinom, a na drugoj talijanskim jezikom – *Šipak i diraka, alli glogovina. Smislenka ćudoredna za mladost / LA ROSA, E LO SPINO. Favola, che in se racchiude bella morale per la gioventú* iz 1836. Autor originala iz 1786. je Lorenzo Pignotti.

Antun Mihanović živi i radi u Rijeci, šalje u Danicu pjesmu *Horvatska domovina.*

1833. u Tvornici papira Smith&Meynier započeo je radom prvi parni stroj u jugoistočnoj Europi snage 18 KS.

Antun Mihanović je od 1823. do 1828. i od 1834. do 1836. godine bio gubernijalni tajnik u Rijeci, a bio je izabran i za riječkoga poslanika na Požunski sabor.

1837. župnik na Drenovi Ivan Cvetko poučava djecu pisanju.

Giacomo Ant. Mikocz, Il corso di navigazione teorico-pratica, raccolto e tradotto da recenti approvati autori inglesi e francesi, arricchito di nuove aggiunte, Venezia, 1833. i 1834.

Giacomo Ant. Mikocz (Jakov Antun Mikoč), professore di nautica in Fiume

- Sveto pismo starog zakona / Sveto pismo novog zakona, Budim, 1831. *prijevod Matije Petra Katančića*
- Giacomo Leopardi, I Canti, Firenze, 1831.
- Janko Drašković, Disertacija iliti razgovor darovan gospodi poklisarom zakonskim i budućem zakonotvorcem Kraljevinah naših za buduću Dietu ungarsku odaslanem, Karlovac, 1832.
- Ivan Derkos, Duh domovine nad sinovima svojim koji spavaju... (Genius patriae super dormientibus suis filiis: seu Folium patrioticum, pro incolis regnorum Croatiae, Dalmatiae & Slavoniae, in excitandum excolendae lingvae patriae stadium), Zagreb, 1832.
- Silvio Pellico, Le mie prigioni, Torino, 1832.
- Ignjat Alojzije Brlić, Grammatik der illyrischen Sprache, Budim, 1833.
- Jakob Lovrenčić, Petrica Kerempuh iliti Čini i življenje človeka prokšenoga, Varaždin, 1834.
- Ljudevit Gaj (ur.), Novine horvatzke (i Danicza horvatzka, slavonzka y dalmatinzka), Ilirska tiskara, Zagreb, 1835.
- Pavao Štoos, Kip domovine vu početku leta 1831, Danica, br. 3, 24. prosinca (= siječnja) 1835.
- Antun Mihanović, Horvatska domovina, Danica, br. 10, 14. sušca (= ožujka) 1835.
- Ljudevit Gaj, Pravopis, Danica, br. 10, 11 i 12., 1835.
- Vjekoslav Babukić, Osnova slovnice slavjanske narečja ilirskoga/ Osnova slovnice slavjanske narěčja ilirskoga, Zagreb, 1836.
- Ignac Kristijanović, Grammatik der Kroatischen Mundart, Zagreb, 1837.
- Niccolò Tommaseo, *Nuovo dizionario de' sinonimi della lingua italiana*, Napoli, 1838.
- Antun Mažuranić, Temelji ilirskoga i latinskoga jezika za početnike, Zagreb, 1839.
- Ivan Kukuljević Sakcinski, Juran i Sofia ili Turci kod Siska, Zagreb, 1839.
- Alessandro Manzoni, I Promessi Sposi, Storia milanese del secolo XVIII, Milano, 1840.

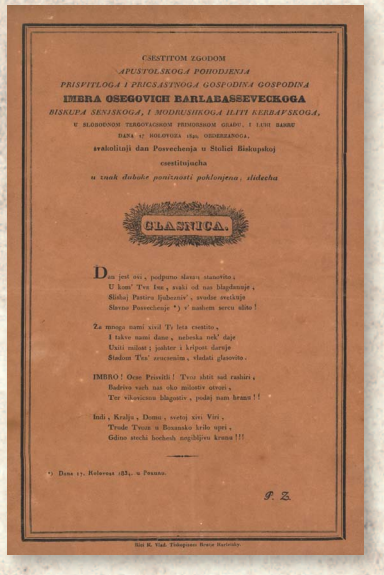
CSESTITOM ZGODOM
APUSTOLSKOGA POHODJENJA
PRISVITLOGA I PRICSASTNOGA GOSPODINA GOSPODINA
IMBRA OSEGOVICH BARLABASSEVECKOGA
BISKUPA SENISKOGA, I MODRUSHKOGA ILITI KERBAFSKOGA,
U SLOBODNOM TERGOVACSKOM PRIMORSKOM GRADU, I LJUBI BASNE
DANA 17 SOLOTUZA 1820. ODSZERZANOGA,
svakolitnji dan Posvechenja u Stolici Biskupskoj
cesstitujucha
u znak duboke poniznosti poklonjena, sledecha

CLASNICA.

Dan jest ovi, podpuno slavu stanovito;
U kom' Tvo Ime, svaki od nas blagdanuje,
Sladej Pastiru Ljubezniv', svudan svecanje
Slavno Posvechenje *) v' nashem srcu sliko!

Za mnogo nami sivel Ty leta cestito,
I takve nami dane, nebeska rok' daje
Ukiti milost; jednter i krijepot darenje
Sladom Tva' zvucnenim, vladati glasovito.

IMBRO! Otac Prisvitli! Tvoj sbitt sad rashiri,
Badriva vach nas oko milostiv otvori,
Ter vilovicom blagosiv, podaj nam hramu!!

Indi, Kralju, Domu, svetoj sivi Viri,
Trude Tvoje u Bosansko krilo upri,
Gliso stecka lochesh zeglhljiva krona!!!

*) Dana 17. Rujnovat 1821. u Pranzu.

P. Z.

Sisi K. Vlad. Tiskopisnev Brnice Bartolsko

1841. – 1850.

Uzbudljivo i zbivanjima prepuno peto desetljeće 19. stoljeća pokazuje se u svim područjima europske, hrvatske i riječke kulture. Tako i u riječkome tisku. Bilježi se razvoj umjetničke književne produkcije, a izdvaja se zbirka pjesama Mirka Bogovića *Domorodni glasi*, u kojoj je stihovima izražen program hrvatskoga narodnoga preporoda i ilirskoga pokreta. A u skladu s revolucionarnom 1848. tiska se i niz proglasa.

U Saboru je, nakon više stoljeća, hrvatski jezik zamijenio latinski.

U Rijeci se 21. listopada 1849. osniva Narodna čitaonica riječka, značajna kulturna i prosvjetna ustanova.

Iste godine u riječku gimnaziju dolazi novi učitelj narodnoga jezika Fran Kurelac.

U obližnjem Bakru započinje radom pomorska škola, s nastavnim talijanskim jezikom.

Na talijanskom jeziku nastavlja se s objavljivanjem tekstova značajnih za komunalno djelovanje grada, ali i libreta opera koje su se izvodile u riječkom kazalištu.

Nova je tiskara Tipografia Rezza, koja tiska niz periodičkih glasila.

Dva se autorska imena izdvajaju, ne samo zato što su objavili značajna djela poznata i izvan ovoga kraja nego posebno po čvrstome stavu da se njihova djela imaju tiskati u skladu s njihovim filološkim načelima, ne u svemu izjednačenima s onima koje tiskare primjenjuju u svojemu radu. Obojici se atribuirala tvrdoglavost, ali su uspjeli provesti svoju zamisao – i Fran Kurelac i Šime Starčević:

Govori iz rimskieh pisac Frana Kurelca, Rijeka, 1849.

Katolicsansko pitalo Šime Starčevića, Rijeka, 1849.

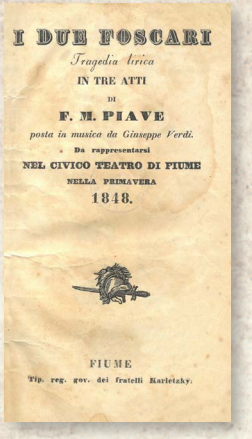

I DUE FOSCARI
Tragedia lirica
IN TRE ATTI
DI
F. M. PIAVE
posta in musica da Giuseppe Verdi.
Da rappresentarsi
NEL CIVICO TEATRO DI FIUME
NELLA PRIMAVERA
1848.

FIUME
Tip. reg. gov. dei fratelli Karletzky.

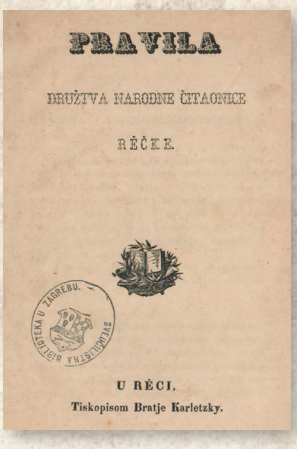

PRAVILA
DRUŽTVA NARODNE ČITAONICE
RÉČKE.

U RÉCI,
Tiskopisom Bratje Karletzky.

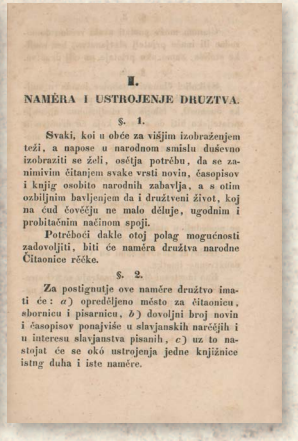

I.
NAMÉRA I USTROJENJE DRUZTVA.

§. 1.

Svaki, koi u obće za višjim izobraženjem teži, a napose u narodnom smislu duševno izobraziti se želi, osétja potrébu, da se zanimivim čitanjem svake vrsti novin, časopisov i knjig osobito narodnih zabavlja, a s otim ozbiljnim bavljenjem da i družtveni život, koj na čud čovéčju ne malo déluje, ugodnim i probitačnim načinom spoji.

Potrébočí dakle otoj polag mogućnosti zadovoljiti, biti će naméra družtva narodne Čitaonice réčke.

§. 2.

Za postignutje ove namére družtvo imati će: *a*) opredéljeno mésto za čitaonicu, sbornicu i pisarnicu, *b*) dovoljni broj novin i časopisov ponajviše u slavjanskih narčéjih i u interesu slavjanstva pisanih, *c*) uz to nastojat će se okó ustrojenja jedne knjižnice istog duha i iste namére.

Ivan Kukuljević Sakcinski, govor održan u Hrvatskom saboru 2. svibnja **1843**.

1847. predan Kukuljević-Haulik-Bedekovićev prijedlog Hrvatskome saboru o narodnome jeziku te je na povijesnoj sjednici posljednjega staleškog zasjedanja Hrvatskoga sabora, 23. listopada 1847., hrvatski jezik proglašen službenim u javnoj uporabi.

1848. hrvatski ban Josip Jelačić imenovan je guvernerom Rijeke; Rijeka je izravno pripojena Hrvatskoj.

1849. u Rijeci je osnovana Narodna čitaonica (21. listopada 1849.).

1850. Književni dogovor u Beču

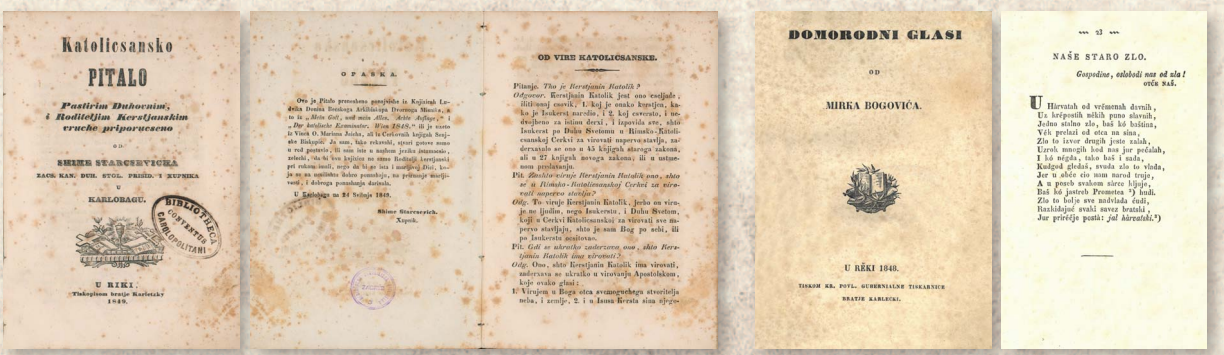
Katolicsansko
PITALO
Pastirim Duhovnim, i Roditeljim Kerstjanskim vruče priporuceno
od
SHIME STARCSEVICHA
RACS. KAN. DUH. STOL. PRISID. I KUPNIKA
U
KARLOBAGU.
U RIKI.
Tiskopisom brazje Karletzkih
1849.

OPASKA.

OD VIRE KATOLICSANSKE.

DOMORODNI GLASI
OD
MIRKA BOGOVIĆA.
U RIKI 1846.
TISKOM KR. POVL. GUBERNIALNE TISKARNICE
BRATJE KARLECKI.

NAŠE STARO ZLO.
Gospodine, oslobodi nas od zla!
OTČE NAŠ.

- Ana Vidović, Anka i Stanko ili Dubrava Mojanka blizu Splita, Zadar, 1841.
- Matija Mažuranić, Pogled u Bosnu, Zagreb, 1842.
- Stanko Vraz, Dragutin Rakovac, Ljudevit Vukotinović (ur.), Kolo, Matica ilirska, Zagreb, 1842.
- Dimitrije Demetar, Grobničko polje, Kolo, 1842.
- Jagoda Brlić, Čekanje, Kolo, 1842.
- Ferenc Császár, A Fiumei kikötő (I), Pest, 1842.
- Ferenc Császár, A Fiumei kikötő (II), Buda, 1843.
- Dragojla Jarnević, Domorodne poviesti, Karlovac, 1843.
- Petar Preradović, Zora puca, bit će dana, Zora dalmatinska, 1844.
- Antun Nemčić, Putositnice, Zagreb, 1845.
- Ivan Mažuranić, Smrt Smail-age Čengića, Iskra, 1846.
- Đuro Augustinović, Misli o ilirskom pravopisu, Beč, 1846.
- Giacomo Leopardi, Epistolario, Firenze, 1849.
- Josip Partaš, Pravopis jezika ilirskoga, Zagreb, 1850.

1849. *Fran Kurelac imenovan učiteljem narodnoga jezika u gimnaziji u Rijeci.*

1849. Pomorska škola u Bakru

1851. – 1860.

Cijelu Monarhiju obilježava Bachov apsolutizam.

Značajan je rad osnovnih i viših škola u Rijeci na više jezika: talijanskom, mađarskom i hrvatskom. Sve se više posvećuje pozornost obrazovanju djevojaka. Također je otvoren niz pučkih škola u riječkim podopćinama.

Neka su značajna izdanja u Monarhiji vezana uz autore iz širega riječkoga kraja. U Beču je 1859. objavljena prva hrvatska sintaksa – *Skladnja ilirskoga jezika za niže gimnazije* Bakranina Adolfa Vebera Tkalčevića, a u Trstu je 1854. objavljena *Ilirska slovnica za početne učionice sastavljena po Franu Volariću, kanoniku i verhovnom nadzorniku početnih učionicah u Kerku*.

Pedesetih se godina 19. stoljeća središte Monarhije Beč upisao u povijest hrvatske kulture jednim od najznačajnijih izdanja: od 1858. do 1861. u nastavcima je objavljivano *Sveto pismo Staroga i Novoga uvita*, prijevod Bračanina Matije Škarića.

1851. uspostavljen Bachov apsolutizam.

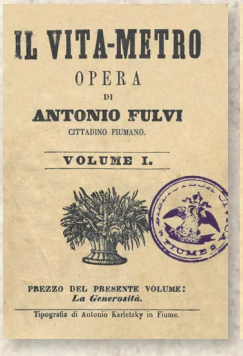
IL VITA-METRO
OPERA
DI
ANTONIO FULVI
CITTADINO FIUMANO.
VOLUME I.
PREZZO DEL PRESENTE VOLUME:
La Generosità.
Tipografia di Antonio Karletzky in Fiume.

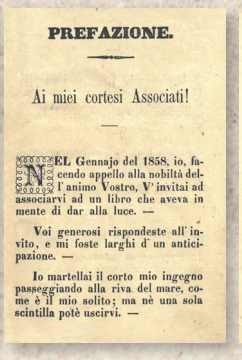
PREFAZIONE.

Ai miei cortesi Associati!

NEL Gennajo del 1858, io, facendo appello alla nobiltà dell'animo Vostro, V' invitai ad associarvi ad un libro che aveva in mente di dar alla luce. —

Voi generosi rispondeste all' invito, e mi foste larghi d' un anticipazione. —

Io martellai il corto mio ingegno passeggiando alla riva del mare, come è il mio solito; ma nè una sola scintilla potè uscirvi. —

Febbrajo
conta 28 giorni, di cui i 2, 6, 13, 20 e 27 feriali.

Coi balli il genio ispirasi
Dei nostri mercatanti,
Volumi intieri scrivono
Fra vesti, nastri e guanti
Che vendono a respir.

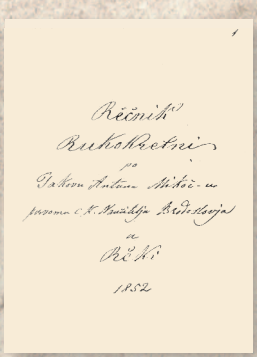
Rěčnik
Rukokretni
po
Jakovu Antunu Mikoč-u
u
Rěčki
1852

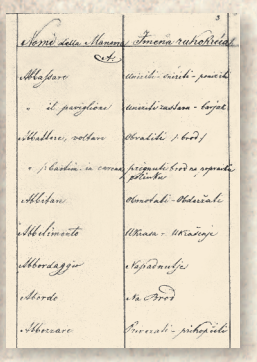

1851. Niža realna škola (priprema za razne tehničko industrijske poslove) (tri jezika: hrvatski, talijanski i njemački)

1852. Hrvatska muška župna učiona

1852. otvorene trorazredne pučke škole u podopćinama Drenova, Plase, Turnić, Mlaka, Pehlin, Kozala...
Javna pomorska učiona, *upravitelj Jakov Antun Mikoč, autor rukopisnoga pomorskog rječnika Rěčnik rukokretni*, Rijeka, 1852.

1853. Privatna pomorsko-trgovačka škola, *vlasnik i upravitelj: Vinko Domini*

1854. Prva viša škola za odgoj i obrazovanje djevojaka, učiteljica Rozalija Vlašić

1855. Il Collegio femminile della signora Ida Baronessa de Lazzarini

1856. Risarska škola

- Franjo Rački, Pokus narodno-lučbenog nazivlja, Kolo, 9, 1853.
- Ivan Danilo, Grammatica della lingua illirica: sulle tracce segnate dei ginnasi e delle scuole techniche ad uso delle classi inferiori, Zadar, 1855.
- Dragutin Parčić, Riečnik ilirsko-talianski, Zadar, 1858.
- Adolfo Veber Tkalčević, Skladnja ilirskoga jezika za niže gimnazije, Beč, 1859.
- Antun Mažuranić, Slovnica Hèrvatska za gimnazije i realne škole, Zagreb, 1859.
- Antonio Fulvi, Il Vitra metro, Fiume, 1859.
- Bogoslav Šulek, Němačko-hrvatski rěčnik, Zagreb, 1860.
- Erasmo Barčić, La voce di un patriotta, Fiume, 1860.

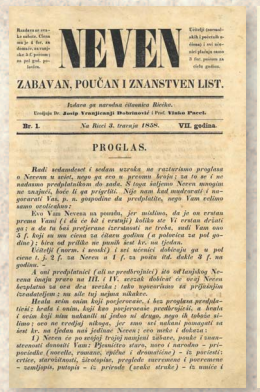

NEVEN

ZABAVAN, POUČAN I ZNANSTVEN LIST.

Izdava za narodna čitanica Bečka.

Uredjuje Dr. Josip Vraniczany Dobrovnik i Prof. Vinko Pacek.

Nr. 1. Na Novi 3. tranvje 1858. VII. godina.

PROGLAS.

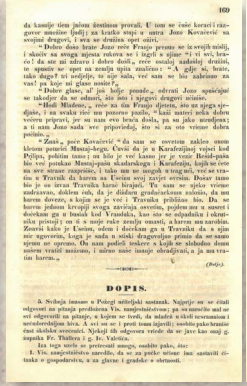

169

170

DOPIS.

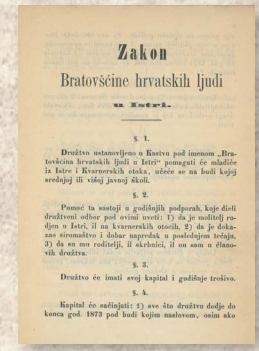

Zakon

Bratovšćine hrvatskih ljudi

u Istri.

§ 1.

§ 2.

§ 3.

§ 4.

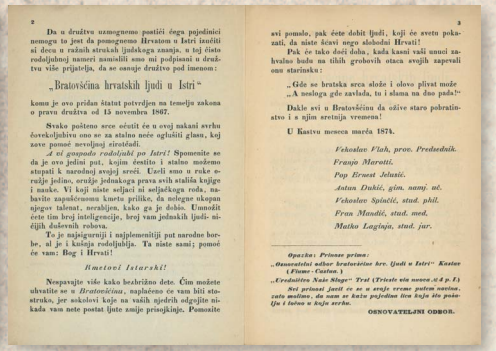

2

3

Da u družtvu uzmognemo postići čega pojedinici nemogu te jest da pomagamo Hrvatom u Istri izučiti si decu u raznih strukah ljudskega znanja, u tej čisto rodoljubnoj nameri nasuđili smo mi podpisani u družtvu vile prijatelja, da se osnuje družtvo pod imenom:

„Bratovšćina hrvatskih ljudi u Istri“

komu je ovo pridan štatut potvrđen na temelju zakona o pravu družtva od 15 novembra 1867.

Svako pošteno srce osćuti će u ovoj nakani svrhu čovekoljubivu ono se za stalno neće oglušiti glasu, koji zove pomoć nevoljnoj sirotčadi.

A ti gospodo rodoljubi po Istri! Spomenite se da je ovo jedini put, kojim čestito i stalno možemo stupati k narodnoj svojej sreći. Uzeli smo u ruke oružje jedino, oružje jednakega prava svih stalića knjige i nauke. Vi koji niste seljaci ni seljačkoga roda, nabavite zapuđenomu kmetu prilike, da nelegne okopan njegov talenat, nerabljen, kako ga je dobio. Umnoćit ćete tim broj inteligencije, broj vam jednakih ljudi-nižijih duševnih rabova.

To je najsigurniji i najplemenitiji put narodne borbe, al je i kašnja rodoljubija. Ta niste sami; pomoć će vam: Bog i Hrvati!

Hrvatovi Istarski!

Nespavajte višo kako bezbrižno dete. Čim možete ulvatite se u *Bratovšćinu*, naplaćeno će vam biti stostruko, jer sokolovi koje na vaših njedrih odgojite nikada vam neće postat ljute zmije prisežnike. Pomozite avi pomalo, pak ćete dobit ljudi, koji će svetu pokazati, da niste krivci negry akademi Hrvati!

Pak će tako doći doba, kada kasni vaši unuci zahvalno budu na tihih grobovih otaca svojih zapevali ovu starinsku:

„Gde se brutska srca slože i olovo plivat može
„A nesloga gde zavlada, tu i slama na dno pada!“

Dakle svi u Bratovšćinu da ožive staro pobratimstvo i s njim sretnija vremena!

U Kastvu meseca marća 1874.

Fekoslav Flah, prov. Predsednik.
Franjo Marotti.
Pop Ernest Jelušić.
Antun Dukić, gim. namj. uč.
Fekoslav Spinčić, stud. phil.
Fran Mandić, stud. med.
Matko Laginja, stud. jur.

Opazka: Prinose primo:
„Osnovatelj odbor bratovšćine hr. ljudi u Istri“ Kastav (Fiume-Castua.)
„Gradišćeva Naše Slage“ Trst (Trieste via nuova 34 p. I.)
Svi prinosi ljudi ce se u svaje vreme potom navina, zato molimo, da sam se kažu poljedine tiu knjiga ite poslijo i tebou u knjiga svrhe.

OSNOVATELJNI ODBOR.

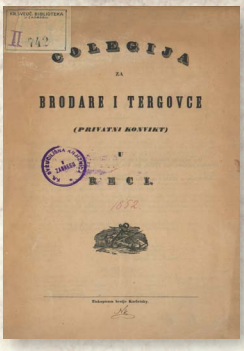

KOLEGIJA

ZA

BRODARE I TERGOVCE

(PRIVATNI KONVIKT)

U

BEČU.

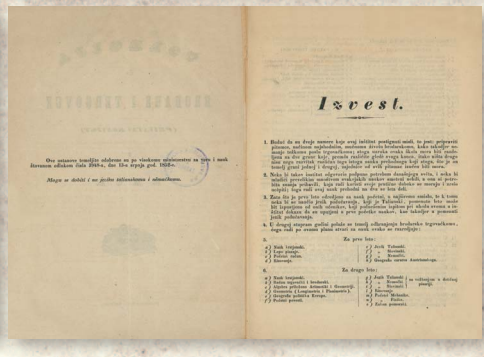

Izvest.

1861. – 1870.

Ovo desetljeće u povijesti Hrvatske obilježava Hrvatsko-ugarska nagodba, a za status i daljnje funkcioniranje Rijeke značajna je tzv. Riječka krpica.

Šezdesetih je godina cvalo riječko tiskarstvo.

Brojne vrijedne tiskovine objavljuje Stabilimento Tipo-Litografico Fiumano.

Od 1867. izlazi politički dnevnik na talijanskom jeziku *La Bilancia*.

Novine na njemačkom jeziku – *Fiumaner Zeitung* – pokrivaju aktualne riječke teme.

O odnosima u hrvatskome kulturnome prostoru svjedoči bogata ostavština pisama tadašnjih značajnih kulturnih pregalaca (npr. Franje Račkoga i Josipa Jurja Strossmayera, Ivana Kukuljevića Sakcinskog, Vatroslava Jagića i Ivana Mažuranića...).

1868. sklopljena je Hrvatsko-ugarska nagodba; Rijeka je kao *corpus separatum* (izdvojeno tijelo) došla izravno pod upravu ugarske vlade, što je izvedeno dodavanjem članka 66., tzv. *Riječke krpice*, na već postojeći ugovor, a potvrdio je car Franjo Josip I.

1870. Rijeka je pripojena Ugarskoj i obnovljen je gubernij.

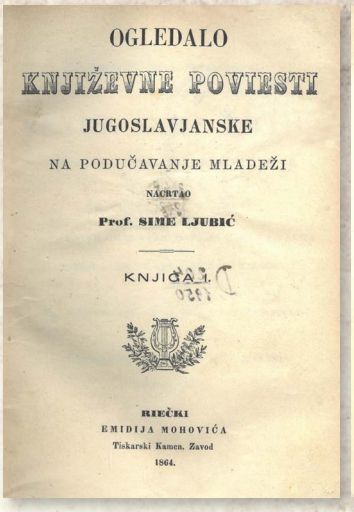

OGLEDALO
KNJIŽEVNE POVIESTI
JUGOSLAVJANSKE
NA PODUČAVANJE MLADEŽI
NACRTAO
Prof. SIME LJUBIĆ

KNJIGA I.

RIEČKI
EMIDIJA MOHOVIĆA
Tiskarski Kamen. Zavod
1864.

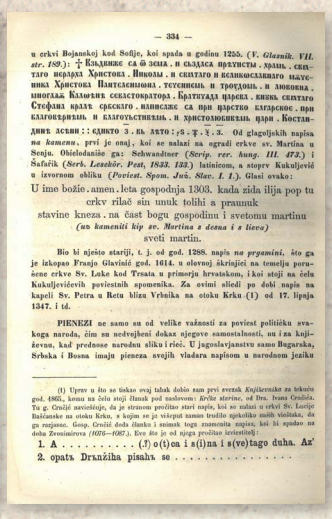

— 334 —

u crkvi Bojanskoj kod Sofije, koi spada u godinu 1255. (*V. Glasnik. VII. str. 158*): ☩ Кладенїе са ѳ зова . и сѣдаса прутъства . храмъ . святаго первахъ Христова . Николы . и святаго и великославнаго мученика Христова Пантелеимона . тесенїемь и троудомь . и любовна . многаѣ Калоянъ селастократора . Братоубда царева . енекъ святаго Стефана краля сръскаго . написаше са при царство блгарское . при блгоговѣрнѣмь и блгоуѣстнѣмь . и христолюбивѣмь царе . Костиндинъ асенъ :: єдинто з . кѣ лѣто : ѕ . ѯ . ѯ . з. Od glagoljskih napisa *na kamenu*, prvi je onaj, koi se nalazi na ogradi crkve sv. Martina u Senju. Obiclodanije ga: Schwandtner (*Scrip. rer. hung. III. 473.*) i Šafarik (*Serb. Lesekör. Pest, 1833. 132.*) latinicom, a stopre Kukuljević u izvornom obliku (*Poriest. Spom. Jug. Slav. I. I.*). Glasi ovako:

U ime božio. amen. leta gospodnja 1303. kada zida ilija pop tu
crkv rilač sin unuk tolihi a praunuk
stavine kneza . na čast bogu gospodinu i svetomu martinu
(un kameniti kip sv. Martina z desna i z lieva)
sveti martin.

Bio bi njesto starij, t. j. od god. 1288. napis *na prgamini*, što ga je izkopao Franjo Glavinić god. 1614. u olovnoj škrinjici na temelju porušene crkve Sv. Luke kod Trosta u primorju hrvatskom, i koi stoji na čelu Kukuljevićevih poviestnih spomenika. Za ovimi sliedi po doli napis na kapeli Sv. Petra u Retu blizu Vrbnika na otoku Krku (1) od 17. lipnja 1347. i td.

PIENEZI se samo su od velike važnosti za poviest političku svakoga naroda, čim su nedvojbeni dokaz njegove samostalnosti, nu i za književnu, kad predsude narodnu sliku i riči. U jugoslavjanstvu samo Bugarska, Srbska i Bosna imaju pienezа svojih vladara napisom u narodnom jeziku

(1) Uprav u što se tiskao ovaj tabak dobio sam prvi svezak *Književnika* za tekuću god. 1865, koemu na čelu stoji članak pod naslovom: *Krčke starine*, od Dra. Ivana Crnčića. Tu g. Crnčić navieštuje, da je stranom pročitao stari napis, koi se nalazi u crkvi Sv. Lucije Ražanske na otoku Krku, u kojem se je viekopat namen trudito njekoliko mnih vieštaka, da ga nađjesu. Gosp. Crnčić doda članku i animak togi znamenita napisa, koi bi spadao na doba Zvonimirova (*1076—1087.*). Evo što je od njega pročitao leclerštinji:

1. A . . . . . (.?) o (t)ca i s(i)na i s(ve)tago duha. Az'
2. opatъ Drъžiha pisahъ se . . . . . .

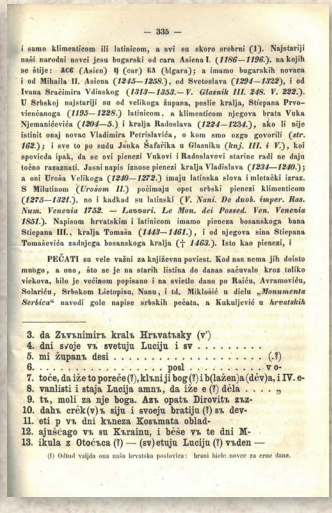

— 335 —

i samo klimenticom ili latinicom, a svi su skoro srebrni (1). Najstariji naši narodni novci jesu bugarski od cara Asiena I. (*1186—1196.*), za kojih se čije: АСЕ (Asien) Ц (car) БЛ (blgara); a imamo bugarskih novaca i od Mihaila II. Asiena (*1245—1258.*), od Svetoslava (*1294—1322.*), i od Ivana Sraćimira Vdinskog (*1313—1353.—V. Glasnik III. 248. V. 222.*). U Srbskoj najstariji su od velikoga kupana, poslie kralja, Stiepana Prvovienčanoga (*1195—1228.*) latinicom, a klimenticom njegova brata Voka Njemanićevića (*1204—5.*) i kralja Radoslava (*1224—1234.*), ako li nije istinit onaj novac Vladimira Petrišlavića, o kom smo ozgo govorili (*str. 162.*); i sve to po sudu Jinka Šafarika u Glasniku (*bnj. III. i V.*), koi spovieda ipak, da se ovi pienezi Vukovi i Radoslavovi starine radi ne daju točno razaznati. Jasni napis iznose pienezi kralja Vladislava (*1234—1240.*); a oni Uroša Velikoga (*1240—1277.*) imaju latinska slova i mletački izraz. S Milutinom (*Urošom II.*) počinaju opet srbski pienezi klimenticom (*1275—1321.*), no i kadkad su latinski (*V. Nani. De duob. imper. Ras. Nun. Venezia 1752. — Lannari. Le Mon. dei Posned. Ven. Venezia 1851.*). Napisom hrvatskim i latinicom imamo pieneza bosanskoga bana Stiepana III., kralja Tomaša (*1443—1461.*), i od njegova sina Stiepana Tomaševića zadnjega bosanskoga kralja († *1463.*). Isto kao pienezi, i

PEČATI su vele važni za književnu poviest. Kod nas nema jih doisto mnogo, a ono, što se je na starih listina do danas sačuvalo kroz toliko viekova, bilo je većinom popisano i na svietlu dano po Raića, Avramovića, Solarića, Srbskom Letopisu, Nasu, i td. Miklošić u dielu *„Monumenta Serbica“* navodi gole napise srbskih pečata, a Kukuljević u *hrvatskih*

3. da Zъvъnimirъ kralъ Hrъvatsky (v')
4. dni svoje vъ svetuju Luciju i sv . . . . . .
5. mi županъ desi . . . . . (.?)
6. . . . . posl . . . . . v o-
7. toće, da iže to poreče (?), klnaj ji bog (?) i b(lažen)a (dev)a, i V. e-
8. vanlisti i staja Lucija amnъ, da iže e (?) dela . . . . „
9. tъ, moli za nje boga. Azъ opatъ Dirovitъ zъz-
10. dahъ crck(v)ъ sju i svoeju bratiju (?) sъ dev-
11. eti p vъ dni kneza Kosamasta oblad-
12. sjušcago vъ su Karainu, i bese vъ te dni M-
13. ikula z Otočъca (?) — (sv)etuju Luciju (?) vъden —

(1) Odmah valjda ona naša hrvatska poslovica: hrani biele novce za crne dane.

- Fran Kurelac, Fluminensia ili koječega na Reci izgovorena, spevana, prevedena i nasnovana po Franu Kurelcu starinom Ogulincu a rodom iz Bruvna u Krbavi, Zagreb, 1862.
- Adolfo Veber Tkalčević, Brus jezika, Pozor, III, 1862.
- Nicolò Gradi, Il poeta e il genio della terra, Fiume, 1864.
- Dragojla Jarnević, Dva pira, Domobran, 1864.
- Bogoslav Šulek, Obrana ahavaca, Književnik, 1/2, 1864.
- Vatroslav Jagić, Naš pravopis, Književnik, 1/1 i 1/2, Zagreb, 1864.
- Vinko Pacel, Oblici književne hrvaštine, Karlovac, 1865.
- August Šenoa, Zagrebulje, Pozor, 1866. – 1867.
- Ippolito Nievo, Le confessioni di un ottuagenario, Firenze, 1867.
- Vinko Pacel, Logika ili misloslovje, Zagreb, 1868.
- Ivan Dežman, Rěčnik lěčničkoga nazivlja, Zagreb, 1868.
- Dragutin Antun Parčić, Riečnik talijansko-slovinski (hrvatski), Zadar, 1868.

od **1861.** do umirovljenja **1868.**
ravnatelj gimnazije u Rijeci
Antun Mažuranić

1862. Glavna hrvatska učiona

1863. Tehničko-obrtnička škola (hrvatski jezik)

1870. Državna mađarska viša srednja škola

OGLEDALO
KNJIŽEVNE POVIESTI
JUGOSLAVJANSKE
NA PODUČAVANJE MLADEŽI
NACRTAO
Prof. SIME LJUBIĆ
KNJIŽNICA OPĆINE GRADA ZAGREBA
KNJIGA II.
RIEČKI
EMIDIJA MOHOVIĆA
Tiskarski Kamen. Zavod
1869.

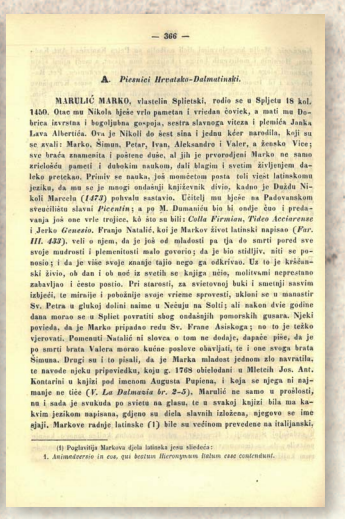
— 366 —

A. *Picenici Hrvatsko-Dalmatinski.*

MARULIĆ MARKO, vlastelin Splietski, rodio se u Spljetu 18 kol. 1450. Otac mu Nikola bješe vrlo pametan i vriedan čovjek, a mati mu Dubrica čestita i bogoljubna gospoja, sestra slavnoga vitezа i plemića Junka Lava Albertića. Ova je Nikoli do šest sina i jednu kćer narodila, koji su se zvali: Marko, Šimun, Petar, Ivan, Aleksandro i Valer, a žensko Vice; sve braća znamenita i poštene duše, al jih je prvorodjeni Marko ne samo zrielošću pameti i duhokim naukom, dali blagim i svetim življenjem daleko pretekao. Prionivši se nauku, još nemućetom posta teli vjest latinskomu jeziku, da mu se je mnogi ondašnji književnik divio, kadno je Dužda Nikoli Marcela (*1473*) pohvalu sastavio. Učitelj mu bješe na Padovanskom sveučilištu slavni *Picentin*; a po M. Dumaniću bio bi onđe čuo i predavanja još one vrle trojice, kò što su bili: *Colla Firenze, Tideo Acciarenze* i Jerko *Genesio*. Franjo Natalić, koi je Markov život latinski napisao (*Par. III. 433*), veli o njem, da je još od mladosti pa ĵa do smrti pored sve svoje mudrosti i plemenitosti malo govorio; da je bio stidljiv, niti se posuđivao; i da je više svoje stanje tajio nego ga odkrivao. Ur to je kršćanski živio, ob dan i ob noć iz svetih se knjiga učio, molitvami neprestano zabavljao i često postio. Pri starosti, za svietovnoj buki i smetnji nasvim izbjeći, te miruje i pobožnije svoje vrieme sprovesti, uklonì se u manastir Sv. Petra u glukoj dolini naime u Nečuju na Šćitj ali nakon dvie godine dana morao se u Spljet povratiti zbog ondašnjih pomorskih gusara. Njeki poviđa, da je Marko pripadao redu Sv. Frane Asiskoga; no to je težko vjerovati. Pomenuti Natalić ni slovca o tom ne dodaje, dapače pìše, da je po smrti brata Valera morao kućne poslove obavljati, te i one svoga brata Šimuna. Drugi su i to pisali, da je Marka mladost jednom slo navratila, te navode njeku pripovieđku, koju g. 1768 obiełodani u Mletcih Jos. Ant. Kontarini u knjizi pod imenom Augusta Pupiena, i koja se njega ni najmanje ne tiče (*V. La Dalmazia br. 2–5*). Marulić ne samo u prošlosti, no i sada je uvukuda po svieta na glasu, te u svakoj knjizi bila ma kakvim jezikom napisana, gdjeno su đela slavnih izložena, njegovo se ime sjaji. Markove radnje latinske (1) bile su većinom prevedene na italijanski,

(1) Poglavitije Markova djela latinska jesu sliedeća:
1. *Antimacaronis in eos, qui hexium Horrogmam finium esse contendunt.*

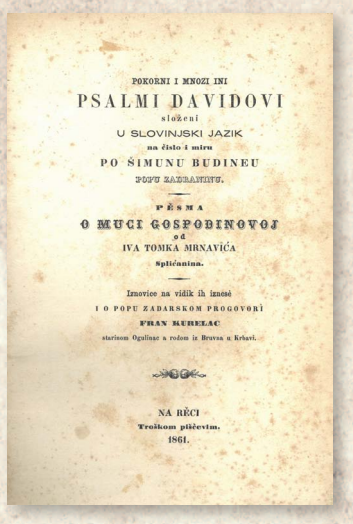
POKORNI I MNOZI INI
PSALMI DAVIDOVI
složeni
U SLOVINJSKI JAZIK
na čisto i miru
PO ŠIMUNU BUDINEU
PUTI ZADRANINU.
PĚSMA
O MUCI GOSPODINOVOJ
od
IVA TOMKA MIRNAVIĆA
Spličanina.
Irnovice na vidik ih iznesé
I O POPU ZADARSKOM PROGOVORÌ
FRAN MURELAC
starinom Ogulinac a rodom iz Bruvsa u Krbavi.
NA RĚCI
Troškom piščevim.
1861.

1871. – 1880.

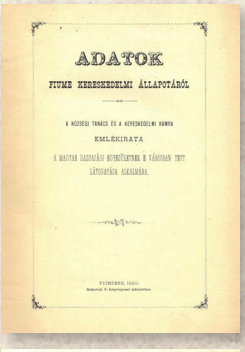

ADATOK

FIUME KERESKEDELMI ÁLLAPOTÁRÓL

A KÖZSÉGI TANÁCS ÉS A KERESKEDELMI KAMRA

EMLÉKIRATA

A MAGYAR GAZDASÁGI EGYESÜLETNEK A VÁSÁRHAN TRTT

LITOGRÁFIÁJA ALAKJÁBAN.

FIUMEBEN, 1872.

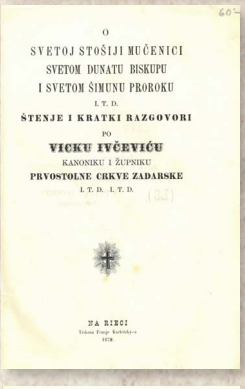

O

SVETOJ STOŠIJI MUČENICI

SVETOM DUNATU BISKUPU

I SVETOM ŠIMUNU PROROKU

I. T. D.

ŠTENJE I KRATKI RAZGOVORI

PO

VICKU IVČEVIĆU

KANONIKU I ŽUPNIKU

PRVOSTOLNE CRKVE ZADARSKE

I. T. D. I. T. D.

NA RIJECI

1876.

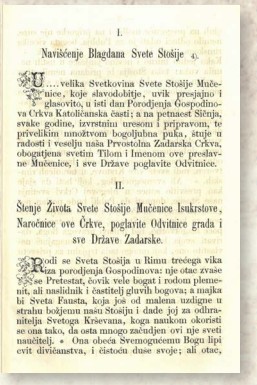

I.

Navišćenje Blagdana Svete Stošije 4.

U.... velika Svetkovina Svete Stošije Mučenice, koje slavodobitje, uvik presajjno i glasovito, u isti dan Porodjenja Gospodinova Crkva Katoličanska časti; a na petnaest Siinja, svake godine, izvrstnim uresom i pripravom, te priveliikim množtvom bogoljubna puka, štuje u radosti i veselju naša Prvostolna Zadarska Crkva, obogatjena svetim Tilom i Imenom ove preslavne Mučenice, i sve Države poglavite Odvitnice.

II.

Štenje Života Svete Stošije Mučenice Isukrstove, Naročnice ove Crkve, poglavite Odvitnice grada i sve Države Zadarske.

Rodi se Sveta Stošija u Rimu trećega vika za porodjenja Gospodinova: nje otac zvaše se Pretestat, čovik vele bogat i rodom plemenit, ali naslidnik i častitelj gluvih bogova; a majka bi Sveta Fausta, koja jos od malena uzdigne u strahu božjemu našu Stošiju i dade joj za odhranitelja Svetoga Krševana, koga naukom okoristi se ona tako, da osta mnogo začudjen ovi nje sveti cvit divičanstva, i čistoću duše svoje; ali otac,

Gradonačelnik Rijeke je od 1872. Giovanni de Ciotta; to je zlatno doba Rijeke, obilježeno modernizacijom i urbanizacijom. Rijeka je sa zaleđem povezana ranije izgrađenim cestama, a sada i željeznicom. Započinje s radom Tvornica torpeda.

Desetljeće obilježava čvrsta veza s Peštom.

Na jezičnome se planu ističe višejezičnost velikoga dijela stanovnika, od kojih mnogi poznaju i govore čak četiri jezika: hrvatski, talijanski, mađarski i njemački.

Prate to novine i ostale tiskovine na svim tim jezicima.

U Rijeci je otvoreno više mađarskih škola, na čelu s Državnom mađarskom kraljevskom pomorskom akademijom.

1874. donesen je prvi autonomni hrvatski školski zakon *Zakon o pučkim školama i preparandijama*.

Na Sušaku je 1878. pokrenut pravaški list *Sloboda*.

1873. željeznička pruga Karlovac – Rijeka

1874. osnovana Tvornica torpeda Whitehead & Comp.

1871. Državna mađarska kraljevska pomorska akademija u Rijeci

1876. Prva mađarska mješovita škola
(nastava na mađarskom i talijanskom jeziku)

1876. Njemačka osnovna škola

1876. Privatna škola učiteljice Elise Faure (francuski jezik i ručni rad)

1877. Privatna škola Marije Morović (talijanski jezik)

1877. Viša crtačka škola

1880. Državna mađarska osnovna i građanska škola

1880. Državna mađarska ženska škola

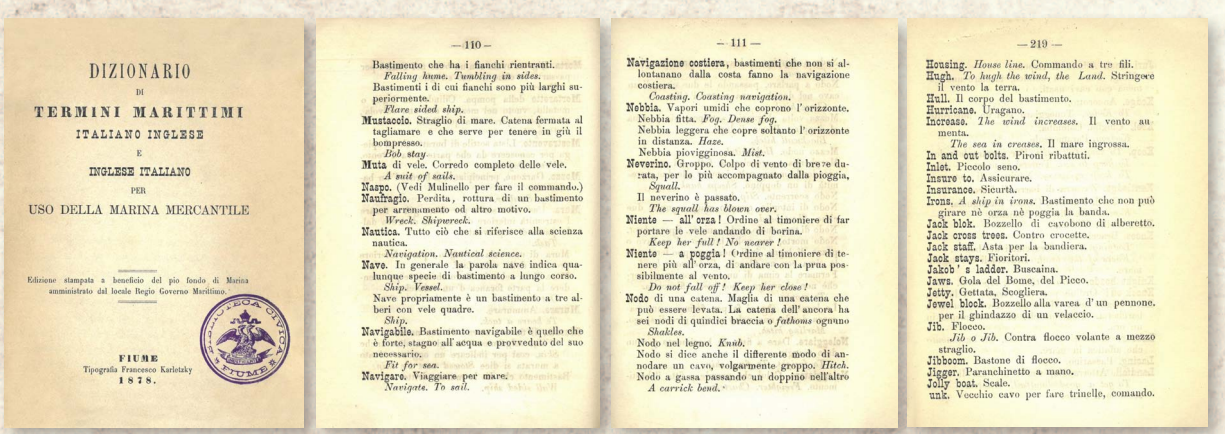

DIZIONARIO
DI
TERMINI MARITTIMI
ITALIANO INGLESE
E
INGLESE ITALIANO
PER
USO DELLA MARINA MERCANTILE

Edizione stampata a beneficio del pio fondo di Marina amministrato dal locale Regio Governo Marittimo.

FIUME
Tipografia Francesco Karlotzky
1878.

— 110 —

Bastimento che ha i fianchi rientranti.
Falling home. Tumbling in sides.
Bastimenti i di cui fianchi sono più larghi superiormente.
Flare sided ship.
Mustaccio. Straglio di mare. Catena fermata al tagliamare e che serve per tenere in giù il bompresso.
Bob. stay.
Muta di vele. Corredo completo delle vele.
A suit of sails.
Naspo. (Vedi Mulinello per fare il comando.)
Naufragio. Perdita, rottura di un bastimento per arrenamento od altro motivo.
Wreck. Shipwreck.
Nautica. Tutto ciò che si riferisce alla scienza nautica.
Navigation. Nautical science.
Nave. In generale la parola nave indica qualunque specie di bastimento a lungo corso.
Ship. Vessel.
Nave propriamente è un bastimento a tre alberi con vele quadre.
Ship.
Navigabile. Bastimento navigabile è quello che è forte, stagno all'acqua e provveduto del suo necessario.
Fit for sea.
Navigare. Viaggiare per mare.
Navigate. To sail.

— 111 —

Navigazione costiera, bastimenti che non si allontanano dalla costa fanno la navigazione costiera.
Coasting. Coasting navigation.
Nebbia. Vapori umidi che coprono l'orizzonte.
Nebbia fitta. *Fog. Dense fog.*
Nebbia leggera che copre soltanto l'orizzonte in distanza. *Haze.*
Nebbia piovigginosa. *Mist.*
Neverino. Groppo. Colpo di vento di breve durata, per lo più accompagnato dalla pioggia.
Squall.
Il neverino è passato.
The squall has blown over.
Niente — all'orza! Ordine al timoniere di far portare le vele andando di borina.
Keep her full! No nearer!
Niente — a poggia! Ordine al timoniere di tenere più all'orza, di andare con la prua possibilmente al vento.
Do not fall off! Keep her close!
Nodo di una catena. Maglia di una catena che può essere levata. La catena dell'ancora ha sei nodi di quindici braccia o *fathoms* ognuno
Shakles.
Nodo nel legno. *Knub.*
Nodo si dice anche il differente modo di annodare un cavo, volgarmente groppo. *Hitch.*
Nodo a gassa passando un doppino nell'altro
A carrick bend.

— 219 —

Housing. *House line.* Commando a tre fili.
Hugh. *To hugh the wind, the Land.* Stringere il vento la terra.
Hull. Il corpo del bastimento.
Hurricane. Uragano.
Increase. *The wind increases.* Il vento aumenta.
The sea in creases. Il mare ingrossa.
In and out bolts. Pironi ribattuti.
Inlet. Piccolo seno.
Insure to. Assicurare.
Insurance. Sicurtà.
Irons. *A ship in irons.* Bastimento che non può girare nè orza nè poggia la banda.
Jack block. Bozzello di cavobono di alberetto.
Jack cross trees. Contro crocette.
Jack staff. Asta per la bandiera.
Jack stays. Fioritori.
Jakob's ladder. Buscaina.
Jaws. Gola del Bome, del Picco.
Jetty. Gettata. Scogliera.
Jewel block. Bozzello alla varea d'un pennone, per il ghindazzo di un velaccio.
Jib. Flocco.
Jib o Jib. Contra flocco volante a mezzo straglio.
Jibboom. Bastone di flocco.
Jigger. Paranchinetto a mano.
Jolly boat. Scale.
unk. Vecchio cavo per fare trinelle, comando.

- August Šenoa, Zlatarovo zlato, Vienac, 1871. (izlazi u nastavcima cijelu godinu)
- Ivan Dežman, Ban Leget: opera u 3 čina (pet slika), libreto; klavirski izvadak: Ivan pl. Zajc, 1872, *rukopis*
- Fran Kurelac, Mulj govora nespretnâ i nepodobnâ nanešen na obale našega jezika ili: o barbarismih, Rad JAZU, 24, 1873.
- Enrico Matcovich, Racconti biondi, Fiume, 1873.
- Dragutin Parčić, Vocabolario slavo-italiano / Riečnik slovinsko-talijanski, Zadar, 1874.
- Ante Kuzmanić, Šestdeset učenjah iz primaljstva za primalje, Zadar – Zagreb – Pančevo, 1875.
- Bogoslav Šulek, Hrvatsko-njemačko-talijanski rječnik znanstvenoga nazivlja osobito za srednja učilišta – Deutschliche-kroatische wiessenschaft Terminologie – Terminologia scientifica italiano-croata. I. pola (A-N), II. pola (O-Ž), Zagreb, 1874. – 1875.
- Božo Babić, Nazivlje korita i jedrilja broda u hrvatskom, njemačkom i talijanskom jeziku, Kraljevica, 1877.
- Božo Babić, Zapovjed brodovnih obava u hrvatskom, njemačkom i talijanskom jeziku, Bakar, 1878.
- Đuro Daničić, Ogled, Zagreb, 1878.
- Dizionario di termini marittimi italiano inglese e inglese italiano per uso dellla marina mercantile, Fiume, 1878.
- Giosuè Carducci, Odi barbare, Bologna, 1878.
- Bogoslav Šulek, Jugoslavenski imenik bilja, Zagreb, 1879.
- Fran Pilepić, Kakav je riečnik hrvatskoga jezika kojega izdaje Hrvatska akademija?, Sloboda, Sušak, 1880.
- Leó Györök, Grammatica metodica della lingua ungherese con esercizi pratici, Fiume, 1880.

1881. – 1890.

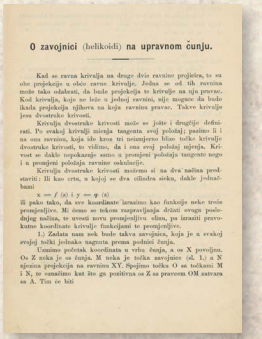

O zavojnici (helikoidi) na upravnom čunju.

Kad se ravna krivulja na druge dvie ravnine projicira, te su obe projekcije u obce zavoj krivulje. Jedna se od tih ravnina može tako odabrati, da bude projekcija te krivulje na nju pravac. Kod krivulja, koje ne leže u jednoj ravnini, nije moguće da bude ikada projekcija njihova na koju ravnina pravac. Takve krivulje jesu dvostruke krivosti.

Krivulja dvostruke krivosti može se jasno i drugčije definirati. Po svakoj krivulji mienja tangenta svoj položaj; pazimo li i na ona ravnina, koja ide kroz tri neizmjerno blizu točke krivulje dvostruke krivosti, to vidimo, da i ona svoj položaj mjenja. Krivost se dakle neprekanejo samo s promjeni položaja tangente nego i s promjeni položaja ravnine oskulnieje.

Krivulja dvostruke krivosti možemo si na dva načina predstaviti: Ili kao crtu, u kojoj se dva cilindra sieku, dakle jednačbami

$x = f(z)$ i $y = \varphi(z)$.

Ili pako tako, da sve koordinate izrazimo kao funkcije neke treće promjenljive. Mi ćemo se tokom razpravljanja držati ovoga posljednjega načina, te uvesti novu promjenljivu slinu, pa izraziti pravokutne koordinate krivulje funkcijami te promjenljive.

1.) Zadata nam neka bude takva zavojnica, koja je u svakoj svojoj točki jednako nagnuta prema podnici čunja.

Uzmimo početak koordinata u vrhu čunja, a os X povoljnu. Os Z neka je os čunja. M neka je točka zavojnice (sl. 1.) a N njezina projekcija na ravnini XY. Spojimo točku O sa točkami M i N, te označimo kut što ga poziva os Z sa pravcem OM zatvara sa A. Tim će biti

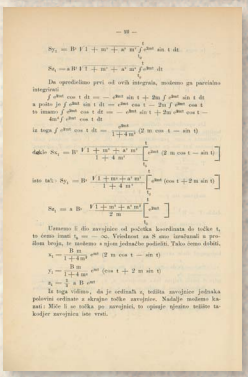

— 22 —

$$S_{y_1} = B^2 \sqrt{1 + m^2 + n^2 m^2} \int_{t_0}^{t} e^{mt} \sin t \, dt$$

$$S_{z_1} = m B^2 \sqrt{1 + m^2 + n^2 m^2} \int_{t_0}^{t} e^{mt} \, dt$$

Da opredielimo prvi od ovih integrala, moćemo ga parcialno integrirati:

$$\int e^{mt} \cos t \, dt = -e^{mt} \sin t + m \int e^{mt} \sin t \, dt$$

a prvo je $\int e^{mt} \sin t \, dt = -e^{mt} \cos t - m \int e^{mt} \cos t$, te imamo $\int e^{mt} \cos t \, dt = -e^{mt} \sin t + m e^{mt} \cos t - m^2 \int e^{mt} \cos t \, dt$

iz toga $\int e^{mt} \cos t \, dt = \frac{e^{mt}}{1+m^2} (\mathrm{m} \cos t - \sin t)$

dakle $S_{y_1} = B^2 \sqrt{1 + m^2 + n^2 m^2} \left[\frac{e^{mt}}{1+m^2} (\mathrm{m} \cos t - \sin t) \right]_{t_0}^{t}$

ako tak: $S_{y_1} = B^2 \frac{\sqrt{1 + m^2 + n^2 m^2}}{1+m^2} \left[e^{mt} (\cos t + \mathrm{m} \sin t) \right]_{t_0}^{t}$

$$S_{z_1} = m B^2 \frac{\sqrt{1 + m^2 + n^2 m^2}}{\mathrm{m}} \left[e^{mt} \right]_{t_0}^{t}$$

Uzmemo li dio zavojnice od početka koordinata do točke t_1 to ćemo imati $t_0 = -\infty$. Veličinet za S smo izračunali u prošlim brojevima, te možemo s njim jednačbe podesiti. Tako ćemo dobiti.

$$x_1 = \frac{B\,\mathrm{m}}{1+4\,\mathrm{m}^2} e^{mt} (2\,\mathrm{m} \cos t - \sin t)$$

$$y_1 = \frac{B\,\mathrm{m}}{1+4\,\mathrm{m}^2} e^{mt} (\cos t + 2\,\mathrm{m} \sin t)$$

$$z_1 = \frac{1}{2} a B e^{mt}$$

Iz toga vidimo, da je ordinata z_1 tečišta zavojnice jednaka polovici ordinate u skrajnjoj točki zavojnice. Nadalje možemo kazati: Može li se točka po zavojnici, to opisuje njezino tečište također zavojnica iste vrsti.

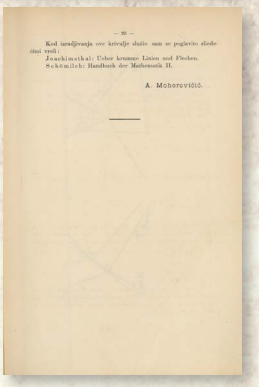

— 23 —

Kod izrađivanja ove krivulje služio sam se poglavito slieđećim vrelima:

Joachimsthal: Ueber krumme Linien und Flächen.

Schömilch: Handbuch der Mathematik II.

A. Mohorovičić.

Osamdesetih godina 19. stoljeća, za banovanja Dragutina Khuena Hedervaryja, osnivaju se nove mađarske škole u Rijeci, a za potrebe nastave objavljene su gramatike mađarskoga jezika na talijanskom te mađarsko-talijanski rječnik.

Krajem desetljeća započinje objavljivanje i danas čitanih novina *La Voce del Popolo*.

Na riječkoj kulturnoj sceni djeluju novo kazalište i čitaonica na Trsatu.

Od 1883. aktivan je Klub za prirodne znanosti u Rijeci (Naturwissentschaftliches Club in Fiume / Club di scienze naturali in Fiume), čija se predavanja objavljuju u godišnjaku, stavljajući Rijeku na europsku znanstvenu kartu.

1882. utemeljena Rafinerija nafte na Mlaki; Rijeka dobiva modernu kanalizaciju.

1885. podignuto novo riječko kazalište Teatro Comunale Giuseppe Verdi (današnje Hrvatsko narodno kazalište Ivana pl. Zajca).

1887. osnovana Hrvatska narodna čitaonica na Trsatu.

1881. Mađarska državna viša gimnazija u Rijeci

1881. Mađarska državna viša trgovačka škola

1881. Državna mađarska ženska škola i viša djevojačka škola u Rijeci

1883. Ženska osmogodišnja građanska škola

- Havas Rezső, Fiume, Földrajzi közlemények, 19, Budapest, 1881.
- Eugen Kumičić, Olga i Lina, Sloboda, 1881.
- Jókai Mór, Egy játékos aki nyer, Budapest, 1882.
- Jókai Mór, Az arany ember – L'uomo d'oro (prijevod na talijanski), Fiume, 1882.
- Rudolf Strohal, Osebine današnjega riečkoga narječja, Izvješće kraljevske velike gimnazije na Rijeci za šk. god. 1882/83, Zagreb, 1883.
- Friedrich Nietzsche, Also sprach Zarathustra, Chemnitz, 1883,
- Géza Kenedi, A Quarnero, Fiume és Abbázia, Budapest, 1884.
- Pasquale Depoli, La vendetta di Elisa, Fiume, 1885.
- Ksaver Šandor Gjalski, Pod starimi krovovi, Zagreb, 1886.
- Dragutin Antun Parčić, Riečnik taliansko-slovinski (hrvatski) / Vocabolario italiano-slavo (croato), Senj, 1886.
- J. Lengyel, Imre Donath, Magyar-olasz es olasz magyar szotar: a legjobb szotarak nyoman osszeallitottak, Fiume, 1887.
- Mario Schittar (Zuane de la Marsecia), La lega di Cambray e la presa di Fiume, I Annuario del Club Alpino Fiumano, Fiume, 1889.
- Ante Kovačić, U registraturi, Vienac, 1888. (u nastavcima)
- Josip Kozarac, Mrtvi kapitali, Vienac, 1889. (u nastavcima)
- Luigi Pirandello, Mal giocondo, Palermo, 1889.
- Marcel Krušar, Nauka o pravopisu jezika hrvackoga ili srpskoga.: (fonetičkom i etimologijskom), Dubrovnik, 1889.
- Josip Martinolić, Giovanni Fiamin / ricordo di Giuseppe Martinolić; traduzione dal Croato, Fiume, 1890.

GIOVANNI FIAMIN

RICORDO

DI

GIUSEPPE MARTINOLIĆ

Professore ginnasiale.

Traduzione dal Croato.

Fiume
Tipografia G. Jerouschegg.

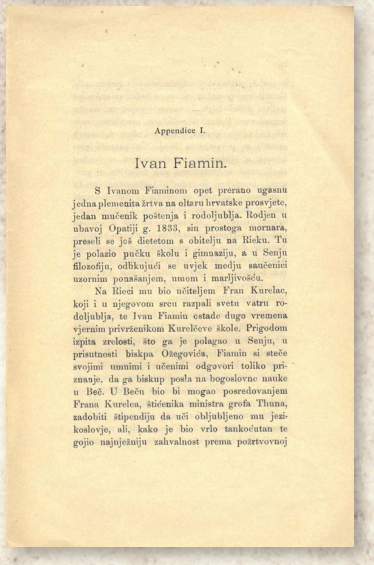

Appendice I.

Ivan Fiamin.

S Ivanom Fiaminom opet prerano ugasnu jedna plemenita žrtva na oltaru hrvatske prosvjete, jedan mučenik poštenja i rodoljublja. Rodjen u ubavoj Opatiji g. 1833, sin prostoga mornara, preseli se još dietetom s obitelju na Rieku. Tu je polazio pučku školu i gimnaziju, a u Senju filozofiju, odbikujući se uvjek medju saučenici uzornim ponašanjem, umom i marljivošću.

Na Rieci mu bio učiteljem Fran Kurelac, koji i u njegovom srcu razpali svetu vatru rodoljublja, te Ivan Fiaminu ostade dugo vremena vjernim privržnikom Kurelčeve škole. Prigodom izpita zrelosti, što ga je polagao u Senju, u prisutnosti biskpa Ožegovića, Fiamin si steče svojimi umnimi i učenimi odgovori toliko priznanje, da ga biskup posla na bogoslovne nauke u Beč. U Beču bio bi mogao posredovanjem Frana Kurelca, štićenika ministra grofa Thuna, zadobiti štipendiju da uči obljubljeno mu jezikoslovje, ali, kako je bio vrlo tankoćutan te gojio najuježniju zahvalnost prema požrtvovnoj

1891. – 1900.

Kraj stoljeća donosi napredak na planu tehnike i komunikacija, što pokazuju željeznica, vodovod i tramvaj, ali i Novi list, novine koje izlaze i danas.

Višejezičnost i višekulturalnost vidljiva je u pisanoj baštini toga vremena, kako tiskanoj, tako i rukopisnoj. Čitatelj može birati novine i knjige na hrvatskom, talijanskom i mađarskom, a isto je takav izbor i za školovanje, s nešto ograničenja za više razine na hrvatskom jeziku. Gimnazijska izvješća pokazuju veći broj godina školovanja, veći broj predmeta i više zaposlenih nastavnika.

Bacimo li pogled na kraju stoljeća na rukopisnu baštinu, ona je značajna. Tako se u ostavštini Dragutina Antuna Parčića nalazi nekoliko rukopisa: slovnica talijanskoga jezika, rječnik hrvatskoga jezika, zbirka pjesama na talijanskom, latinskom i grčkom...

1891. podignuta je zgrada željezničkoga kolodvora.

1891. prva velika umjetnička izložba (Filodramatica)

1896. dovršena izgradnja gradskoga vodovoda i nove Guvernerove palače.

1899. Rijekom prometuje električni tramvaj.

1900. Frano Supilo pokreće Novi list.

FIUME, Martedì 11 Settembre 1900. N. 27.

La Difesa

Giornale Politico-Commerciale-Letterario.

A Scuola!

APPENDICE

Accademie d'Italia

Russegna economica

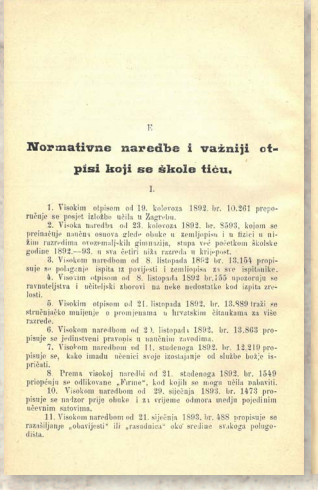
F

Normativne naredbe i važniji otpisi koji se škole tiču.

I.

1. Visokim otpisom od 19. kolovoza 1892. br. 10.261 preporučuje se posjet izložbe nišla u Zagrebu.

2. Visoka naredba od 23. kolovoza 1892. br. 8593, kojom se propisuje naučna osnova glede obuke u zemljopisu i u fizici u nižim razredima osvemsmjerskih gimnazija, stupa već početkom školske godine 1892.—93. u sva četiri niža razreda u krijepost.

3. Visokom naredbom od 8. listopada 1892 br. 13.154 propisuje se polaganje ispita iz povijesti i zemljopisa za sve upitomke.

4. Visokim otpisom od 8. listopada 1892 br. 555 upozorenja se ravnateljstva i učiteljski zborovi na neke nedostatke kod ispita zrelosti.

5. Visokim otpisom od 21. listopada 1892. br. 13.889 traži se stručničko mnijenje o promjenama u hrvatskim štankama za više razrede.

6. Visokom naredbom od 24. listopada 1892. br. 13.863 propisuje se jedinstveni pravopis u naučnim zavodima.

7. Visokom naredbom od 11. studenoga 1892. br. 14.210 propisuje se, kako imadu učenici svoje izostajanje od službe božje ispričati.

8. Prema visokoj naredbi od 21. studenoga 1892. br. 1549 pripočinja se odlikovanje „Farno", kod kojih se mogu nišla nalaziti.

10. Visokom naredbom od 29. siječnja 1893. br. 1473 propisuje se uvježbar prije obuke i za vrijeme odmora među pojedinim učenim satovima.

11. Visokom naredbom od 21. siječnja 1892. br. 488 propisuje se raselijujuje „obavijesti" ili „rasudnica" oko sredine svakoga polugodišta.

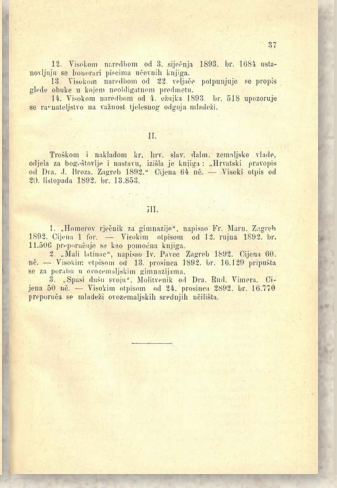
37

12. Visokom naredbom od 3. siječnja 1893. br. 1684 ustanovljuju se honorari pjevina učenih knjiga.

13. Visokom naredbom od 22 veljače potpunjuje se propis glede obuke u kojem neobligatnom predmetu.

14. Visokom naredbom od 4. ožujka 1893. br. 518 upozoruje se ravnateljstvo na važnost tjelesnog odgoja mladeži.

II.

Troškom i nakladom kr. hrv. slav. dalm. zemaljske vlade, odjela za bogoštovje i nastavu, izišla je knjiga: „Hrvatski pravopis od Dra. J. Broza. Zagreb 1892." Cijena 64 nč. — Visoki otpis od 29. listopada 1892. br. 13.853.

III.

1. „Homerov rječnik za gimnazije", napisao Fr. Marn. Zagreb 1892. Cijena 1 for. — Visokim otpisom od 12. rujna 1892. br. 11.506 preporučuje se kao pomoćna knjiga.

2. „Mali latinac", napisao Iv. Pavec Zagreb 1892. Cijena 60. nč. — Visokim otpisom od 13. prosinca 1892. br. 16.129 propisa se za porabu u osvemsmjerskim gimnazijama.

3. „Spasi duši svoju". Molitvenik od Dra. Rud. Vimera. Cijena 50 nč. — Visokim otpisom od 24. prosinca 1892. br. 16.770 preporuča se mladeži osvemsmjerskih srednjih učilišta.

- Izvješće Kr. velike gimnazije u Rieci (Fiume) koncem školske godine 1890./91., U Rieci, 1891.
- Izvješće Kr. velike gimnazije u Rieci (Fiume) koncem školske godine 1891./92., Na Sušaku, 1892.
- Magyar Tengerészeti Évkönyv / Annuario Marittimo Ungherese, Fiume, 1891.
- Mór Jókai, Il giovane eroe: bozzetto militare, prijevod na talijanski, Fiume, 1892.
- Ada Negri, Fatalità, Milano, 1892.
- Otmár Szinnyei, Magyar lobogó alatt az Ádrián, Budapest, 1892.
- Ivan Broz, Hrvatski pravopis, Zagreb, 1892.
- Rudolf Strohal, Hrvatska slovnica, Bjelovar, 1893.
- Giuseppe Berghoffer, Contributi allo studio del dialetto fiumano, Fiume, 1894.
- Jenő Szabó, Baross Gábor rendszere és művei. (I.), Budapesti Szemle, 209; (II.), 210, Budapest, 1894.
- Josip Kozarac, Tena, Zagreb, 1894.
- Rudolf Strohal, Osobine današnjega riječkog narječja, Rad JAZU, 1895.
- Ivan Milčetić, Čakavština kvarnerskih otoka, Rad JAZU, 1895.
- Janko Leskovar, Propali dvori, Zagreb, 1896.
- Marija Jurić Zagorka, *objavljen prvi članak*, Obzor, 1896.
- Jagoda Truhelka, Naša djeca: pripovijetka za mlade djevojke, Zagreb, 1896.
- Erminia Cassio-Bure, Saggio di declamazione e canto delle scuole civiche femminil, Vita fiumana, 1897.
- Silvije Strahimir Kranjčević, Moj dom, Vienac, 1897.
- Grazia Deledda, La via del male, Torino, 1897.
- Imre Donáth, Grammatica ungherese e libro di lettura, Fiume, 1898.
- Sándor Kőrösi, Grammatica teorico-pratica della lingua ungherese scritta ad uso delle scuole e dello studio privato, Fiume, 1898.
- Italo Svevo, Senilità, Trieste, 1898.
- Vjenceslav Novak, Posljednji Stipančići, Zagreb, 1899.
- Mirko Divković, Hrvatska sintaksa, Zagreb, 1899.
- Tomo Maretić, Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga jezika, Zagreb, 1899.

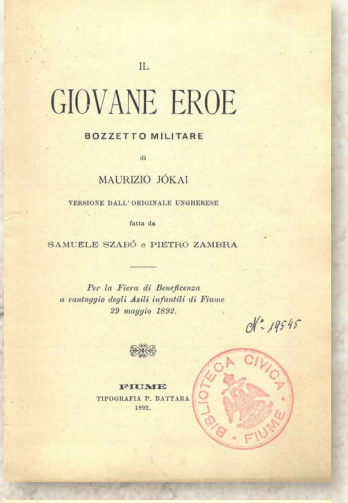
IL

GIOVANE EROE

BOZZETTO MILITARE

di

MAURIZIO JÓKAI

VERSIONE DALL' ORIGINALE UNGHERESE

fatta da

SAMUELE SZABÓ e PIETRO ZAMBRA

Per la Fiera di Beneficenza a vantaggio degli Asili infantili di Fiume 29 maggio 1892.

N°: 19545

FIUME

TIPOGRAFIA P. BATTARA

1892.

BIBLIOTECA CIVICA FIUME

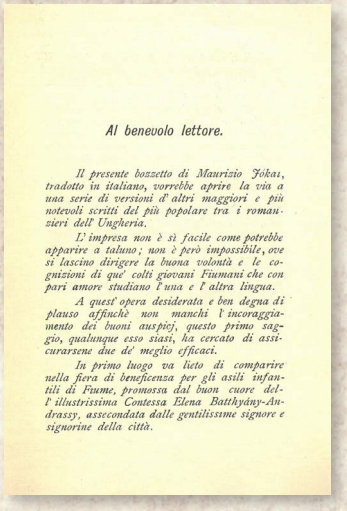
Al benevolo lettore.

Il presente bozzetto di Maurizio Jókai, tradotto in italiano, vorrebbe aprire la via a una serie di versioni d' altri maggiori e più notevoli scritti del più popolare tra i romanzieri dell' Ungheria.

L' impresa non è sì facile come potrebbe apparire a taluno; non è però impossibile, ove si lascino dirigere la buona volontà e le cognizioni di que' colti giovani Fiumani che con pari amore studiano l' una e l' altra lingua.

A quest' opera desiderata e ben degna di plauso affinchè non manchi l' incoraggiamento dei buoni auspicj, questo primo saggio, qualunque esso siasi, ha cercato di assicurarsene due de' meglio efficaci.

In primo luogo va lieto di comparire nella fiera di beneficenza per gli asili infantili di Fiume, promossa dal buon cuore dell' illustrissima Contessa Elena Batthyány-Andrassy, assecondata dalle gentilissime signore e signorine della città.

DOMORODNI GLASI

Razdava se svake subote. Ciena mu je 4 for. za domaće, za vanjske 5 f. poštom; za pol god. polovica.

NEVEN

Učitelji (normalskih i početnih učiona) i svi učenici plaćaju samo 3 for. poštom za cielu godinu.

ZABAVAN, POUČAN I ZNANSTVEN LIST.

Izdava ga narodna čitaonica Riečka.

Uredjuju Dr. **Josip Vranjicanji Dobrinović** i Prof. **Vinko Pacel.**

Br. 1. *Na Rieci 3. travnja 1858.* **VII. godina.**

PROGLAS.

Radi sedamdeset i sedam uzroka ne razturismo proglasa o Nevenu u sviet, nego ga evo u prvomu broju; za to se i nadasmo predplatnikom do sada. Svoga šaljemo Neven mnogim ne znajući, hoće li ga prigrliti, te nam kad mudrovati i nagovarati Vas, p. n. gospodine da predplatite, nego Vam velimo samo ovolicahno:

Evo Vam Nevena na pohlinu, jer mislimo, da je on vrstan prema Vami (i da će biti i svagdi [illegible] Vi vrstan držati ga; a da tu baš pretjerane [illegible] treba, sudi Vam ono 5 f. koji su mu ciena za čitavu godinu (a polovica za pol godine); biva od prilike ne punih šest kr. na tjedan.

Učitelji (norm. i seoski) i svi učenici dobivaju ga u pol ciene t. j. 2 f. za Neven a 1 f. za poštu ili dakle 3 f. na godinu. –

A oni predplatnici (ali ne predbrojnici) što od lanjskog Nevena imaju pravo na III. i IV. svezak dobivat će ovaj Neven bezplatno za ova dva svezka; tako ugovorismo sa prijašnjim izvadateljem; nu sile tuj nejma nikakve.

Hvala svim onim koji povjerovaše, i bez proglasa predplativši; hvala i onim, koji kao povjerovaše predbrojivši, a hvala i ovim koji nisu nakanili ni jedno ni drugo, nego ih tobože silimo; ovo ne vredjaj nikoga [illegible] nakani pomagati sa šest kr. na tjedan naš jedinac Neven; evo meke i dokaza:

1) Neven će po svojoj trojoj namjeni zabave, pouke i znan-

BIBLIOTECA CIVICA FIUME

U REKI 1848.

I DUE FOSCARI

Tragedia lirica

IN TRE ATTI

DI

F. M. PIAVE

posta in musica da Giuseppe Verdi.

Da rappresentarsi

NEL CIVICO TEATRO DI FIUME

NELLA PRIMAVERA

1848.

GIOVANE EROE

BOZZETTO MILITARE

di

MAURIZIO JÓKAI

VERSIONE DALL' ORIGINALE UNGHERESE

fatta da

SAMUELE SZABÓ e PIETRO ZAMBRA

FIUME

reg. gov. dei fratelli Karletzky.

Per la Fiera di Beneficenza

a vantaggio degli Asili infantili di Fiume

29 maggio 1892.